

2017/1 • XXIV. évf. 1. szám

Ára: 600 Ft

FOLK MAGAZIN

Békéscsaba 2017 • Szikra-Tóth Ágnes–Balogh János • Besze Zsófia–Albunovics Milán • Csánitz Márk • Melles Endre • fotó: Majnik Zsolt

A TARTALOMBÓL:

4. Erdélyi kalandozások – I.
Simoncsics János
6. A magyar folk története
Szabó Kata
7. Felütés – Sebő 70
Jávorszky Béla Szilárd
9. Néptáncfesztivál Stuttgartban
Hortobágyi Ivett
10. A Barozda negyven éve
Péterbencze Anikó
14. Bartók, Kodály, és a két Szokolay
Kiss Ferenc
17. SZÉKI TÖRTÉNETEK
A forrószegi táncon – II.
Kocsis Rózsi
JUHOS KISS SÁNDOR ROVATA
20. TALLÓZÓ – Tálasi István
Maácz László
22. Törvénytől sújtva
Molnos Péter
23. KÉPGALÉRIA
Batthyány Gyula akvarelljei
27. A korondi Páll család
Szatmári Ferenc
28. Élet a néptánc után
Szentei Anna
30. BUKOVINA, BUKOVINA – I.
Kóka Rozália
32. MAGTÁR – „Látom életemet...” – III.
Simó Márton – Széki Soós János
36. Vízkereszt Kaloferben
Juhász Katalin
40. 2017 – SZENT LÁSZLÓ ÉV
Kóka Rozália
43. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
A erdélyi örmények kulináris
hagyományai – III. rész
Juhász Katalin
46. *Sue Foy angol nyelvű ismertetője*

Békéscsaba 2017

23. Országos Szólótáncfesztivál

ARANYGYÖNGYÖS ÉS ARANYSARKANTYÚS TÁNCOSOK

Aranygyöngyös táncos cím első alkalommal:

Almási Berta, Bacsó Lilla, Farkas Fanni, Hetényi-Kulcsár Klára,
Horváth Eszter, Nagy Vivien Zsuzsanna, Pingiczer Kata, Szűcs Nóra

Aranysarkantyús táncos cím első alkalommal:

Demarcsek Dániel, Gazsi László Márk, Hankó Tamás, Kiss Balázs,
Kovács Dénes Zoltán, Kurinszky Márk, Varga József

Aranygyöngyös táncos cím második alkalommal:

Barati-Brencsák Barbara

Aranysarkantyús táncos cím második alkalommal:

Farkas Máté, Józsa Tamás, Móricz Bence, Németh Antal

Örökös Aranygyöngyös táncos cím:

Fundák-Kaszai Lili

Örökös Aranysarkantyús táncos cím:

Berez István, Darabos Péter, Mosóczi István Levente, Módos Máté

KÜLÖNDÍJAK

Mede Olga által felajánlott Zsolnay porcelán:

Sipos Dániel, Farkas Ágnes

Élő Forrás Hagyományörző Egyesület különdíja

(meghívás a Gyakorló néptáncosok és táncoktatók táborába):

Szilágyi Zita–Opiczer Márton

Jászság Népi Együttes különdíja

(meghívás a Jászberényi népzenei és néptánc táborba):

Schaáf Gábor

A békéscsabai Tabán Táncgyűttes különdíja:

Szabó Ágnes Ilona–Husvéth Csaba

Békés Megyei Néptáncosok Szövetsége különdíja: Gera Zoltán

Békés Megyei Népművészeti Egyesület különdíja: Kádár Kata

Rákospalotai Szilas Táncgyűttes különdíja: Farkas Réka

Fitos Dezső Társulat különdíja: Fodor Mátyás

Sikentáncz Szilveszter különdíja: Nagy József

Angyalföldi Vadrózsa Táncgyűttes különdíja:

Kósa Ruben, Vaszkóné Mochnács Renáta–Vaszkó János

Örökség Gyermek Népművészeti Egyesület különdíja:

Szűcs Eszter, Csánitz Márk, Fekete Gergely

Martin György Néptáncszövetség különdíja:

Melles Endre, Jelinek Emese–Kovács József

Junior díj: Szél Gábor

Oskó Endréné-díj – A mezőny legjobb női előadója:

Bacsó Lilla

Vásárhelyi László-díj – A mezőny legjobb férfi előadója:

Németh Antal

Címlap: Mosóczi István Levente (Békéscsaba 2017 – fotó: Majnik Zsolt)

Erdélyi kalandozások – I.

Kallós Zoltánnak és Tátray Ádám (1954–2015) emlékének

A gyűjtött szép énekeket, izgalmas zenéket őrzik a kazetták, s úgy tudom, jó helyen is vannak a Magyar Tudományok Akadémia, illetve a Magyar Kultúra Háza archívumaiban. Ellenben azok a körülmények és hangulatok, amelyek közt a fölvételek készültek, megőrkítésre várnak. Legalább egy-két jellemző történet, néhány név meg kell hogy maradjon az utókornak. Hamarabb, sokkal hamarabb kellett volna ezeket megírnom, míg az emlékezetem nem kopik el teljesen. De mit csináljak, ha eddig sem késztetést, sem bátorságot nem éreztem magamban? Nem világrengető történetek ezek, de az enyéme, meg a mieink, azoké, akik „ott voltunk”, s – talán – visszaadnak valamit a kor hangulatából.

Tátray Barna, akinek már bizonyos néptáncos „beütései” voltak, évekkel korábban fölvetette nekem, hogy menjünk Erdélybe népzénet, népdalokat gyűjteni. Ismer egy folkloristát, bizonyos Kallós Zoltánt, aki majd segít bennünket az ottani eligazodásban.

Az ötlet nagyon jó volt, de még érnie kellett: jogsit kellett ugyanis szerezni, majd „ki kellett sírni” apámtól, hogy ideadja a Trabantját.

1972 nyarára meglett a papír, a jogosítványom tanúsága szerint 1972. július 15-én. Még aznap délelőtt kilenc órakor vettem át a rendőrségen, s vittem haza büszkén. Anyám rögtön meg is kért, hogy vigyem be a „Bartókba”, a Bartók Béla Művelődési Központba, ahol ő volt az igazgató. Így, egyórás jogosítvánnyal a farzsebemben, be is vittem, igaz, egy kis bakival: a város háza oldalánál kikukucskálva vártam, hogy kifordulhassak a Széchenyi térre, amikor is az 52-es csuklós busz, előttem befordulva, rövidre vágva a kanyart elsodorta a bal reflektor buráját. Az nagy csörömpöléssel messze gurult, s én szégyenkezve szaladtam összeszedni. „Na, ez az autós pályafutás is jól kezdődik!”, gondoltam futás közben.

Délutánra már mindent becsomagoltunk, s útra készek voltunk mindhárman: Barna, az öccse, Ádám, meg én. Még gyorsan beugrottunk Nagymihály Gábor barátomhoz is, aki eredetileg jött volna velünk, de időközben eltörte a lábát. Vittük volna így is, de nem merté vállalni az utat.

Szóval, Barna volt a „folklor-expedíció” vezetője, tudott jól románul, hiszen Nagyváradról települtek át, még a hatvanas évek első felében, s kiváló helyismerettel rendelkezett. Ádám kezelte a magnót és ő volt a felelős a jó hangulatért, én pedig a sofőr voltam, de én feleltem a sátor fölveréséért is. (Jellemző az erdélyiek vendégszeretetére, hogy az egy hónapos úton csak egy vagy két alkalommal kellett a sátorban aludnunk, mindig kaptunk jó fekhelyet és ellátást, bárhova mentünk.)

No, elindultunk, s estére már Nagyvárdon vacsoráztunk, másnap pedig kolozsvári lakásán megkerestük Kallóst. Ő nem ismert még minket személyesen, legalább-

„Halmágyi Gizi és Mihály házuk kapujában, Gyimesközéplokon”

is Ádámot és engem, mégis nagy szívélyességgel fogadott bennünket. Rögvest útvonaltervet csinált: „ekkor és ekkor legyetek Gyimesben, mert ekkor van *regruta-bál*, Moldvában meg ilyen-olyan *lagzi* lesz, legyetek ott stb.”. Neveket, címekeket diktált le nekünk. „Ha Gyimesbe mentek, keressétek Antal Zolit Középlokon!” Vagy: „keressétek meg Halmágyi Mihály prímást, ő a legtöbbet foglalkoztatott zenészek egyike Gyimesben, mindent tud! Moldvában, Lészpeden János Annához, Klézsén Hodorog Lucához menjetek!”.

Sajnos, az írás nem adja vissza azt a derűt – néha keserűséget –, kedvességet és nyitottságot, amit ezek az emberek árasztottak. Mindegyikük úgy fogadott bennünket, mintha messziről hazavetődött gyermekei, testvérei lennének. Teljes volt a bizodalom bennünk, pedig akkoriban elég sötét világ uralkodott „Románországban”. Persze – gondolom most utólag –, azért volt ez így, mert a „Kallós tanító bácsi” küldte a kissé kócos, hosszú hajú, szakállas, olykor mosdatlan, de barátságos fiatalokat.

Ahogy ereszkedtünk le a Gyimes-völgybe, leintett bennünket egy középkorú pár.

– No, az egyiküket vigyük el, ketten úgysem férnének el itt! – mondta Ádám a hátsó ülésről.

Barna, aki az anyósülésen ült, meggondolatlanul kiszállt és beszédbe elegyedett a stopposokkal, fölajánlotta, hogy az asszonyt elvisszük.

– Nem lehetne mindkettőnket? – kérdezte a férfi és már tolta is befelé az asszonyt.

Ekkor kis huzavona és alkudozás kezdődött a Trabant méretéről és a férőhelyek számáról, aminek persze az lett az eredménye, hogy nekik lett igazuk: bezsúfolódtak mindketten, s elindultunk Gyimesközéplok irányába.

– Még jó is, hogy utasaink vannak, legalább útba igazítanak bennünket – szólta Barna kisvártatva.

– Ebben a kicsi kocsihoz hová tartanak az urak? Mi járatban Gyimesben? – kérdezte a férfi.

– Antal Zoltánhoz meg Halmágyi Mihályhoz mennénk – volt a válasz.

– No, akkor tudom a címet, mert én meg Halmágyi Mihály vagyok.

Így találkoztunk az egyik leghíresebb gyimesi prímással és feleségével, Gizivel, akiket már hallásból ismertünk a *Hungarian Folk Music* nagylemezről, ami az előző években jelent meg itthon. Ők játszották rajta a gyimesi muzsikát. S mivel nekik ez a lemez nem volt meg, a magunkkal hozott példányt a másnapi zenélés alkalmával nekik adtuk.

Búcsúzáskor arra kért bennünket Mihály bátyám, hogy ha jövőre ismét jövünk, hozunk neki egy „kiköpös rádiót”, hogy meg is tudja hallgatni, ami a lemezen van. Sokáig gondolkodtam, milyen az a kiköpös rádió, mire rájöttem: pick up-ös. (Piköp, bizony!) S mivel a „piköpnek” semmi értelme nincs, lett belőle kiköp!

Antal Zoltán „Finánc”, a gyimesi világtalan hegedűs, ekként fogadott:

– Kallós Zoli bácsi küldött? Akkor jó fiúk lehettek!

Magát így mutatta be, a magnófelvétel tanúsága szerint:

– Énekeltem én, Antal Zoltán, gyimesközéploki lakos, harminchat éves, csángó magyar legény... ha-ha-ha! – és hátravetette a

fejét, úgy kacagott. Egyébként azonnal barátjának fogadott bennünket, mindjárt össze is tegeződtünk. Amikor negyven évvel később a Bartók Béla Művelődési Központban visszajátszottam neki ezt a főlvételt, azt mondta:

– Valóban, én húztam – és ugyanúgy, egész testével hátradőlve nevetett.

Zoli a hangunk után ismert meg bennünket. Barnának, nomen est omen, szép mély – ahogy mondani szoktam „négerbarna” – hangja volt, Ádámnak szintén, az övé meg „csokoládébarna”, a kapcsolatépítés ilyen barátságos orgánummal gyerekjáték.

Izgalommal fogtunk neki az első főlvételnak. Ádám kezelte a magnót, pepecselt a zsinórral, kereste a konnektort, Barna köszörülte a torkát, és formázta leendő mondatait úgy, ahogy elképzelte, mint is kérdez egy igazi folklorista. Mindnyájan elhallgatunk, mert indult a főlvétel, de Zoli megszólalt: – Állj!

A falhoz húzott egy széket, fölállt rá, és amit mi, látók addig egyáltalán nem érzékelünk, megállította az falióra ingáját.

– Beleketyeg a főlvételbe – mondta, s csak ezután kezdett zenélni.

Kíséretként Csekme Anna gardonozott. Később bejött egy fiatalember, aki eleinte csak dűnyögött, dúdolgatott, de amikor Antal Zoli belefogott az egyik legszebb keservesbe („*Tegnap a Gyimesben jártam*”), eleresztette a hangját. Olyan elementáris erővel, olyan tisztán és érzelmesen sem addig, sem azóta nem hallottam énekelni senkit, mint Berszán Fülöpöt, a szomszédból áthívott gazdát. Vele is azonnal összebarátkoztunk. Ahogy telt-múlt az idő (és fogyott a *cujka*), úgy oldódott az amúgy is barátságos hangulat. Jöttek a történetek, a pajkosabbnál pajkosabb *csujogatók*. (Egyébként ezekből a kívülálló fülnek obszcén kurjongatásokból éltem hosszú évekig a szegedi tánczás világban.)

A magnófőlvétel tanúsága alapján, az egyik anekdota így szólt az ismert nótá nyomán („Olyan ittas, boros vagyok/ hazamennek, de nem tudok...”). A kocsmában lerészegedik a gazda, s amikor végre mégis hazaér, az asszony fölkészülten várja: „...és akkó’, fé’ragyogott a laskasíró gombja a gerendára...”

A főlvétel ekkor nevetésbe fulladt, a hangzavarban nem lehetett hallani a történet végét, sosem derült ki hogy végül is mi történhetett a házaspár között, bár elképzelhetjük. Mindenesetre, ennél képletesebben, ennél ízesebben nem lehet elmondani, hogy a feleség a sodrófával valószínűleg jól elagyalbulálta férjeurát.

Szólni kell a legendás Trabantról is. Ez a műanyag kisautó dugig pakolva is mindent

„Antal Zoltán »Finánc« és Csekme Anna Gyimesközpontokon, 1972-ben – Antal Zoliról csak ez a fénymásolt torzóm maradt, az eredetit valakinek odaadtam évekkel ezelőtt, aki nem adta vissza. Még szerencse, hogy ez megmaradt.”

kibírt. S milyen utakon! Soha nem hagyott cserben bennünket. Áthajtott a gyerőmonostori vízmosáson, az inaktelki sártengeren, átsurrant korhadó fahidakon, kőomlások alatt, elzotyögött az egész országra kiter-

„Az elnyűhetetlen Trabant Kombi – A Trabi azért is legendás, mert a néptáncnak azt a szeletét végigszolgált, amelyhez nekem is közöm volt: pl. hazavitte Pestre Zsuráékat az éjszakába nyúló szegedi táncpróba után úgy, hogy a tulaj (édesapám), észre sem vette az »autólopást«, besegített a szállításba Tinka utolsó (győrgyfalvi) gyűjtésekor '83 szeptemberében, elvitt a csíksomlyói búcsúba, ahol a napfölkeltét várva, a tömegben, a hangja után megtaláltam a klézsei Hodorog Lucát stb.”

jedő kátyús-gödörös utakon, a mindig félkész és befejezetlen útépítéseken.

Ekkor egyébként egész Románia-szerente mesterségesen kialakított üzemanyaghány volt annak ellenére, hogy az ország gazdag olajlelőhelyekkel rendelkezett. Minden olajszármazékot exportáltak, az otthoniaknak nem maradt. Annál a kevés benzinkút-nál, amelyek egy-egy város szélén voltak, mindig százméteres sorok álltak. Mi mint külföldiek viszont soron kívül kaptunk üzemanyagot a helyiek gyűlölködő pillantásai kíséretében.

Nem szerették azt sem, hogy az első rendszám-tábla mögé két kis fenyőágot tűztünk, ahogyan ezt láttuk más magyar autókon is, és beljebb utazva, a székely megyék rendszámai mögött is. E kis jelzés egyben hovatarozásunkat jelentette. Egy milicista le is akarta szedetni velünk valahol Biharban mondván, ezzel károsítjuk a természetet. Ám Barna szépen kimagyarázta:

– Az önök gyönyörű országának jelképe a fenyőág, mi csak ezt a szépséget hirdetjük, legyenek rá büszkéek!

A közeg elmosolyodott, s mehettünk tovább békével meg a fenyőágakkal.

Az Aranyos-patak völgyében kanyarogva egyszer kiürült a tank. Albac (Fehérvölgy) község határában lecövekelte a Trabi, ott álltunk megfűrődve. A legközelebbi benzinkút talán Tordán volt, 50-60 kilométerre. Most, a *mócok* földjén volt szükség igazán Barna nyelvtudására és ékesszólására. Ő aztán hely is állt, nekiindult a falunak. Kisvártatva vigyorogva megjelent egy tízliteres kannával, benne azzal a „jófajta” büdös benzinnel, amelynek szaga minden országutat, minden utcát elárasztott akkoriban. Az októránszám nem számított, ennek az üzemanyagnak legfőbb értéke a *vanás* volt: már az, hogy VAN. A *kollektív*ből (tsz-ből) szerzte Barna, ahol megkért vagy inkább megagítált egy ott tébláboló traktorost, hogy átfejtessen némi benzint – némi lejért. Összebarátkozva vele, immár a félig tele tankkal, elgurultunk hozzájuk, és még meg is etettek bennünket. Mikor kiderült, hogy mi járatban is vagyunk arrafelé – népdalt, népzene-t, népművészeti tárgyakat gyűjteni –, az asszony szebbnél szebb szőtteket, hímzéseket vett elő. Arra már nem emlékszem, hogy Ádám vagy Barna vett-e valamit tőlük, de én *ráharaptam* a nemrég szőtt óriási *cseregjűkre*. Eleinte el sem akarták adni a hatalmas gyapjútakarót, de vágyakozásom meghatotta őket. Végül is elhozhattam, de alkudni nem lehetett. Ezek után boldogan autóztunk tovább, egészen a legközelebbi benzinkútig.

Simoncsics János
(folytatása következik)

Jávorszky Béla Szilárd: A magyar folk története

Kossuth Kiadó, Hagyományok Háza, 2013., 286 oldal

Jávorszky Béla Szilárd korábbi munkái kapcsán elsősorban rocktörténészként vált ismertté. *A magyar folk története* című, 2013-ban megjelent kötetének témaválasztása ezért is lephette meg olvasóit. Ugyanakkor ebben a témában hasonlóan átfogó kiadvány még nem jelent meg Magyarországon. Előzményének tekinthető Sebő Ferenc *A táncház sajtója* című, 2007-ben, szintén a Hagyományok Háza gondozásában megjelent kötete, amely azonban sajtóanyagokon alapul, míg Jávorszky írása főképp – a magyarul elbeszélte történelemnek fordítható – „oral history” kutatási módszerre épül, vagyis a szerző elsősorban a szemtanúk tapasztalatainak tükrében ábrázolja a folkzenei szcénát. Jelen kötet az 2015-ben angolul is megjelent, és a világzene egyik legnépszerűbb zenei szaklapjában, az angol *Songlines*-ban ötcillagos, maximum pontos kritikát írt róla Joe Boyd, a zenei szakíróként is ismert producer, aki a Pink Floyd, Nick Drake és az R.E.M. mellett – többek között – a Muzsikás együttes nemzetközi sikerét is segítette.

Az olvasmányos stílusban megírt kötetben a szerző rendszerezi az egyébként sokirányú népzenei törekvéseket, miközben azt is hangsúlyozza, hogy a köznyelvben meglévő zenei kategóriák – etnojazz, folk-rock, népzene, parasztzene, világzene stb. – nem egyértelműek. A kötet címébe talán ezért is került a népművészet minden irányzatára egyaránt alkalmazható „folk” kifejezés, amely azonban rögtön részleteire bomlik a kötet borítóján és előzéklapján feltüntetett „népzene”, „táncház”, „világzene” címszavakkal. A kötetben tíz, közérthető stílusban megírt fejezet, számos fénykép, valamint irodalomjegyzék és névmutató (személy- és együttesnevekkel) szerepel. A törzsszövegtől bekeretezve különülnek el a népzenei szcénára egyes szereplőinek, valamint a hanglemeknek és népzenei folyóiratoknak a szakszerűen egybegyűjtött adatai.

A kiadvány zenei szakszóval illetett – „*Felütés*” című – előszavában a szerző egy személyes élményét felidézve köti össze a Budai Ifjúsági Parkban hallott rockzenét a számára ahhoz energiájában közel álló táncházzal és a Muzsikás együttesrel, megalapozva ezzel a kötetet összefogó gondolatot, miszerint egészen különböző zenei irányzatok olvastották magukba a magyar népzene jellegzetességeit.

Az „*Előzmények, előképek*” című fejezetben Jávorszky a hetvenes évek táncházmozgalmát – amelyet a kötet legrészletesebben

taglal – megelőző magyarországi népzenei törekvésekről ír. Vikár Béla, Bartók Béla és Kodály Zoltán fonográfós népzene gyűjtései kapcsán kiemeli, hogy a paraszti népzene feltárása és elemzése tudományos módszertani alapokra épült, miközben a kutatók, zeneszerzők törekvései elsősorban arra irányultak, hogy a városi emberekhez közel hozzák a népművészetet. Feltették például a kérdést: hogyan lehet népzenei motívumokat a műzenében alkalmazni olyan módon, hogy azok ne csupán mesterkélt díszítőelemnek hassanak, hanem az eredeti parasztzene foglalkoztatják magukban. Elsősorban Lajtha László és Martin György kutatók tevékenysége kapcsán említi meg azt a technikai fejlődés megelőlegezte változást, amikor már nemcsak a népzene, hanem a néptánc és annak külsőségei is fontossá váltak a kutatók számára, vagyis annak felfedezése, hogy zene, ének és tánc egy egységben vizsgálható. A Paulini Béla író és Györffy István néprajzkutató nevéhez kötődő, a harmincas években induló „Gyöngyösbokréta” néptáncmozgalom, és a háború utáni években is működő népi kollégiumok rendszere kapcsán elsősorban a korabeli állami propagandának azt az eredményét emeli ki, hogy

lehetővé tette a paraszti hagyományok át-emelését és gondozását, azonban a stilizálás révén gyakran megfosztotta azokat eredetiségüktől. A szerző leírja az első népzenei hanghordozók, a Magyar Rádió és a Néprajzi Múzeum támogatásával kiadott „Patria-sorozat” gramofonlemezeinek kiadási körülményeit is, miszerint például, míg 1942-ig több mint száz ilyen lemez jelent meg, a háború után készült felvételek inkább csak a kutatókhoz jutottak el.

Jávorszky a politikai háttér gyakori felvázolásával rámutat az egyes népművészeti megmozdulások motivációi közötti különbségekre is, így például arra, hogy míg a korábbi kezdeményezések elsősorban hivatalos ösztönzésre jöttek létre és politikai célokat szolgáltak, addig a hetvenes évek táncházmozgalma éppen a népművészetet sematikusá tevő hivatalos irányítás ellenében jött létre. A szerző elbeszéléséből kiderül az is, hogy – Sebő Ferenc kifejezésével élve – az „ártatlan, de új közművelődési forma” ugyan a többi, korabeli kulturális termékkel együtt nem került el a hatóságok figyelmét, lévén, hogy egyre nagyobb tömegeket vonzott, azonban hamarosan támogatókra is talált a kultúrpolitikában.

Ifjú Muzsikás, 1998 (Csoóri Sándor archívuma)

A következő három fejezet az 1972-ben elinduló táncházmozgalom kibontakozásának állomásait mutatja be az 1982-es, immár állami támogatással megrendezett Táncháztalálkozóig, amelyen határon túli együttesek is részt vettek. A szerző nemcsak a mozgalom társadalmi-kulturális hátterét vizsgálja fel, hanem annak belső konfliktusait is, amelyekben hangsúlyos szerepet kapnak szakmai (néprajzi, zeneesztétikai) viták és a nyilvánosság bevonásának kérdése is.

A hetvenes évek elején megjelenő szórákosi forma motivációi Jávorszky szerint megtalálhatóak a korszak életformájának az iparosodás, városiasodás okozta átalakulásában, amely a kulturális igények megváltozását is magában hordozta. Megállapítása szerint a táncházazás elsősorban a fiatal értelmiségiek körében terjedt el, akik érdeklődést mutattak a falvak ismeretlen világa

iránt, ráadásul új közösségi és zenei élményeket kerestek „az addigra kiüresedő beat formái, jelentéstartalma helyett”. A szerző adatközlői több alkalommal megjegyzi, hogy az akkori Magyarországon szinte teljesen ismeretlen volt az eredeti parasztzene – elég, ha a korszakban sikeres, „népi-eskedő” dalművekre gondolunk –, miközben megnőtt az igény a paraszti kultúra feltárására. Sokat elmond a korabeli kulturális vakfoltokról a zuglói Kassák-klubban szervezett Sebő-klub hirdetése, amelyben a falusi népzene városba való áttemeléséről, és ezzel együtt egy új szórákosi forma lehetőségéről esik szó: „Célunk elsősorban a városi népzene megismertetése, vagyis költőink verseiben megszólaló »énünk« népzenei hagyományokkal történő interpretálása. A Sebő együttes azonban a zene megszerettetésén túlmenően szeretné sajátos eszközeivel

segíteni az aktív közösségi életforma feltételeinek megteremtését, azt, amit a beatmozgalom csak részben tudott megvalósítani.”.

A szerző olvasmányosan írja le azt a folyamatot, ahogyan a kezdetben zártkörű szakmai táncházak, amelyek az eredeti néptáncok megtanulása miatt szerveződtek, nyilvánossá váltak, miközben az előadók körében (elsősorban Novák Ferenc és Timár Sándor koreográfusok hatására) állandó vitát képezett az, hogy az autentikus tánc, vagy a dramatizált előadások irányába haladjanak. Hiszen utóbbi nemcsak, hogy esélyt adott a hagyományhamisításra, hanem a szélesebb nyilvánossághoz szólt, amelynek bekapcsolása az új szórákosi forma egyik lényegét, a személyesség és az öntevékenység lehetőségét vette el.

A szerző a táncházmozgalom intézményesülése kapcsán elsősorban Vitányi Iván

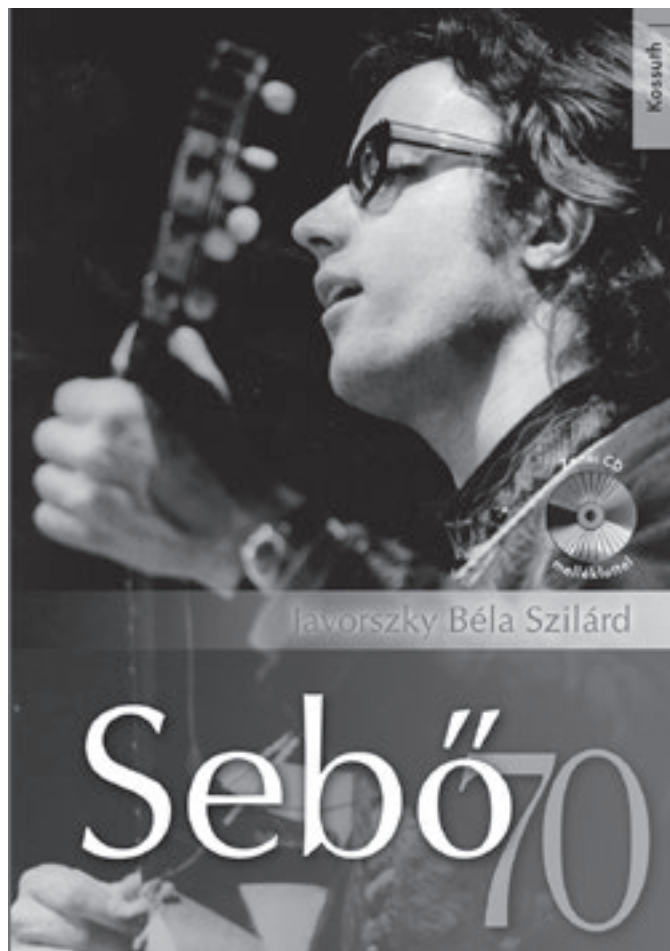
Felütés

Sebő Ferenc a hetvenes évek elején nyilatkozta: „Az a parasztfolklor, amelyre az én versekre kitalált zenéim épülnek, valamikor a falusi közösségben minden ember számára kifejezési formákat, kereteket adott. Mi ezeket szeretnénk megtanulni, és egy olyan városi népzenei teremténi, amely a városi közösségben, a városi fiatalok számára teremti meg ugyanezt a lehetőséget.”. És az énekelt versek úttörője, a népzenei revival mozgalom egyik alapítója az azóta eltelt évtizedekben voltaképpen nem tett mást, mint egyrészt visszahelyezte a verset abba a közegbe, amelyben azelőtt is létezett, másrészt társaival plasztikusan bebizonyította, hogy az internacionalizmus és a globalizáció korában egyáltalán nem korszerűtlen bennszülött kultúrából építkezni.

Sokan hitték, a népzenei revival és a táncházmozgalom sikere abban rejlett, hogy Sebők mindent aprólékosan kitaláltak előre. Hogy mikor, mit, milyen tempóban tegyenek. S lám, milyen ügyesen kifundálták, hogy mindezt ennyire hatékonyan szét tudták terjeszteni térben és időben. Pedig hát, kis túlzással, a legelején pusztán belekaptak. Mire az egész meglódult magától. Ők meg csak szaladtak vele.

Sebő Ferenc tevékenységének fő hajtóereje éppen abban rejlett, hogy amibe belekapott, az egyből a megfelelő közegbe került. Ahol aztán magától erjedt tovább. Legyen szó énekelt versről, színházról, népzenei újjászületésről, táncházmozgalomról. Nem öncélú szellemi kalandokat kergetett, hanem közösségteremtő ügyekre lett, és a körülötte csillogó szemek folytonosan biztatták, hogy érdemes. Meg rögvest csatlakoztak hozzá a társak. És ez az egyre növekvő csapat is szükségeltetett ahhoz, hogy sikeresen áttörhessék a gátat.

Vélhetően azért is maradt a népzenei revival és az abból kinövő táncházmozgalom ennyire virulens, mert az öntevékenység hajtotta előre. Akik beleszédültek, azok nagyon akarták. És nem sajnálták beletolni az energiát. Pedig ha jobban belegondolunk, az elmúlt negyven-velahány

évben minden az ellen hatott, hogy sikeres legyen. Hisz a kezdetektől érték-központú volt, amatőr lelkesedéssel teli, rengeteg munkát és tudományos elmélyülést igénylő, kevés anyagi elismeréssel járó tevékenység. Mégis.

Sebő Ferenc mára a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth-díjas énekes, gitáros, tekerőlantos, brácsás, dalszerző, népzenekutató, zsűrielnök és egyetemi tanár. Roppant sokszínű életét és szerteágazó munkásságát mutatja be ez a monográfia.

(Jávorszky Béla Szilárd)

szociológus, politikus szerepét emeli ki, aki a Népművelési Intézet akkori vezetőjeként a hetvenes évek közepétől kezdve támogatta az egyébként rétegműfajnak tekintett kezdeményezést. Az újdonság erejével hat, hogy a szerző a táncházmozgalom felkarolása kapcsán elsősorban nem a politikai megítélés kérdését feszegeti, hanem inkább az új kulturális jelenség gazdasági vonatkozásait, miszerint a hatalom képviselői nem feltétlenül tartották jó befektetésnek egy csupán kisebb közönséget vonzó szabadidős forma anyagi támogatását. A kezdetben önszerveződő mozgalom azonban mégis elnyerte a hivatalos támogatást, amelynek köszönhetően már a hetvenes években hanglemezekkel (legkorábban a Sebő és a Muzsikás együttes), kiadványokkal, tanfolyamokkal és táborokkal gazdagodott.

A hetvenes évek közepétől már nem csupán a fővárosban működtek táncházak (legelőször a Fővárosi Művelődési Házban, a zuglói Kassák-klubban és a Műszaki Egyetem R-klubjában), hanem vidéken, és a magyarországi mozgalom hatására határon túli magyar településeken is. A táncházak számának növekedésével egyre sokszínűbbé vált a zenei kínálat is. A Sebő és az őket követő Muzsikás együttes után az 1974-ben megalakult Vujicsics zenekar délszláv, a későbbi Sirtos és a Zsaránok görög és délszláv táncházakban is játszott. Eközben már a hetvenes évek közepén is voltak zenekarok (például a külföldön sikert arató Kolinda és a Vízöntő), akik jazzes, rockos elemekkel ötvözték a népzene hangzásvilágát. Jávorszky nem feledkezik meg bizonyos együttesek konfliktusainak taglalásáról sem, amelyeknek középpontjában az a kérdés állt, hogy kísérezzenek maradjanak-e, vagy függetlenedve a táncegyüttesektől, önállóan koncertezzenek. Ez a problematika állandó tagcserékhez és zenekarok feloszlásához is vezetett. Az egyes folkzenekarok történetének bemutatása közben a szerző több alkalommal is hangsúlyozza a magyarországi média-irányítás kirekesztő hozzáállását: a népzenei feldolgozásokat játszó együttesek akkoriban nem kaptak itthon nagyobb rádiós és televíziós nyilvánosságot, miközben külföldön már több alkalommal készítették velük lemezeket.

Jávorszky számos dokumentummal érzékelteti azt a Magyarországon zajló népművészeti újjászületést, amelynek a néptánc elterjedése csupán egyik eleme volt. A táncházmozgalommal párhuzamosan divatba jöttek a népi kultúra tárgyi és szellemi termékei az építészetben, irodalomban, ipar- és képzőművészetben, értelmiségi körben sokasodtak a paraszti világot megismertető fotókiállítások, filmek is. (Korniss Péter do-

kumentarista fotói; Szomjas György *Talpak alatt fűtyül a szél*, *Rossz emberek*, Zolnay Pál *Fotográfia és Székely Orsolya Hajnalban indultunk* című filmjei, utóbbi az első táncházakról)

A „*Táncházélet a rendszerváltás után*” című fejezetben a szerző amellel érvel, hogy a táncházba járás mint szórakozási forma a kilencvenes években sem tűnt el, viszont a klubhálózat és a művelődési házak megszűnésével alapjaiban változtak meg. Ebben az időszakban jelentek meg az úgynevezett folk-kocsmák, amelyekben háttérbe szorult a korábban a táncházakhoz szervesen hozzátartozó ismeretterjesztő tevékenység, az előadók nem feltétlenül ragaszkodtak az autentikus előadásmóddhoz, és a közönség összetétele is megváltozott. Ugyanakkor a szerző jelzi, hogy a néptánc-táborok száma – amelyekből talán a legfontosabb a Téka együttesé – a kilencvenes években fokozatosan növekedett. A hagyományörzés fontos fejleményeként említi a Fonó Budai Zeneház 1995-ös megnyitását, amely intézmény nemcsak bemutatkozási lehetőséget ad a népzenei együtteseknek, hanem a Hagyományok Házával és a Zenetudományi Intézettel együttműködve 1997 és 2001 között „Utolsó óra” címmel olyan átfogó népzenei gyűjtést szervezett, amelynek során több mint ezer hanghordozó telt meg adatokkal.

Az „*Előadói bumm*”, a „*Határmezsgyén*” és a „*Világzene és vidékei*” fejezetekben nem a néptáncegyüttesekre, hanem a zenészekre helyeződik a hangsúly. A szerző megjegyzi, hogy a táncházas együttesek között egyre jellemzőbbé vált a tájegységek szerinti szakosodás. Vagyis elindult a zenekarok között egy olyan specializálódás, amelyben ismét hangsúlyt kapott az autentikus előadásmód. Kiemeli az elsősorban Bognár Szilvia, Herczku Ágnes, Palya Bea és Szalóki Ági nevéhez köthető új énekesnői generáció megjelenését, akik Sebestyén Márta addigi szinte egyeduralgó szerepe után, többek között fesztiválokon és iskolákban a fiatalabb generáció neveléséről is gondoskodnak, valamint gyereklemezeket is készítenek. E fejezetekben képet kapunk azokról a zenei kísérletekről is, amelyek népzenei motívumokkal ötvözik a pop, a rock vagy a jazz stílust. A népzene rockos feldolgozásának példájára mutatja be Jávorszky többek között a hetvenes évek közepétől működő Gépfolklor és a belőle kinövő Barbaro zenekart, a jazz és a népzene ötvözésére Szabados György és Dresch Mihály műveit, valamint a popzene népzeneire való átültetésére a szélesebb közönségikert arató Csík zenekart.

A széles spektrumú, különböző zenei irányzatokat magába olvasztó népzenei

szcena bemutatása közben a szerző nem feledkezik meg arról sem, hogy a világzene (worldmusic) áthidaló kifejezés csupán egy lemezipari marketingkategóriaként jelent meg 1987-ben négy londoni kiadóvezető ötletére, majd a későbbiekben a kifejezést alkalmazták számos népzenei együttesre. Észrevétele szerint, ha a világzene a hagyományos harmóniak és ritmusok feldolgozását jelenti, akkor a hetvenes évektől jelentkező népzenei szcena szinte minden együttesét ebben a kategóriába lehet sorolni.

A „*Táncház a globusz körül*” című fejezetben Jávorszky a határon túli táncházak elterjedésének jellegzetességeivel foglalkozik, valamint felhívja a figyelmet a külföldi táncházmozgalmak körüli specifikus politikai tényezőkre, így például a nacionalizmus vádjai miatt tiltásokra, amelyek a rádióadások műsorai mellett a táncházak működését is befolyásolták. A fejezetben betekintést kapunk az erdélyi, felvidéki, vajdasági, kárpátaljai, és a németországi, svájci, kanadai, ausztráliai és a Japán-beli magyar táncházak történetébe.

A „*Párhuzamos jelen*” című fejezet a kötet lezárásaként jól érzékelteti a népzenenek azt a generációkon átívelő fennmaradását, amelynek társadalmi beágyazódásában segítenek többek között az alap- és középfokú iskolákban szervezett néptáncórák, a népzeneoktatás és tanárképzés, valamint a nagyszámú néptáncegyüttes és zenekar. A szerző a magyar népzene nemzetközi elismertségét jelzi annak a kultúrtörténeti eseménynek a kiemelésével, hogy 2011-ben a táncház mint magyar átörökítési modell felkerült az UNESCO szellemi kulturális örökség listájára. A népművészet elevenségét mutatják továbbá olyan nagyszabású rendezvények, mint a jelenleg is évente megszervezett *Táncháztalálkozó* és a *Néptáncantológia* rendezvénysorozat, valamint olyan közkezdvelt televíziós vetélkedők, mint a 2010-es *Folkbeats* és a 2012 óta többször műsorra kerülő *Fölszállott a páva*. Ezen kívül a mai napig megjelenő *Táncház – Népzene* a Hagyományok Háza, illetve a húsz darabot megért *Új élő népzene* című lemezantológia sorozat részei a Táncház Egyesület kiadásában.

Jávorszky Béla Szilárd kötete, úgy vélem, átfogó és alapos leírása a korábban hasonló részletességgel nem tárgyalt magyar népzenei szcénának, amelynek törekvéseit közzétehető elbeszélői stílusa révén könnyen megragadhatóvá és izgalmassá teszi. Az értelmezést segítik a fejezetek elején szereplő tömör és célratoró összefoglalók, a kötet átláthatóságát könnyíti az adatoknak, dokumentumoknak és vázlatos életrajzoknak a törzsszövegtől elkülönített elhelyezése.

Szabó Kata

I. Nyugat-Európai Magyar Néptáncfesztivál Stuttgartban

2016. november 25. és 27. között került megrendezésre a németországi Stuttgartban az I. Nyugat-Európai Magyar Néptáncfesztivál a Csöbörcsök Táncgyűttes szervezésében. A háromnapos, egyedülálló rendezvényen, amelynek hivatalos fővédnöke Miskolci Terézia stuttgarti magyar konzul volt, hét magyar táncgyűttes vett részt három országból. A talpalávalót a felnőtteknek a vajdasági Juhász zenekar húzta, míg a gyerekeket a Kolompos együttes mozgatta meg.

A nagyszabású találkozó pénteken kora este kezdődött a Franciaország, Svájc és Németország városából érkező együttesek fogadásával, majd a Juhász zenekar koncertjén találkoztak először egymással a fesztivál résztvevői. Az esti táncban közel nyolcvan fő táncolt együtt különböző tájegységek népzenejére. Gömői és tyukodi táncokat sajátíthattak el az érdeklődők jómagam, Hortobágyi Ivett, a Körösi Csoma Sándor Program ösztöndíjasa, néptáncpedagógus és Botka Bálint irányításával. A kiváló hangulat ellenére a multság korán befejeződött, mert másnap nagy dolgok vártak a közreműködőkre.

A szombat délelőtt a gyerekeké volt: tíz órától Kolompos koncert és táncház várta a legkisebbeket, akik megismerkedhettek a magyar népzene különböző dallamaival, hangszereivel, végül pedig táncos motívumaival is. Közben sorra érkeztek a felnőtt csoportok Stuttgart plieningen-i, felújított művelődési házába, hogy birtokba vegyék az öltözőket és felkészüljenek a délutáni színpadbejárásra. Miután a Juhász zenekar tagjai léptek a mikrofonok mögé, kezdetét vette a közel négyórás próba, amelynek során minden fellépő megbarátkozhatott a színpad adottságaival és koreográfiáik élő zenei megszólalásával. A külföldön működő magyar táncgyűttesek lehetőségei ugyanis sokszor teljesen mások, mint az anyaországban. Volt olyan csoport, aki itt lépett fel először élő zenekari kísérettel.

A fesztivál bemutatóműsora este hat órakor kezdődött Miskolci Terézia konzulasszony köszöntő szavaival, majd a fesztivál megálmodója és főszervezője, Kemény József „Öcsi”, a Csöbörcsök Táncgyűttes művészeti vezetője üdvözölte a jelenlévőket, és megköszönte a szervezők és segítők munkáját. Ezt követően sorban léptek színpadra a tánc csoportok a két féldős műsorban. Jelen volt a Svájcban érkezett Berni Figurás Néptáncgyűttes és a zürichi Óperenciás Néptáncgyűttes, a Keleti Táncgyűttes a franciaországi Strasbourgban, a németországi Berlini Magyar Néptánc csoport, a Vadrózsa Magyar Néptáncgyűttes Hagenből, valamint a stuttgarti Csöbörcsök Táncgyűttes és annak Törekvők Néptánc csoportja. Az előadást meghívott szakmai bizottság is megtekintette, amelynek feladata volt, hogy a színpadon látottakból kiindulva szakmai tudása és tapasztalatai alapján tanácsokat adjon a fellépő együtteseknek a másnap délelőtti beszélgetésen. A bizottság tagjai Szűcsné Urbán Mária és Szűcs Gábor, a Prima Primissima Díjas Jászság Népi Együttes művészeti vezetői, számos országos díjjal és kitüntetéssel rendelkező néptáncpedagógusok és koreográfusok, valamint Vučić Gyula, a Berni Figurás Táncgyűttes alapítója és húsz éven át vezetője, a svájci magyar táncmozgalom elindítója és népszerűsítője voltak. Az est háziasszonya és koordinátoraként jómagam működtem közre.

A bemutató után közös vacsora következett, amit Kató Szabolcs református lelkipásztor asztali köszöntője és a székely asztali áldás közös eléneklése nyitott meg. Ezt követően kezdetét vette a hajnalig tartó táncház, ahol a Juhász zenekaron kívül az eseményen jelenlévő más muzsikuskok is hangszert ragadtak. Az este folyamán elhangzó mezősegi, kalotaszegi, vajdaszentiványi táncrendek között ismét a felvidéki Gömör, majd a Küküllő menti Balázstelke táncgyűttesével és zenéjével ismerkedhettek meg a jelenlévők a pénteki tánctanárok segítségével. Az éhes és szomjas érdeklődőket egész nap Gondoskodó Falatozó és Gondúzó Borozó várta a színházterem előterében, ahol a stuttgarti magyar asszonyok finom süteményeit és a magyar borokat kóstolhatták.

A fesztivál harmadik napján, vasárnap délelőtt szakmai beszélgetésre várták a táncgyűttesek vezetőit, mialatt a táncosok városnézésen vehettek részt Stuttgart belvárosában. A konzultáción a meghívott szakemberek táncgyűttesenként mondták el jó szándékú, építő véleményüket, s a jelenlévőknek lehetőségük nyílt kérdezni vagy tanácsot kérni tőlük. Így sikeresen megvalósult az a célkitűzés is, hogy a Nyugat-Európában működő tánc csoportok között aktív diskurzus alakuljon ki, segítve ezzel egymás szervezeti és szakmai munkáját. A fesztivál szervezői remélik, hogy ez a most tapasztalt kölcsönös, nyitott hozzáállás a jövőben is megmarad, és más táncos közösségek is csatlakoznak hozzá.

A rendezvény a magyar kormány, a Németországi Magyar Szervezetek Szövetsége (BUOD) és az Erdélyi Világszövetség Németországi Csoportja támogatásával jött létre. A szervezők ezúton is köszönik a hozzájárulásukat. Továbbá hálával gondolnak arra a sok-sok stuttgarti táncosra és barátokra, akik tette kész odaadásukkal segítettek mindenben, és akik nélkül a fesztivál nem valósulhatott volna meg.

A világ bármely részén élő magyarok számára az egyik legfontosabb közösségmegtartó erő a néptánc csoportokban rejlik. Sokan itt találnak kapcsolódási pontot magyarságukhoz, őseik kultúrájához és hagyományaihoz, valamint a velük együtt élő magyarokhoz. Magyar identitásukat megélhetik minden egyes próbán, fellépésen, táncban és a nagyobb szabású találkozásokon, összejöveteleken. Nyugat-Európában több lehetősége is van a tánc csoportoknak találkozni egymással, de ehhez hasonló fesztivált eddig még nem rendeztek. A szervezők bíznak abban, hogy a Nyugat-Európai Magyar Néptáncfesztivál folytatódik, és jövőre újra összegyűlnek az itt közreműködő táncgyűttesek, hogy egy hétvégén át ismét együtt énekeljenek és táncoljanak. A jó Isten adjon sok-sok erőt hozzá!

Hortobágyi Ivett (KCSP, Stuttgart)

A Barozda negyven éve

A Barozda együttes tagjaival először 1980-ban találkoztam a kolozsvári táncháztalálkozón, ahol Györfi Erzsike a Rég megmondtam bús gerlice kezdetű felcsíki dallamot énekelte. Ez a dal egy csapásra sláger lett a táncházások körében Erdélyben és Magyarországon egyaránt. Még ebben az időben szoros barátság alakult ki közöttünk és az alapító Barozda tagok, Simó Jóska, Pávai István, Bokor Imre, majd később Toró Lajos Öcsi és a nemrégiben elhunyt Kostyák Alpár között. Férjemmel, Papp Imrével együtt 1980-tól minden évben több alaklommal gyűjtöttünk Felcsíkban és Gyimesben is. A gyűjtések megszervezéséhez komoly segítséget kaptunk a zenekar tagjaitól. Bár a történeti idők messzire repítették őket, a barátság, az együtt töltött idő feledhetetlen emlékei ma is összekötnek bennünket. E beszélgetéssel felidézzük egy korszak és az emberi alkotókedv küzdelmének emlékezetes pillanatait.

GYÖRFI ERZSÉBET

– *Hogyan lettél a Barozda énekes?*

– Egy gimnáziumi vetélkedőn, az óvónőképző kórusában a Kodály kászoni gyűjtéséből való *Jöjjön haza, édesanyám* balladában szólót énekeltem. A zsűri tagjai, Simó József, Pávai István és Bokor Imre frissen végzett zenetanárok voltak, akik éppen énekest kerestek a nemrégiben alakult együttesükbe. A vetélkedőt követően jött az üzenet, hogy menjek át próbára.

– *Mit jelentett neked ekkor a népzene?*

– Madéfalvi leány vagyok, így beleszülettem a falusi élet szokásrendjébe, természetes része volt az életemnek a népzene, a népdal. Lakodalmakban a Rákóczi indulóra vonultunk, az iskolai ünnepélyeken népdalokat is énekelünk, és a hegedűtanárom is tanított népdalt. Ebből az időből olyan emlékem van, hogy az *Egy kicsi madárka hozzám kezdé járni* kezdetű dalra mondta: „Erzsike, ez nagyon szép, régi népdal.” Később megértettem, hogy ez mit is jelent. De abban a korban én az Illést, LGT-t, Omegát, Koncz Zsuzsát imádtam, és éjjelente a luxemburgi rádióból fogható slágerekre dobbant meg a szívem.

A Barozdával való találkozás jelentette a fordulópontot. Amikor megkerestek, a „Kerek a szőlő levele” kezdetű Sebő-feldolgozást énekeltem. Az első közös próbán meghallgattam egy széki felvételt.

Györfi Erzsébet

Simó Jóska azt mondta, hogy ilyesmit kellene énekelni, ha kedvem van rá. A felvétel teljesen újszerűen hatott. Jól emlékszem, most is fel tudom idézni az érzést, azt a felismerést, hogy itt valami különleges muzsikával kerültem kapcsolatba és erre igent kell mondani.

Hogy miért lesz fogékony az ember egy ilyenfajta muzsikára? Nyilván sok összetevője van, de mindenképpen volt néhány előzmény. Barbat Teréz magyartanárnom vezette az irodalmi színpadot. Itt Bartók is téma volt. De ott volt Imets Dénes tanár úr kiváló madrigálkórusa Kodály, Bartók, Birtalan József művekkel, és Szentés Szilveszter tanár bácsi „Egy kicsi madárka”-jával. De azt hiszem, hogy a jó minőségű rock- és beatzenének is megvolt a maga szerepe.

– *Középcsből származol. Mikor érezted azt, hogy ez a te saját zenei kultúrád?*

– A népzenevel való találkozás az ember gyökereit is mélyebbre viszi. Elejétől fogva örömemet leltem ebben a zenében, a sajátomtól annyira, hogy ma, negyven év múltán sem tudnám e nélkül elképzelni az életemet. Célunk volt a különböző vidékek népzenei anyagának bemutatása, gyűjtése, megtanítása, ezen belül nyilván a széki népzene-, népdal- és néptánc-hagyományoké is. Mi indítottuk el az első székelyföldi táncházat. Mindezek elejétől fogva tartalmasabbá tették az életemet.

– *Vannak-e olyan adatközlők, akik nagy hatással voltak rád?*

– Igen, vannak. A csíkjenőfalvi Ágoston Vilma néni, a klézsei Hodorog Luca néni és a széki Szabó Varga Gyuri bácsi. Az az érzékenység, ami az ő énekhangjukból jön át, meghatározó volt és végigkísér.

– *Amikor a hangodat halljuk – s ezt a rendkívüli közönségsiker is bizonyítja –, olyan érzésem van, mintha a te hangodra írták volna az erdélyi kódexek középkori dallamait. Mi áll közelebb a szívedhez, a népzene vagy a középkori erdélyi zenei hagyomány?*

– Sokan kérdezték ezt már, de nem tudok választani. Ha megszólal a régizene, el vagyok varázsolva, ha a hegedű, kontra, bőgő szólal meg, akkor meg azt imádom. Ez már ilyen.

– *Hogyan tudtad feldolgozni azt a törést, hogy kényszerűségből el kellett hagyni a szülőföldedet?*

– Nem egyszerű sem elhagyni a szülőföldet, sem lemondani az addigi közös, aktív zenélésről. A fiúk Svédországba, Magyarországra kerültek, én Németországot választottam. Persze mindvégig tartottuk a kapcsolatot és még sok szép közös munka, előadás született így is.

Lassan tíz éve, hogy visszaköltöztem Csíkszeredába. Azóta, amennyire a távolság és az idő engedi, együtt dolgozunk. Látod, mindent elkövetünk, hogy a törés csak repedés maradjon.

– *Van-e a Barozdának jövője?*

– Ha nem lenne, most nem koncerteznénk, negyven év után. Az együttes kitűnő szakemberekből áll, mindig kikívánczik valami új dolog, és ez már maga a jövő, nem?

*

SIMÓ JÓZSEF

– Pávai is, én is ugyanabban az évben, 1971-ben, ugyanabba a konzervatóriumba, ugyanazokhoz a tanárokhoz kerültünk. Azután pedig együtt mentünk Csíkszeredába. Egy év múlva az ifjúsági klub vezetője lettem. Ez óriási lehetőség volt, mert az volt a feladat, hogy csoportokat szervezzünk a fiataloknak.

Tanáraink már nyitogatták a szemünket a népzene felé, gyűjtőutakra vittek. Két kedves tanárunk, Jagamas János és Szenik Ilona nevét kell megemlíteni.

– *Mi volt az első meghatározó élményed, találkozásod a népzenevel?*

– Pávai Pista vitt ki először Székre. Egy padon ült a cigánybanda, három figura egy hegedűvel, egy levágott pallójú brácsával és – ugye – egy kisbögővel, amin nylon drótok, ilyen szárítóköteles drótok voltak. Viszont annyi nyers erő, annyi őszinteség, annyi hitelenség áradt abból a zenéből, hogy egész egyszerűen lenyűgözött. Ádám István „Icsán” bandája volt. Később szalagkoptatásig hallgattuk a Ferenczi Márton „Zsuki” féle felvételeket. Emlékszem, akkor annyira megdöbbsentett, hogy egyáltalán van ilyen. Addig én rockzenével foglalkoztam. Basszusgitáron játszottam, az országos toplistán harmadikként emlegettek mint basszusgitárost. Lényegében, összetételében, hangzásában a széki zene tökéletesen ugyanazt sugározta, mint a rockzene, azzal a különbséggel, hogy ezt viszont magyarnak éreztem.

1976 őszén Pista összedett egy pár dallamot magnóról, és próbáltuk megtanulni az akkordokat, a hangzást. Videofelvételeket is néztünk. Demény Piroska akkor a kolozsvári rádió népzenei adásának szerkesztője volt. Egyből felfigyelt ránk, lejött Csíkba, felvette a zenénket és beszerkesztette a rádióba. Így egyre több fiatal szerette meg ezt a műfajt, amit régen csak a falusiak ismertek. Innen indult az egész, lett belőle táncház, táncházmozgalom, elterjedt egész Erdélyben. Mások is nekifogtak velünk majdnem egy időben, és szép lassan kibontakozott az egész.

– *Milyen érzésekkel jöttetek a negyvenedik évfordulóra?*

– Az egyik mozzanat, a szembetalálkozás a falusi népzenevel, elindította azt a fajta munkát, amit aztán igazából soha többet le nem tudtunk tenni. A másik meghatározó mozzanat az volt, amikor rájöttünk, hogy ez csak egyik része a mi kultúránknak. Van egy elfelejtett, csodálatos kultúra, ami a régmúlt századok dalaiból, tánczenéjéből áll, amit senki igazából nem ismer és nem is művel. Amikor erre rájöttünk, feladatnak éreztük, hogy ezt is tegyük a népzene mellé. Énekelt versek, kottás kéziratok, kódexek táncai mind előkerültek. Erdély híres volt arról, hogy aranykorszakában mindenkinek otthont adott. A fejedelmi udvarokban rengeteg nyugat-európai zenész megfordult. De mi nem ezt az anyagot kerestük, hanem ellenkezőleg, azt az anyagot, amit anyanyelvükön műveltek, amit népszerűsége alapján már rég fel kellett volna fedeznie valakinek. Kísérletezések voltak, de nem lett belőlük folyamatos munka. Ez a zene úgy a szívünkhöz nőtt, hogy nem tudunk koncertet elképzelni anélkül, hogy ebből az anyagból ne játszanánk.

– *A hatalom részéről nem ért benneteket támadás?*

– Nem egyből, mert ők sem tudták, hogy mi ez. Akkor kezdődtek a zaklatások, amikor ez a mozgalom kezdte magát kinőni Erdély szerte. Na, akkor kezdődött.

A Régizene Fesztivál ötlete 1980-ban a csíkszeredai Mikóvár udvarán tartott Kájoni-koncert során született meg. Ezt Miklósi

A Barozda alapító tagjai: Simó József, Györfi Erzsébet, Bokor Imre, Pávai István

Vári Vilmos kezdeményezte a múzeum részéről, és miután a koncert nagyon sikeres volt, eldöntöttük, hogy lehetne évente ismételni. 1986-ban azután betiltották. Végül is ennek a zenei szerkesztői, szervezői voltunk végig. A rendszerváltás után újraindították a fesztivált. Hál' Istennek, ma is nagy sikerrel működik és mi is részt veszünk rajta.

– *Melyik volt a legemlékezetesebb Barozda koncert?*

– 1985-től kezdett a szorítás egyre erősödni, a zaklatás is. A vége az lett a dolognak, hogy nekünk minden műsorunkról egy előzetes tervezetet be kellett nyújtanunk Bukarestben a cenzúrázó bizottsághoz. A kötelező feladat pedig az volt, hogy nyolcvan százalékos román és húsz százalékos magyar vagy más zene lehetett a műsorban. Nekem az volt az ötletem, hogy legyen belőle „népek zenéje”. Így lett aztán a programban szerb zene, magyarországi magyar zene, erdélyi zene, román zene, játszottunk olasz, francia, török dalokat, és ez végül nagyon sikeres lett, mert eltaláltuk az ízt, és a közönség is megérezte, megértette szavak nélkül, hogy tulajdonképpen miről is van szó. Ez volt talán a legemlékezetesebb és egyben az utolsó koncert. Ezek után letiltották a tevékenységünket, egyik megyébe se engedtek már be minket, és otthon is letiltották a Régizene Fesztivált. Az utolsó, a Hargita Néptáncgyűjtéssel közös fellépésünket csak azért tudtuk megtartani, mert az akkori megyei szakszervezeti elnök saját felelősségére vállalta, hogy mégis megrendezésre kerüljön annak ellenére, hogy Bukarestből letiltották. Úgyhogy voltak izgalmas percek.

– *Sikerült újjászervezni a Barozdát külföldön?*

– Amennyire az új körülmények engedik. Szerencséseknek mondhatjuk magunkat, mert együtt kerültünk ki. Végül is sikerült egy országban, Svédországban letelepedni Bokor Imréékkel, Toró Lajos Öcsiékkel, ami annyit jelent, hogy a megtartó erő, a gyerekek anyanyelvi nevelése könnyebb lett azáltal, hogy mi ezt tudtuk folytatni.

A magyar népzenenek igen nagy sikere van Svédországban. Széltében-hosszában bejártuk az országot ezzel a zenével, és a hétköznapjainkat is betöltötte. Így a gyerekeink is ezt szívták magukba, most már az unokáink is ezt szívják magukba. Tehát: igen nagy jelentősége volt annak, hogy mi együtt tudtunk maradni. A körülmények nyilván megváltoztak, mert nem egy nagy lélekszámú magyar közönségnek kellett játszani, viszont azt is nemes feladatnak tekintettük, hogy az erdélyi népzene Nyugat-Európában tudjuk népszerűsíteni – mondhatom – elég nagy sikerrel.

– *Mennyire tudjátok feldolgozni érzelmileg azt, hogy beleszületetek egy hagyományba, feltártátok annak kincseit, de kényszerűségből elkerültetek a forrástól?*

– Hát, erre én csak azt tudom mondani, hogy ha az idő kerekét vissza tudnánk forgatni, akkor azt meg is tennénk. Ha akkor, amikor 1986-ban minket – úgymond – eltanácsoltak az országból, tudtuk volna, hogy három év múlva rendszerváltás következik be, akkor a jég hátán is kibírtuk volna valahogy azt a három évet. De mivel elvettek tőlünk minden munkalehetőséget, más választásunk nem volt. Sajnáljuk, hogy nem tudtunk a jövőbe látni. Az igazi jövője az lenne a Barozdának, ha ennek lenne folytatása. Úgy érzem, hogy ami tőlünk tellett, azt megtettük úgy a saját hazánkban, mint később az emigrációban is. Jó lenne, ha a régi századok magyar nyelvű zenéjét folytatná valaki. Ezt nem látjuk. A táncházmozgalom kinőtte magát, vannak követők, akik teszik szépen a dolgukat, viszont az erdélyi, magyar nyelvű középkori zenei kultúrának nem igazán van folytatása, és ezt sajnáljuk.

– *Mire gondolsz pontosan?*

– Arra a sok énekelt versre. Balassi, Tinódi, Misztótfalusi és sorolhatnám. Az a hihetetlen szépségű, nagy anyag, amit nem használnak a csíkszeredai Régizene Fesztiválon sem, majdhogynem kiköpt a repertoárból. A nyugat-európai tánczenét, régizenét mindenki ismeri, műveli Nyugat-Európában – valljuk be nálunk sokkal jobban is művelik –, de nemigen van olyan európai zenész, aki le tudná másolni az erdélyit. Ezért kellene megőrizni.

*

PÁVAI ISTVÁN

– *Hogyan emlékszel a Barozda indulására?*

– Amikor elindult a magyarországi táncház, kolozsvári diákéveink alatt már nagyon izgatott bennünket, hogyan lehetne itt is csinálni egy városi táncházat. Volt egy Visszhang diákrádió Kolozsváron, ahol népzenei műsorokat szerkesztettem. Ennek voltak fogadóestjei, ahová költöket, írókat hívtunk. Ott tűnt fel Panek Kati is mint énekes. Simó Jóska ugyanott a rockzenéről tartott előadást. Mi mindannyian rockzenészekként kezdtük még gimnazista korunkban.

A kolozsvári zeneakadémia végzősei között 1976-ban kevesen voltunk magyar diákok, ezért egyik kollégánknak lakásán tartottuk az egyetemi búcsú bulit. Átszereltük egyik kollégánknak brácsáját háromhúrosra, Simó Jóska meg egy másik kollégánknak csellóján bőgött, és a lányok énekelték Lajtha László *Széki gyűjtés* című kötetéből az énekelhető hangszerkíséretes dallamokat hegedű nélkül, mert hegedűsünk nem volt. Ez volt az első kísérlet részünkről ilyenfajta zene megszólaltatására.

Aztán a véletlen úgy hozta, hogy én a Hargita Megyei Népi Alkotások Házához kerültem '76 őszén, Jóska meg a csíkszeredai zeneiskolához. Egyszer a helyi tanárokból alakult kamarazenekar próbájának szünetében Bokor Imre, aki csellista volt, kezébe vett egy hegedűt, és gyimesi keserves dallamokat kezdett játszani rajta. Már ismertem akkor gyimesi gyűjtéseket, kérdeztem, „hát te ezt honnan tudod?”. „Gyimesből” – felelte. Kiderült, hogy Gyimesközéplokon lakott, Zerkula János volt a szomszédjuk, és már gyerekkorában tőle tanult hegedülni. Azonnal széki felvételeket adtunk neki, hogy vajon meg tudja-e tanulni. Egy nap alatt már négy-öt dalmot tudott. Teljesen jól szólt a kezében a széki zene is, így elkez-

Toró Lajos, Simó József, Bokor Imre, Hajdu Zoltán (Népek zenéje című műsor, 1985)

dődtek a próbák hármashban, majd kiegészültünk Györfi Erzsikével. Koncertezni kezdtünk, majd 1977 őszétől már beindítottuk az első székelyföldi táncházat Csíkszeredában. Biztatásunkra kezdtek muzsikálni a Venyige együttest megalakító barátaink, és a székelyudvarhelyi táncház megalakulásánál is bábáskodtunk.

A legnagyobb segítség az volt abban az időben, hogy a televízió ráharapott erre. A bukaresti román televízió magyar adásának szerkesztői, Csáky Zoltán és Simonffy Katalin „Kaláka” címmel táncház-népszerűsítő műsorokat készítettek. A Kaláka egy vetélkedősorozat volt. Három gimnáziumi csapat versengett folklór témákban. Ezeket úgy választottunk ki, hogy Erdély legkülönbözőbb pontjairól jöjjenek a diákok, hogy minél szélesebb körben terjedjen ez szórakozási forma. Fél év múlva szinte minden erdélyi gimnázium szerepelt benne, és utána mindenhol akartak táncházat létrehozni. Később, a lemezeinken azért rögzítettünk táncrendeket, nem pedig sikerorientált szólószámokat, hogy tudjanak rá táncolni ott is, ahol nincs zenekar, de táncházat akarnak létrehozni. Aztán, 1978-tól Székelyudvarhelyen beindultak a táncháztalálkozók, még mielőtt ilyenek lettek volna Budapesten. Ezek is népszerűsítették a fiatalság körében a táncházat.

– *Magyarországon a táncházmozgalom a városi fiatalság egyfajta tüntető szembenállása volt az akkor uralkodó értékrenddel. Mennyire volt ez hasonló Romániában?*

– Nem szeretjük mi ezt eltúlozni, nem lenne jó, ha azt mondanánk, hogy ez valamiféle partizánmozgalom volt. Nem irányult a rendszer ellen. A rendszer volt rossz, és a rendszer irányult ellenünk. Ha egy CIA-ügynöknek elmesélnék, hogy egy titkosszolgálat azzal foglalkozik, hogy a fiatalok népdalokat énekelnek, meg „néptáncolnak”, akkor nem értené, azt hinné, hogy a táncház szó valamiféle titkos kód, valamiféle bünszövetkezet rejtjele. Erről szó sem volt, mi csak alternatív módon akartunk szórakozni.

Amit csináltunk, nem volt beilleszthető az akkori állami kultúrpolitikába, de szembement az akkori helyi, székelyföldi értelmiség egy részének az értékrendjével is. Az a bizonyos székelynek nevezett értékrend nem is igazán székely volt, hanem inkább műmagyar, főleg a bécsi döntés után kialakult *Ritka árpa, ritka búza* jellegű magyarkodó stílus. Kevés volt az olyan értelmiségi, aki a bartóki értelemben vett székely hagyományt képviselte. Amikor azt a bírálót kaptuk tőlük, hogy miért csak széki zenét játszunk, elmentünk Csíkszentdomokosra, felvettük az ottani régies zenét, lefilmeztük a hagyományos táncokat. Persze megint csak rácsodálkoztak, hogy ez milyen csiki zene, mert nem olyan volt, mint ami az akkori folklór-

fesztiválok színpadain csíkiént hangzott el. Mi felkutattuk a székely népzene régies rétegeit. Martin Györgynek is elmondtuk tapasztalatainkat, akivel kapcsolatban álltunk és azt hiszem, hogy ezáltal jutottatok el ti is [Papp Imre és Péterbencze Anikó] Jászberényből Csíkszentdomokosra a Barozda segítségével. Ekkor még a székely zene nem volt annyira ismert a magyarországi táncgyűteseknél sem. Elkísértünk másokat is Magyarországról gyűjteni, például Zsuráfszky Zoltánt, Farkas Zoltánt [Batyut] Udvarhely környékére, segédkezünk az első hangosfilmes gyimesi gyűjtésben is, szintén Martin György kérésére. Blága Károlyékat [Kicsi Kötékat] akkor filmeztük le Sötétpatakon, és azután ők is nagyon ismertek lettek itthon és Magyarországon egyaránt.

Györfi Erzsébet, Pap István „Gázsa”, Simó Csongor, Pávai István, Toró „Öcsi” és Simó József a 40 éves Barozda évfordulós koncertjén Csíkszeredában

– *Amikor láthatóvá vált, hogy ennek a tevékenységnek tömegbázisa kezd lenni, hogyan reagált a hatalom?*

– Az egyik bekeményítés az úgynevezett „Csángó Kaláka” után volt, ahol a TV-szerkesztő Csáky Zoltán azt javasolta, hogy kellenne valami csángó téma, és hozunk adatközlőket Bákó megyéből, Hargita megyéből, Gyimesből, Barcaságból, és Hunyad megyéből bukovinaiakat. A csíkszeredai gimnázium udvarán volt felállítva egy csúrszerű oszlopos díszlet, nagyon szép volt. A műsor megszületett, de nagyon nem tetszett a döntéshozóknak.

– *Ez mikor volt?*

– 1978 májusában. Azután 1981-ben elkerültem Marosvásárhelyre, a Maros Együtteshez művészeti vezetőnek. A Barozdával még a Régizene Fesztiválokon néhányszor közreműködtünk. Akkoriban Simó Jóska vette kézbe a Barozda irányítását. Jó kapcsolatai voltak magyarországi régizenesekkel, Kobzos Kiss Tamással és másokkal. Jó szervező volt, új műsortípusokat talált ki. A Barozda egyre ismertebb és sikeresebb lett ebben az időszakban. De erről ő tud többet mesélni, meg a betiltásról, Svédországba való távozásról is. Nekem talán szerencsém volt azzal, hogy más városba költöztem, mert ha ott maradok velük, akkor lehet, hogy én is Svédországban kötök ki. Így másként alakult az egész életem.

– *A Barozda élete nagyon szorosan összefügg az erdélyi régizenével. Hogyan látod, mi újat hoztatok ebbe a zenei világba?*

– Erdélyben a régizenei mozgalom korábban kezdődött. Marosvásárhelyen a magyarországi Czidra Lászlóék hatására Brandner Nóra és Deák Endréék elindítottak már egy együttest. Barozdaként Csíkszeredában mi a régizenének egy másik aspektusát akartuk megmutatni. Galeotto Marzio szerint a XV. században a „magyar nyelven szerzett dalt paraszt és civis, köz- és főrangú ugyanúgy érti”. Ezt akartuk mi megmutatni. Kerestünk olyan dallamokat, mint például a koncerten is hallott, Vikár által gyűjtött udvarhelyszéki párosító, amelynek a szövege virágének, műköltészet, de bekerült a néphagyományba. De ilyenre példa a Barozda egykori repertoárjából a *Nemes Udvarhelyszék híres tartománya* vagy a *Kis-Küküllő mellett egy szép drága madár lakik* kezdetű dal is.

– *Milyen nagyobb kódexekből dolgoztatok?*

– Ami kötődik Csíkhhoz: a Kájoni-kódex, aztán a Vietórisz-kódex, a Sepsiszentgyörgyi kottás kézirat. Nagy volt a repertoár annak idején, amiből most csak egy válogatást tudunk adni a koncerten.

– *Mennyire van szükségük az erélyi fiataloknak arra a szellemiségre, amit a Barozda képvisel?*

– Erdélyben maradt valami ebből a szellemiségből. Ezt onnan tudjuk, hogy az akkori események megmozgatták a közönséget. A huszonöt éves évfordulós koncertünkön Csíkszeredában odajött egy

hölgy hozzánk, bemutatkozott, hogy ő Ferencz Angéla, a Hargita Megyei Kulturális Központ vezetője, és ő volt az a kislány, aki valamelyik egykori Barozda-koncerten a virágot felhozta nekünk, az anyukája küldte. Szóval a későbbi generációknak is van emléke a Barozdáról. Azt is látjuk, hogy a Barozda facebook-oldalának az ismertsége nő, rengetegen bejelölik olyanok, akik jóval fiatalabbak. Tehát valahogy benne van a csíkszeredai és részben az egész erdélyi magyar köztudatban a Barozda. 2001 óta többször voltak évfordulós koncertjeink Csíkszeredában, mindig telt házzal. A város magáénak tudja ezt az együttest akkor is, ha el kellett távozzon egykor, és mindig visszavárja. A nem túl nagy városnak megvan az az előnye, hogy egy ilyen együttest magáénak érez, mint egy kedvenc futballcsapatot.

A Barozda-szellemű régizelésnek talán lesz még folytatása más városokban is. Szép Gyula egyik fia, Bálint keresett meg, hogy ők is szeretnének ilyen népzene-régizene párhuzamokat bemutatni.

*

SIMÓ CSONGOR

– *Mit jelent neked a népzene, miért fordultál a népzenehez?*

– Bár Svédországban nevelkedtem és közel harminc évet töltöttem ott, csíkszeredai születésű vagyok, és ott éltem kilencéves koromig. Pont beleszülettem abba a korba, amikor kezdte kiforrni magát az erdélyi táncmozgalom. Táncházakban, próbatermekben, kultúrházakban nőttem fel, a Barozda együttes „zenei gondozásában”.

Később, tinédzserként gitáros akartam lenni, ami sikerült is. Jóval húsz fölött voltam már, mikor újra hegedülni kezdtem. Közben gitártanárként dolgoztam, rock- és jazz-zenészként működtem a közép-svédországi zenei életben. Érzelmileg és zeneileg is óriási, friss energiát jelentett az életemben az, amikor újra találkoztam a népzenevel. Rövid időn belül a Barozda együttes svédországi „frakciójának” lettem a prímása. A magyar népzene felfedezni egyet jelentett a zenei, illetve kulturális anyanyelvem megismerésével. Éreztem, hogy ez egy örökké tartó kapcsolat lesz. Mikor aztán lehetőségem nyílt magyar népzene tanulni a budapesti zeneakadémián, egyértelmű volt, hogy ezt az utat kell járnom. Továbbra is szoros kapcsolat fűz az elektromos gitár modern műfajához, de a magyar népzenevel való foglalkozás nekem személyes fejlődést jelentett mindenekelőtt, és egyben komoly élettapasztalatot is szereztem. A saját kultúráim iránti érdeklődésemet nagymértékben a magyar népzenevel való találkozásnak köszönhetem. Meg hát szeretek hegedülni...

*Az interjúkat készítette: Péterbencze Anikó
Kolozsvar, 2016. október 6.*

Bartók, Kodály, és a két Szokolay

A kortárs népzene gondolata – avagy fából vaskarika?

Már tavaly elhatároztam, hogy írok a két Szokolay tavaszi zsongásáról, de számos okból idáig halogattam. Nem is bánom, mert Dongó sem repült el közben – hiába várja toporogva valahol a világhír –, meg én se írtam le elhamarkodottan semmit. Ez utóbbinak azért is örülök, mert a véleményem időközben több mindenről jelentősen megváltozott. Volt időm elgondolkodni, fontos írásokat elolvasni és jó zenét hallgatni. Persze közben Szokolay Dongó Balázs sem volt tétlen, újabb és újabb előadásokkal rukkolt elő, más-más összefüggésekre fókuszálva a zeneszerető közönség figyelmét. Így végül nem egy koncert, hanem több zenei esemény kapcsán felmerült gondolataimat és kérdéseimet osztom meg az olvasóval. Mindnek Bartók Béla, Kodály Zoltán és Szokolay Dongó Balázs volt a főszereplője.¹

Kedzem azzal, hogy Bartók zenéje terelt engem tizenévesen a népzene felé, és ezek a hangversenyek vezettek vissza hozzám. Gimnazista koromban – közös tanárnőnknek köszönhetően – Melis Lacival (ma ismert zeneszerző) hegedűduóztam. Óriási zenei élményt jelentett ez számomra akkoriban. Aztán, hogy népzene-szerzővé váltam, évtizedekig szándékosan csak „titokban” hallgattam Bartókot és Kodályt, nehogy hatással legyenek rám. Kikerülhetetlenek voltak pedig. A 70-es évek derekán például a később „gépfolkos” Szabó Andrásal úgy találtunk egymásra a Kőbányai Ifjúsági Klub pincéjében, hogy Bartók duókat kezdünk fejből játszani, ami aztán átcsapott egy idő után szabad improvizációba. Azonnal barátok lettünk, így lett a Kolinda tagja. Aztán jött a Kolinda-klub, már Lantosékkal, ahol telt ház előtt néhány Bartók téma feldolgozásának is nekiveselkedtünk, óriási sikert aratva. A jogutódok szerencsére nem tudtak erről. Minden Bartók feldolgozást és újraértelmezést meg akartam ismerni. Emersonék munkái korán eljutottak hozzám, majd jöttek a magyar kísérletezők: Panta Rhei, Török Ádám, Cziráku Sándor, Jánosi Andrásék, a Muzsikás, Herczku Ágnes, Fonó zenekar. Mindig mohó kíváncsisággal várom az újdonságokat. Így legutóbb Török Ádám és Papp Gyula rockosított Bartók koncertjét,² vagy a Páncsicsky Quartet *Bartók electrified* című produkcióját.

Nem mindenki tudja, hogy Szokolay Dongó Balázs néhány évvel ezelőtt a fejébe vette, Bartók és Kodály műveket fog népi furulyákon előadni a parasztnépzene jellemző módorban, de az eredeti, komponált kíséretet mit sem változtatva. Ehhez társakat keresett, és a projekt különböző fázisait nagy nyilvánosság előtt be is mutatta velük. Sőt, elérhető felvételek is készültek ezekről, két kiadó jóvoltából.³

Nem beszéltem erről Dongóval, de feltételezem, mindezt hihetetlenül szívós, több éves felkészülés, kutatómunka, gyakorlás előzhette meg. Gondolom, temérdek Bartók és Kodály mű sokszori meghallgatásával kezdődhetett. Bele kellett éreznie, át kellett gondolni, melyek valósíthatók meg valami-

lyen furulyán. Aztán tüzetesen áttanulmányozni a zeneszerzők népdalfeldolgozásainak forrásjegyzékét.⁴ Megszerezni, áthallgatni az eredeti gyűjtéseket, átolvasni azok támlapjait, böngészni a lejegyzéseket. Összegyűjteni a mértékadó furulyások felvételeit, lejegyezni azokat, megtanulni, elsajátítani díszítési és hangsúlyozási technikáikat, kigyakorolni, saját használatra kialakítani ezek hiteles változatait. Majd ezeket az ismereteket egy újabb szempontrendszer figyelembe vételével átültetni a műzenei közegbe. Azt tudom, hogy Dongó két példaképe Pozsik István bükkészeki pástzorembere és Tálász András gajcsánai furulyás (Vaskút). A tőlük tanult mintákat hosszú évek során átültette saját játékába, s ez jól érződik a Bartók-interpretációin is. Mindezek után következhetnek a társakkal történő folyamatos egyeztetések, s végül a megszámlálhatatlanul sok közös próba.

Nem kisebb megszállottság feltételezhető a zongoraművész Szokolay Balázs részéről sem. Egy világhírű előadónak ilyen munkára szövetkezni egy népi furulyással – enyhén szólva – merész vállalkozás. Hinnie kellett benne, hogy ez jó, éreznie kellett, hogy ez az újszerű megszólalás nem ront Bartók mítoszára, hanem inkább új megvilágításba helyezi azt.

Itt tisztáznom kell egy komoly félreértést. Számos visszajelzést kaptam arról, hogy a közbeszédben az a hír terjed, miszerint mi többen – tévesen – úgy gondoljuk, hogy Bartók és Kodály életműve népzenei gyökereinek prezentálására a két Szokolay produkciója az első kísérlet. És akkor hol van Jánosi András, vagy a Muzsikás? – kérdezik méltatlankodva. Ez nonszensz, kedves barátaim, ebből egy szó sem igaz. Ezt felületesen végigfutott sajtónyilatkozatok, félrehallott interjúk és kutyafuttában lereagált posztok alapján kezdték el híresztelni egyesek. Nagyra becsülünk minden eddigi értékes és emlékeztető produkciót, csak azt szeretnénk, ha nem sikkadna el a tény, hogy a két Szokolay produkciójában a világon először valósult meg az, amiről Bartók csak álmodhatott: a parasztnépzene lelkülete egyesült a komolyzenéjével. Valamint az, hogy mind-

ez népi furulyákkal valósult meg. Furulyáztak már eddig is Bartók és Kodály műveket, csak nem paraszti játékos- és díszítéstechnikával, és persze készültek különböző átiratok is, csak nem népi furulyára. Egyetlen kivételről tudok, de azt Bartók eleve úgy is írta. Ez pedig a *Gyergyóból – Három csikmegeyi népdal tilinkóra és zongorára* című műve, amit a Bartók új összkiadásban Juhász Zoltántól hallhatunk.⁵

Az 1911-ben alapított, de a háború miatt rövid működés után megszűnt (majd 1930-ban újjáalakult) Új Magyar Zene Egyesület⁶ tervei között szerepelt népzenei adatközlők szerepeltetése az általa szervezett koncerteken, de erre sajnos soha nem került sor. Hadd idézzem egy korabeli kritika részletét, amely talán sejtetni engedi ezt a szándékukat is.

„Az Umze az egyetlen zenészegetesülés Magyarországon, ahol a mai dolgokat azzal a kultúrával interpretálják, mellyel azok hozzáférhetővé válnak a mai kultúrán élő differenciáltabb igényű – igen kevés embernek. Az ősapák szakállába kapaszkodó sokak számára pedig ezeket a »fincli-fancli« zenéket oly meggyőződéssel egy tömbbe állott egész gyanánt állítja elé, hogy ha nem is siklanak le a kezek a szakállakról, de a meghittség rájuk is átkúszik: veleérzést érzőkké látszanak lenni. Megnyilatkozások ellen, melyeknek csont-, izom- és idegrendszerük az anyaguk, senki sem szigetelheti el magát. Közömbösségre sohasem találunk; vagy lelkesedésre, vagy visszautasításra (szabadsággal élni tudókra, vagy terheltekre).”⁷

Hogy az idézetbe kapaszkodjak: a két Szokolay produkcióit hallgatván, engem mindig a lelkesedés kerít hatalmába. Fülem hallatára vegyültek össze különböző korok zenei kultúrái, látomásos hangulatba terelve észrevétlenül. A szabadság, a szép és nemes eszmék, a felejthetetlen emlékek, az időtlenség, a nagy találkozások és a kortalan-ság illúzióját teremtve, majd azt olykor földig lerombolva. Végül is erről szól az élet és a jó zene is. Hiteles, korszerű, hagyományhű, mégis szabadon lázadó felfogást képvisel a két Szokolay muzsikája. Ami lelkesítő a játékukban – legalábbis számomra –, hogy

„A két Szokolay”
(Zeneakadémia, 2016. április 12.)

egyre ritkábban érzem-hiszem azt, hogy a szarvassá vált fiak összebékülhetnek apjukkal. Az ő koncertjeiken ez a békekötés mindig megtörténik.

Ezért is tartom fontosnak, hogy minél többen hallják és megismerjék közös produkciójukat. Ezért is írok itt róluk. Döbbenetes, hogy az ilyen zenei csúcsteljesítményekről nem ír soha senki, sehhol. Megszűnt volna a zenekritika? Nincsenek szaklapok, webes felületek, zenei portálok, szakmai blogok? Már csak Fáy Miklós maradt nekünk? Nyilván számára egy ilyen koncert nem elég izgalmas terep, de más zenekritikusoknak – akár a népi oldal felől, akár a komolyzenei oldaláról közelítenek – nem jelent hírértéket egy ilyen ritka zenei esemény? Azt sem értem, hogy a Zeneakadémia népzene tanszakának tanárait, diákjait mért nem látni ezeken a koncerteken. Mi történt? Beszippantott minket a *kultúrva-kuum*? Nagy kérdés, várnám rá a választ valakitől.

Szólnék a furulyás-zongorás projekt fontosabb előzményeiről.

Dongót közel húsz éve ismerem, én adtam ki első hangfelvételeit *Hangok a múlt századból* címmel, még 1999-ben. Ezt követően barátság szövődött köztünk. Még ugyanabban az évben, első önálló lemezem, a *Nagyvárosi bujdosók* egyik dalának felvételén egy felülmúlhatatlan szaxofon szólót kerekített a stúdióban. Attól a pillanattól kezdve állandó muzsikustársam is. Tőle tudom, hogy a kezdeményezésére már a Vasmalom együttessel is feldolgoztak Bartók műveket. A *Mikrokozmosz* darabjaiból néhányat, és a *Román népi táncok* motívumait. Ezek a közönség előtt is rendszeresen játszott, sikeres kísérletek 1995-ben végül is szerzői jogi okok miatt nem kerültek fel a Vasmalom III. nagylemezére. Aztán 2006-ban a Camerata Nordica zenekar vendégeként Svédországban turnéztunk egy Bartók műsorral: jómagam, Dongó és Huszár Misi barátunk. Ott már előfordult, hogy a fu-

rulya, a gardon vagy a koboz együtt játszott a zenekarral Bartók műben is, de jobbra az a produkció is az „egy népzenei blokk – egy Bartók, abból baj nem lehet” szerkesztési elvre épült.

Következő fontos állomás szerintem a Brandenburgi kapunál rendezett crossover koncert volt Berlinben, 2011-ben. Dongó ekkor, Rost Andreának köszönhetően, Kocsis Zoltánnal játszhatott együtt Bartók műveket. Furulyás barátom akkor fogalmazta meg egy riportban a kortárs népzene gondolatának lényegét: „Mi történt volna, hogyha Bartók egy parasztfurulyással tudott volna együtt dolgozni?”. Kocsis pedig így nyilatkozott a hangverseny kapcsán:

„Ami a crossovert illeti, ennek tulajdonképpen csírájában már megvoltak az előzményei akkor, amikor Szokolay Sándor születésnapját ünnepeltük a Fészek Klubban, és bemutattunk egy válogatást abból, hogy mit lehetne csinálni együtt Bartók és Kodály műzenéből, illetőleg ennek eredeti változataiból. Tehát úgy, ahogy annak idején Bartók és Kodály hallotta ezeket a dalokat illetőleg zenéket, és felvette fonográfra. Tulajdonképpen nem mi vagyunk az elsők, akik ezt csinálják, mert, hát hiszen a Jánoši együttes meg még egy páran azért foglalkoznak ilyesmivel. Nagyon helyesen egyébként, mert igenis jusson el minél több emberhez az, hogy ezeknek a gyönyörű műveknek mi volt az eredetük. Ilyen értelemben azt hiszem, hogy ott úttörő munka mienk, hogy vegyítjük, most nagyon erősen művészi szinten vegyítjük a darabokat, de nem csak a darabokat, hanem az előadási stílusokat is, hiszen van olyan, hogy eljátszok négy ütemet egy darabból, becsatlakozik Szokolay Dongó Balázs furulyán, utána belesatlakozik a kobzos és az egész társaság. Tehát én azt hiszem, hogy folyamatában, a műzene kialakulásának folyamatában, tehát ahogy eljut a népzene a műzenéig, fogják a hallgatók végigélni egy vagy több darab előadás-történetét. [...] Nem sok ilyenben

vettem még részt, de azt gondolom, hogy az ilyesféle koncerteken átsegíti az embert bármilyen nehézségen az, hogy egyszerűen inspiráljuk egymást, tehát egymásból nyerjük az erőt.”⁸

A *Privát népzene* című album 2014-ben új mérföldkönek tekinthető a kortárs népzene gondolata érlelődésének folyamatában. Dongó egy színházi zenei munkának köszönhetően rátalált Termes Rita zongoraművészre, akivel tizenkét rövid Bartók és Kodály művet játszottak fel a lemezre. A szakaszos tanulásnak ez lehetett a legnehezebb stációja. Dongó irdatlan sokat tanult Ritától, de rengeteg vitája is volt vele a próbák során. A végeredményről így számoltam be a kiadvány fűlszövegében (nézzék el nekem, hogy magamtól idézek, de erről sem írt még senki más):

„Dongó a klasszikus darabokat olyan természetesen és biztonsággal játssza népi hangszerein, mintha azokra íródtak volna. A tárogató, a furulyák, a duda hangjai nála hozzásimulnak a zongorához. A Bartók és Kodály műveit ihlető adatközlői felvételekből kiindulva, s megtartva az alkotók eredeti dinamikára s tempóra vonatkozó utasításait, ölelkezik a régi az újjal, a népi a műzenével, a tradicionális a korszerűvel, a spontán a komponálttal, a hagyományos díszítés az írott kottaképpel. Saját feldolgozásaiban pedig poétikus szépséggel, játszi könnyedséggel használja fel mindazokat az ismereteket, amelyek ma a népzeneről rendelkezésünkre állnak.”

Azt hiszem, Dongó ennél a munkánál pörgött be végleg, és itt határozhatta el, hogy „egy életem, egy halálom, amíg élek, ezt csinálom”. Aztán 2015-ben bejött a képbe a Szent Efrém Férfikar. Közös lemez, közös koncertek: Bartók összes férfikara parasztzenei környezetben. A keletkezéstörténet utolsó szakaszában pedig érkezik a másik Szokolay, a világhírű zongorista, a Zeneakadémia kitűnő tanára. Egy öntörvényű, nagy tudású művész, aki már első hallásra kitartó, erős és konok embernek tűnik. Mai napig nem tudom, hogy fűzte meg Dongó a közös munkára, bár ennek már nincs is jelentősége.

Néhány észrevételemet is megosztanám a koncertekkel kapcsolatban. Természetesen építő szándékkal teszem ezt, remélve, hogy nem bántok meg vele senkit.

Ilyen összetett, bonyolult előadásnál nagyon bosszantó tud lenni, ha egy nyomtatott műsor használhatatlan. Nem mindenki Bartók-Kodály szakértő. A tavaszi fesztiváli koncerten sajnos ezzel kellett szembesülnie a közönségnek. A keveredésen a zongoraművész kényszerű konferálása sem tudott segíteni, inkább csak megtörte vele az elő-

adás ívét. A Héttorony Fesztivál gálaműsorán, a Pesti Vigadóban lezajlott novemberi hangversenyen – talán az én erőszakosságom eredményeként – sikerült kiköszörűlnünk ezt a hibát.

Nagyon fontosnak tartom, hogy egy zenéért rendezőt vonjanak be a produkcióba. Hiába jól szerkesztett egy műsor, a muzsikus nem veheti észre játék közben azokat az apró hibákat, amelyek a hallgató számára terhes pillanatok, olykor kínos percek okozhatnak.

Nem szerencsés, hogy Dongó és Szokolay nem látják egymást, egymásnak háttal muzsikálnak. Ez a helyzet persze produkálhat néha szép megoldásokat. Azt a finom gesztust (egy fantasztikus kézmozdulatról van szó), amivel a *Három csikmegyei népdal* után a zongorista átadta a játék terepét a furulyásnak, tanítani kéne. Az is mesteri, ahogyan Csík János éneke végén („*Sír a kisgalambom, sírok én magam is*”) Dongó hangszerrel cserél: a mélyebb tónusú, ének kíséretére jól szolgáló hangszer a gyimesi tánczenére alkalmasabb, magasabb hangúra. Az viszont már kicsit zavaró, hogy ez alatt a zongorista látványosan rendezgeti a kottáit.

A tavaszi koncerten az első meghajlást követően vonult be az énekkar. Hosszas rendezkedés után zongora, majd dudaszó, ismét zongora és furulyaszóló, majd újból zongorajáték következett. A Szent Efrém Férfikar tizenhárom percen keresztül kényelmetlenül feszengett. Ezután már hiába idéznek remekül nyolc-tíz tilinkával hegyi hangulatot – ami átvezeti a hallgatót Bartók férfikarra írott szlovák népdalfeldolgozásaihoz –, addigra láthatóan elfáradt mindenki.

Jegyzetek

1. 2016. április 12. Zeneakadémia. Kortárs népzene – Bartók és Kodály nyomában. Közreműködik: Rost Andrea, Csík János (ének); Szokolay Balázs (zongora); Szokolay Dongó Balázs (furulya, duda); Havasréti Pál (tekerőlant, ütőgardon); Szent Efrém Férfikar (karigazgató: Bubnó Tamás)

2016. április 26. Pesti Vigadó. Ligeti, Kodály, Bartók művek a Magyar Rádió Énekkara előadásában. Vezényel: Pad Zoltán. Közreműködik: Bognár Szilvia (ének); Szokolay Dongó Balázs (furulya, duda, tárogató); Bolya Mátyás (citera, koboz)

2016. november 20. Pesti Vigadó. Kortárs népzene. Közreműködik: Szokolay Balázs (zongora); Szokolay Dongó Balázs (duda, furulyák); Halmi Katalin (ének); Szent Efrém Férfikar (Bubnó Tamás vezetésével); Havasréti Pál (ütőgardon, tekerő)

2. Török Ádám & Papp Gyula: *Bartók on Rock – Mini Acoustic World 2016*.

3. Szokolay Dongó Balázs: *Privát népzene – Etnofon Records, ER-CD 108 – 2014*. Szent Efrém Férfikar – Szokolay Dongó Balázs: *BARTÓK & FOLK (Bartók összes férfikara parasztzenei környezetben) – BMC CD 220 – 2015*

4. Lampert Vera: *Bartók népdalfeldolgozásainak forrásjegyzéke. Zeneműkiadó. Bp. 1980*. Bereczky J. – Domokos M. – Olsvai I. – Paksa K. – Szalai Olga: *Kodály népdalfeldolgozásainak dallam- és szövegforrásai. Zeneműkiadó. Bp. 1984*

5. Gyergyóból – *Három csikmegyei népdal tilinkóra [=furulyára] és zongorára (1907.) BB 45a, Sz. 35/ Bartók Béla; Jubász Zoltán, fur.; Kocsis Zoltán, zg. Bartók Új Sorozat 16. Hungaroton HSACD 32516 2008.*

6. Az UMZE elnöke Kacsóh Pongrácz volt, az igazgatóság tagjai pedig Bartók Béla, Demény Dezső, Kodály Zoltán, Kovács Sándor, Weiner Leó.

7. Berény Róbert: *Új magyar zene egyesület. Nyugat, 1911. 24. szám / Figyelő*

8. *Bartók/Kodály Crossover – Andrea Rost, Zoltán Kocsis, Balázs Dongó Szokolay, Mátyás Bolya (BERLIN – Brandenburg Gate) <https://www.youtube.com/watch?v=6Ar2w1isRDs>*

Az őszi koncerten – nyilván okulva a hibából –, ezt a felvonulást már sokkal jobban oldották meg: Bubnó Tamásék a nézőtér különböző pontjairól indulva, tilinkázva jutottak fel a színpadra, ami nagyszerű akusztikai élményt is nyújtott a hallgatóságnak.

Minden eddigi előadás fontos pillanatának számított, amikor megjelent a színpadon a női énekes szólista. Első alkalommal Rost Andrea, a rádiós közvetítésnél Bognár Szilvia, a harmadiknál pedig Halmi Katalin. Mindhárom lenyűgöző énekeső a maga műfajában. Szilvi nem énekelt Bartók vagy Kodály feldolgozásokat, kizárólag saját műfaján belül maradt. Így a tőle megszokott magas színvonalon képviselte a népi stílust. Az operaénekesek szerepeltetése ebben a zenei közegben azonban nem szerencsés. Félve írom le, és az irántuk érzett legmélyebb szakmai tisztelettel: az ő klasszikus hangképésükkel megszólaltatott népdalfeldolgozások modorosan hatnak a népi furulya mellett. Sokkal hitelesebb megoldás születne, ha a népi éneklés felől közelítené meg valaki a kiválasztott Bartók és Kodály dalokat.

Egy másik énekesi „túlkapásra” is felhívnam a figyelmet, bármennyire is fáj a szívem. Nagyon szeretem Csík János énekét, de az „*Én vagyok az, aki nem jó*” előadása ebben a zenei környezetben túl népiesch-re sikeredett. A hagyományhűség paródiájának tűnt a dudorászása, s a szívére tett kézzel, szája szegletében mosollyal kísért, korholósan bement a „*az anyád ragyogó csillagát*” pillanatnál kicsit el is szégyelltem magam. Szeretem én a derűs, kópés bölcsesség népi változatát, csak hát ez nem idevaló. Főleg,

ha utána Rost Andrea klasszikus énektchnikával, drámaian megformált Székely-lásút énekel.

Úgy gondolom, hogy Dongó ezzel a produkciójával belefutott egy komoly „csapdába”. Azért fogalmazok így, mert a komolyzenészek nehezen viselik az autodidakta zenik közeledését a klasszikusokhoz. Az ilyen kísérletek egyébként megosztják a komolyzenei és a népzenei szakmát egyaránt. Magam példájából is tudom (a *Holdudvarház dalai* című szimfonikus koncertem kapcsán hozzám eljutott vélemények okán), hogy sok „szomorúzenész” fanyalog, közülük többen még ma is lenézik a népzene. „Mért van erre szükség?”, „Bartók úgy jó, ahogy”... stb. Ugyanakkor tekintélyes muzsikuskonkszenveznek az olyan, művészileg igényes törekvésekkel, mint a két Szokolayé. Gyakran szigorú véleményüket sem eltitkolva, szakmai tanácsokkal is segítik munkájukat. Hogy néhányat említsek: Szokolay Sándor, Kocsis Zoltán, vagy az élők közül Fassang László, Kurtág György, Kelemen Barnabás. Sőt van olyan, aki Dongót csak félig tréfásan(!), nemzeti kincsnak tartja. Az „agrárzenészek” egyik része viszont attól kap hideglelést, ha meghall valamilyen feldolgozást. Még ha Bartók írta, akkor is. Persze a közönség véleménye is megoszló: egyeseknek Dongó csak addig zseniális, amíg népzeneét játszik, ha már Bartókot furulyázik népi modorban, arra már azt mondják: „*de kár!*”.

Egy művész számára természetesen mindig fontos a közönség és a szakma visszajelzése, de az igazán megszállottak általában nem törődnek a kritikával. Úgyhogy Dongó is kirágja magát a csapdából, nem kell féltelnünk.

Az igazán komoly harc legtöbb esetben náluk is egymás között – mármint a két Szokolay közt – zajlik. Érthetően sok a vita abból adódóan, hogy a Bartók művek előadásának már vannak a komolyzenei szcénában elfogadott, megkövetelt vagy követendő sajátosságai, amit a parasztzene beillesztése felülírhat. Ha nincs a kottában, akkor kell-e ide lassítás, miért állunk meg itt vagy ott, amott miért van szünet, a dinamika miért csapong ennyire romantikusan, ha erre nincs a kottában utalás, miért itt súlyozunk, hogyan játszotta Bartók, hogyan játszotta Bartók, ha...? Ha lett volna olyan furulyás az ő idejében, mint amilyen Dongó.

Bárhogy is berzenkedek ellene, már létezik ez a *kortárs népzene* kifejezés. El kell fogadjam, mert a két Szokolay ezt játssza, s igen magasra tették a mércét.

Hiába, mindig rá kell jönnöm, hogy igenis lehet fából vaskarikát fabrikálni.

Kiss Ferenc

A forrószegei táncon – II.

Jönnek a leányok hozzánk, de nem is kellett hívjam őket, mert legtöbbször itt gyülekeztünk össze. Szerették nálunk, nem kellett attól tartanunk, hogy haragusznak a szüleink. Apám viccelt, tréfált, még azt is megmutatta, hogy az ő idejében hogy járták a csárdást. Szép nyugodtan, nem mint most, amikor olyan szaporán járjuk, mintha kergetnének. A drága édesanyám csak szelíden mosolygott, s hosszan nézett: – Na, én megyek el hazulról, hogy tudjatok játszani, beszélgetni nyugodtan. – Kinyitottuk az elsőház ajtóját, hogy jobban férjünk. Kali kijelentette: – Nem megyünk ma a táncra, csak este. Szavalunk, szereplünk. – De mit? – kérdi Zsuzsi. – Mit, mit, én egész héten ezen gondolkodtam, amíg kapáltam a mezőn. – Miért nem gondolkoztál azon, hogy ki lesz a szeretőd? – kérdezi Mari. – Hagyjátok a fenébe – folytatta Kali –, sze' akit anyám akar. Én nem úgy vagyok, mint tük! Bár én is lennék szegény leány, választhatnék magamnak, sze' olyan sok szép szegény legény van. Az a Márton olyan szép, úgy tetszik nekem, de jobb, ha nem is beszélünk róla. Ma még szabad vagyok. Ki tudja, holnap? Egyszer csak jönnek: „Férjhez kell menjél, Kali! Tetszik, nem tetszik, ez a tiéd!” – Kali ezt már olyan szomorúan mondta. Ez egy nagy gazdaleány volt. Ezen nem volt kitaposott csizma, s mindig cifra volt, de azért egyszerű, tiszta érzelmű volt, mindig azt pártolta, akit megvetettek, neki minden lány barátnője volt. Sokszor szokták mondani a szegény fiúk, hogy „Kali úgy összetart beneteket, mintha anyátok lenne.”

Balladából, dúdából állítottunk össze szerepet. Eljátszottunk magunk között. Mondtunk mesét, énekeltünk. Jó érzés volt, hogy van nálunknál nagyobb leány is, s ki tudtuk magunkat tombolni. Emlékszem jól, amikor a szomszéd Zsuzsi nénit temették, a pap az udvaron prédikált, mi pedig nálunk a leányokkal fújtuk:

*Elhervadtak a virágok,
Sírva nézem őket,
Elmúlt az én boldogságom,
Nem jön vissza többet.*

Anyám rohant be, ritkán láttam olyan idegesen. Ránk ordibált: – Hallgassatok azzal a dúddal az Úristen szerelmére! Már férjhezmenni való leányok vagytok! – Igaza van anyámnak, nem haragudtunk.

Olyanok voltunk, mint a szabad madarak. Ha táncra mentem, táncoltam a régi szeretőmmel is. Nem haragudott, csak akkor volt baj, amikor kezdett hozzám járni a jóbarátja. Kezdttem egy új szerelmet, ez nem olyan szegény, mint a másik volt. Ennek teli van a pajtája marhával, szép földjük van, ezért is szerettem.

Eljött vasárnap, egy kisebb fiút küldött utánam, hogy vigyen el a táncra. Ő ott állingált a kapuban, várta, hogy megérkezek. Az első pár tánc a mienk volt, de legtöbbször a másik is. Sokat táncoltunk együtt. Ha hétköznap este volt a tánc, küldött újra utánam. Ez nekem erősen tetszett, mert már kezdett kimenni a divatból a táncra hívogatás. Sok volt a leány, nem várhatták, hogy a kicsi fiúk mindenki után elmenjenek, pedig ezelőtt egy évvel még szégyen volt elmenni a táncra hívogatás nélkül. Úgy mentek a kisebb fiúk a leányos házhoz, megkérték a szülőket:

– Legyenek ke' tek olyan jók, hogy Sárít hagyják a táncra. – Ez volt a hívogatás. De most csak azt hívják, akinek szeretője van. Most karonfogva, csoportosan megyünk a táncra. Ez az én új szeretőm nem káromkodik annyit, nem is iszik olyan sokat, s még a templomba is eljár. Olyan jó érzés volt felnézni a legénykarra. Persze, csak félszemmel néztem oda. A pap éppen a szeretetről prédikált. Arról, hogy alig esküsznek meg, máris elválnak. Hol itt a szeretet? Eszembe jutott, hogy mit fújt vasárnap a táncon, amikor jártuk a lassút:

*Kivirágzott a székvárosi nagytemplom,
Te vagy benne legszebb virág, angyalom.
Úgy elnézlek, te gyönyörű virágszál,
Azt se tudom, hogy a pap mit prédikál.*

Én olyan jólesően bújtam hozzá. Milyen jó is szerelmesnek lenni! Szinte éreztem a szívdobogását. ha ráfordították a csárdásra, hirtelen lökdösődés lett, mert mindenki egyszerre táncolni akart. Ő a két kezével védte a hátamat: – Na, na! Ne lökdösődjete, fiúk! – Ilyenkor gúnyos kacagás hallatszott. Egy barátja odasúgta neki, de úgy, hogy én is halljam: – Na, há úgy ügyelsz reája, mintha egészen a tied lenne. – Én pirultam, de nem mertem Mártonra nézni. Hej, gondoltam magamban, ügyelek én a tisztaságomra! Csókolózni, ölelgetőzni lehet, de én azt hiszem, hogy nem is tud úgy igazán szerelmes lenni a városi leány, mint a falusi leány. Minket a természet, az élet tanított. Titokban tartva figyeltük a világ növekedését. Még csak nyolcéves voltam, s már ott dédelgettem az első csókot. Egy gyámoltalan csóknál, ügyetlen ölelésnél felrezzent a lelkem. Ez már a szerelem kezdete volt.

Csak ne tiltaná az anyja ezt a fiút tőlem! Na, de nem baj, a jövő vasárnap teszem magam, hogy nem megyek vele táncolni.

– Gyere táncolni – mondta. Hej, megmondom én a szája ízét, gondoltam. A kezemet fogta, én mérgesen kirántottam a kezemet, s mondtam:

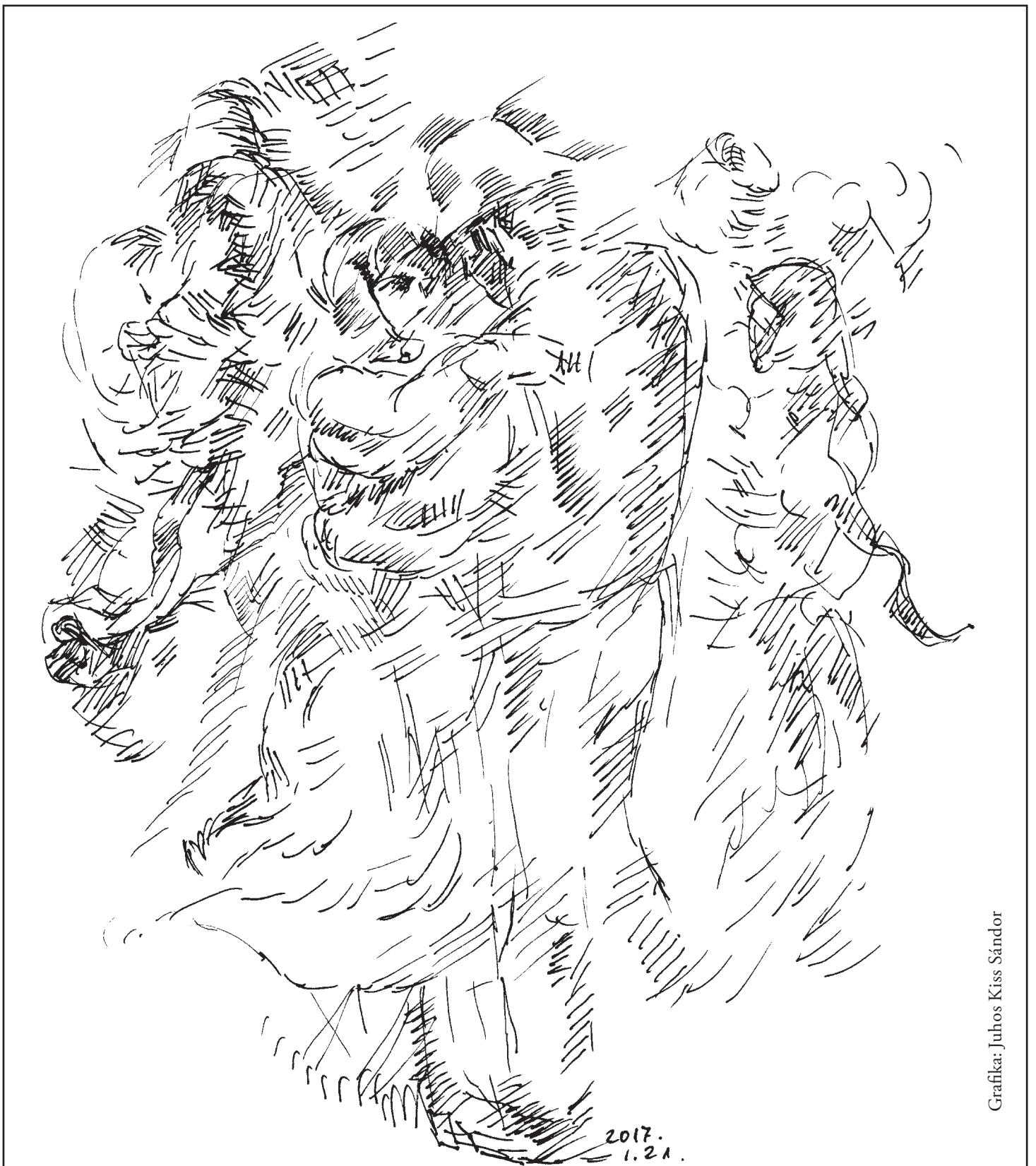
– Vidd el a jó édesanyádat táncolni, ne engem! – Ő jött utánam:

– Mivel bántottalak meg? Gyere, gyere, üljünk le a csűrön alól.

A csűrön alól mentünk, s leültünk egy fatörzsre. Itt nem látunk olyan sokan. Ott üldögéltünk szorosán egymás mellett. A karját puhán a vállamra tette, nem beszélte meg egy darabig, hisz ő jobban tudta, hogy az anyja tiltja tőlem. A muzsikaszó idehallik, járják a csárdást. Nem messze a disznóól, két süldő röfög benne. Vesszöböl sövénykert van fonva egészen le a rétig. A rétből víz van, rucák, libák, úszkálnak, idehallik a lubickolásuk, gágogásuk.

– Milyen szép vasárnap délután van! Né, Márton, milyen igazi szép kék az ég! – megszólaltam, elfelejtettem haragudni.

– Igen – szólalt meg Márton –, ha itt vagy mellettem, minden olyan szép, kicsi Rózsai. – S még jobban megölelt. – Na, ne haragudj, én nem foghatom be az anyám száját, mondtam én neki, ha tilt, én még jobban szeretlek – s kezével cirógatta a kezemet. Nekem annyi minden megfordult a fejemben, hogy ezt is megmondom, azt is megmondom, nagy erélyesen kiadom az útját nekije, de olyan jó érzés volt mellette ülni, hogy minden rossz-

Grafika: Juhos Kiss Sándor

szat elfelejtettem, nem jött ki a számon még egy rossz szó se. Csak ott ültünk belső csendünkben, csak néztük egymást, hol kacagva, hol éppen szomorkásan. Én mondtam:

- Né, Márton, az árnyék hogy elment, mindjárt napon ülünk.
- A napot nem lehet megállítani, mint a szerelmet sem! Nem tud parancsolni az ember saját magának - s még közelebb vont magához.

Már három pár is lejárt, s a nap már hazafelé tart. Nincs semmi ereje, csak éppen hogy reánk süt. Már hozza a moslékot Mányi néni (a háziasszony), ad enni a disznónak. Meg is kérdi: - Na, mi van, miért nem táncoltok? - Márton csak vállat von: -

Há nem is tudom! - Még sokáig ott ültünk, csak néztük, néztük, hogyan megyen le a nap, szürkülődik. Feljébb, a facsomónál üldögél négy leány, dúdalásznak. A csúrból fáradtan pislákol a lámpa, gyengén rávilágít a dúdaló leányokra. Ezt fűjják:

*Kinn a pusztán nádfedeles kis ház,
Abba' lakik egy kökényszemű kislány.
Üzend meg, hogy szeretsz úgy, mint régen,
Mert én akkor szabadságot kérek.
Csak még egyszer haza tudnék menni...*

*Hazajöttem, Isten megsegített,
Olyan árva, olyan kihalt minden.
Az hagyott el, akit úgy imádtam,
Akiért én mindig hazavágytam,
Jobb lett volna messze idegenbe...*

Ezeket a dúdakat a fogságból hazajött fiúk hozták, vagy ők rakták össze. Itt Széken ezek voltak a katonadúdak, szebbnél szebbeket fűttak. Ezek az elnyújtott, érzelmős dallamok úgy átjárták, megrázták az ember lelkét, hogy magam előtt képzeltem a foglyokat, a békéről és boldogságról álmódzó katonákat. Könnyeket csalt ki a szememből, mert nem lehet az ember boldog, ha a mellette való boldogtalan. Mert boldog az ember csak akkor lehet, ha körülötte mindenki boldog. Valahogy úgy fájtak nekem ezek a nagyleányok, mert ezek is csak a boldogságról álmódznak. Aztán még sokminden fájt nekem, még az is fájt, hogy miért hagytam el a régi szeretőmet. Azért, mert ennek marhája és földje van? Nem tudok én se boldog lenni, ha a másik boldogtalan. Most mióta nem jár hozzám, még többet iszik, nagyokat káromkodott: „Azt a kutya mindenit, sosem hittem volna, hogy a szomszéd barátomnak leszel szeretője!”. Mindenki rámnézett, mert tudták, hogy nekem szól. Én sírni tudtam volna, úgy sajnáltam. Most tudom, hogy igazán szeretett, s én még féltékenykedtem rá, hogy a nagylányokkal beszél. Úgy éreztem, még mindig szeretem, s kínomban hazafutottam a táncról. – Édesanyám, azt a másik fiút szeretem, és úgy sajnálom! Olyan keserves dúdakat fúj, amióta nem beszéllek vele.

Apám mérges lett: – Mit beszélsz, te taknyos! Te kicsi semmiség! – rivalkodott rám. – Még te válogatsz! Én, ha Mártonnak lennék, úgy ki heppintenélek a táncról, hogy még a lábad se érné a földet! Te, te... te, sovány semmiség, nehogy örvendnél, hogy kellesz valakinek te is! Ha még kítátod a szád, összeropogtatlak! Ezzel is csúfolódnak akarsz? Összebeszélnek a fiúk, s még tánra se eresztenek be, te hitvány gebe!

Apám ritkán volt ilyen haragos, jött-ment a házban, s egy újságpapírba egy nagy szivart facsart, s még mind mond: – Há, nété, né! Mi a fene lesz itt veled. Három leányt adtam férjhez, s mindegyik különb volt mint te! – Én a karszéken ültem, s az asztalra hajtottam a fejemet. Anyám az ágyakat vetette, lehet, hogy ők is most jöttek haza a beszélgetésből a szomszédból.

– Apám, én sajnálom őket, nehogy összeverekedjenek.

– Há' mi a fene! Hadd, hogy üssék egymást, az a te büszkeséged, hogy verekednek érted – mondta apám. Anyám int a fejével, hogy nem jól van. Én már képzeletben láttam, hogy összeverekedtek. Szeret engem a régi szeretőm, mert a tánc s az egész fiatalság előtt sem takarja el érzelmeit. Mindig is őszinte volt ez a fiú. Még a szegénységet se titkolja el, s nem is szégyelli – viccelődik. Melyiket szeressem? Jól felzavarták a lelki nyugalمامat. Én mindenkinek jót akarok, és mégis úgy összegöcsölődik, hogy nem lehet kibontani. Én táncolni is elmegyek mindenkiel, ott van az a fiú, amelyik csak biceg, nem táncol: – Hej, a kurva ördög, gyere, Rózsi, táncolni! – így hí el. A többiek lekacagják, de én soha nem kacagok ki senkit sem. Vagy ott van az a kicsi növésű fiú, csak áll, és néz hosszasan, egészen közel jön a leányokhoz, úgy bámul, kacag is, meg nem is. Ilyenkor a huncutabb fiúk kacagva mondják: – Né! Ez megint bűvölgeti a leányokat!

Egymás mellett ültünk sorban a padokon, s ez a fiú félve-megijedve kérdezte: „Nem jössz táncolni?”. De egy leány sem ment vele. De az is igaz, hogy a cigány csak akkor akasztotta le a hegedűjét, s nem is lehet tudni, hogy csárdás, magyar

vagy tempó lesz. Nagy kacagás lett, a fiú a sarokban törölgette a szemét. „Na, menj, vigasztald meg, te szoktál vele táncolni menni” – lökdöstek a leányok. Nekem ez is fájt, olyan tedd el-ne vedd elő fiú volt, de szeretnék törni neki is egy kis boldogságot.

Aztán ott volt az az András. Reszketősen, dadogva, ó de hányszor elmondta: „Nekem ígért apád! De te nem adsz egy Mártont száz Andrásért. Igaz, kicsi Rózsi?”. Azzal is mindig táncoltam, pedig még menni is alig tudott, de jártam, ahogyan tudott, fel a lábfejére, le a lábfejről, de úgy-úgy megrándított, s úgy fogott, hogy a karom fájt belé, s kétszer annyi hely kellett nekünk, mint a jó táncosoknak. Kiáltja János nagy hengegve, lenézően: – Ül le, te fafejű! – Nagyot ütött a fejére, és a szemébe húzta a kalapját. – Így menjél, András! Szorítsd meg a Rózsi! – kiáltja egy kisebb huncut fiúcska.

– Nem szorítom, mert nem csúfolódom vele – s nézett-nézett a világoskék szemével. Ennek egy darab boldogságot törni, erőltettem magam, hogy jókedvet mutassak neki. Milyen nem kívánt érzés ilyenmel táncolni, akit nem szeret az ember. „Apám, apám, ha ilyenhez adsz férjhez, egy rozsdás zárral lakatolod le a szívem!” Elvont szájjal forgok körbe-körbe, pedig kacagni akarok. Ő boldogan kacag nekem, mindegyre hajtogatja: „Nekem ígért apád!”. Nem szerelmet, egy vagyont látok benne én, ha reá nézek, mint a tükörben. Két tehenet a pajtában, a sarokban elrekesztve egy bornyú bög. Sírnak a malacok, ólban alusznak a hízók. Tele majorsággal az udvar, a tornácban a szuszékok tele máléval, búzával, pedig már ott az új termés. A megért sárga búzatáblát lengeti a szél, ott az erdő mellett egy kaszáló, mellette egy három holdnyi szántóföld. Mekkora házuk van! Kamara, pitvar, elsőház. „De édesapám, nem kell nekem!” – gondoltam.

– Ugye, milyen jól táncolunk, ki-ki-kicsi Rózsi? – mondta boldogan, és még magához akart szorítani. De én odatettem a könyököm. Törölgetem az izzadságot az arcomról. Odajött a szeretőm: – Adod Rózsi, hogy táncoljak én is? – Adom hát – legyintett –, nesze, vigyed ezt a szegény rongyost. – Hallod, hogy mit beszél? Szájon vágom! – zúgolódott a szeretőm. – Ne, ne, igazán ne bánts ez a gazdag, de nagyon szegény fiút!

– De mért kellett elmenj vele táncolni? – kérdezte.

– Lehet, igazad van, Márton, de én nem tudom, mit érzek.

– Jól van, na, ismerlek – mondta szelíden, jól közeledett, úgy jártuk a csárdást. Milyen jól lehet azzal menni, aki jól tud táncolni. Kacagva, beszélve tánc közben meg-megállunk, megszusszanunk, de hirtelen elszomorodok, mert éppen itt táncol mellettem a régi szeretőm. Nem, nem merek ránézni. De félszettel felnézek mégis, sze' szeretem. Annyit táncoltunk együtt, ő kaptatott fel a táncon.

Egyszerre néztünk egymásra, kacagtunk, de úgy, hogy nem szabad lásson a mostani szeretőm. Né, újból reámvetette kerek barna szemét, mintha valamit súgna a szemefénye. Hát muszáj kacagni, s a lelkem súgja: „még csak egyszer nézzél reá!”. Benn, a lelkem szaporán mondja: „Szeretem, szeretem!”. Igen, már mást ölelek, mással táncolok, de még mindig szeretem, valamit hagyott a szívemben. Nem, nem tudok választani a ket-tőjük közül. De igen, ránézek, sze' magamba fojtánám a szerelmet, szerelmes vágyaimat, de ezt se teszem meg, azért születtem, hogy kacagjak, táncoljak, szerelmes legyek.

Ó, te gyötrelmes, szíveket tépázó, furcsa szerelem!

Kocsis Rózsi

(Remények és kétségek között – Egy asszony életútja.
Székelyudvarhely: Erdélyi Gondolat Könyvkiadó, 1997)
Közreadja: Juhos Kiss Sándor és Juhos-Kiss János

Tálasai István

Írta: Maác László (1982)

Jó okom van rá, hogy Tálasai professzorról csak megbecsüléssel szóljak. A második tanév [1949/1950] elején Lengyelivel nyakig ültünk válságunkban, természetesen a tánc miatt. [Lengyel Miklós később az Állami Népi Együttes táncosából lett a televízió népzenei osztályának vezetője, a hetvenes években a „Röpülj Páva!” vetélkedők kitalálója és megvalósítója – a szerk.] A MEFESZ együttes első csehszlovákiai turnéja ugyanis elsodorta előző év végi vizsgáinkat, s bár nagy sietve megbirkóztunk néhány tárggyal, maradt utóvizsga őszre is. Jellemző: épp a szakanyagunkat hagytuk legjobban hátra. „Igen, ebből kell majd jobban felkészülni” – mondogattuk magunkat áztatva, miközben könnyörtelenül múlt az idő. És közben kezdtünk észrevétlenül lemondani mindenről. Tálasai persze észrevette a bitangolást. „No, gyerekek” – mondta mély, mormogó hangján –, „a jövő héten ekkor

és ekkor bejönnek hozzám vizsgázni.” „Igenis, professzor úr” – vágtuk össze bokánkat. Egy csapásra véget vetett a válsághangulatnak. Fejest ugrottunk jegyzeteinkbe; már akkor éreztük, hogy előtte nem szabad leégni. Nem utolsó dolog: a megtörtént vizsgával önéreztünkhez is visszasegített minket.

Szívesen időzöm Tálasai professzor alakjánál, hatalmas tudása és embersége miatt. Úgy hiszem, jó néhány évfolyam hallgatói elmondhatták: azért válhattak igazán etnográfussá, mert elsősorban Tálasinál tanultak. Anyagismerete, adatbeli tudása lenyűgözött bennünket. Mégsem bízott semmit a véletlenre, óráira mindig kiadós adag könyvvel, folyóirattal érkezett, s egy további csomag papírsalátával. (Akadt köztük adathordozónak öreg levélboríték is, sőt, egyik vihogó társam egyszer még egy szeletke cigarettapapírt is felfedezett valami adattal.) A nevezetes tananyag ott állt egybe előadás közben, mi pedig az írógörcsig jegyzeteltünk. Tálasai tekintettel volt ránk, s míg cigarettájával a hamut kavargatta a hamutartóban, igen lassú tempóban adott elő. Visszont minden szavának súlya volt; nem lehetett lazítani. Előadásait egyébként következetesen az előző alkalommal leadott anyag negyedórás összefoglalásával kezdte, s úgy tért át az újabb anyagegységre. Módszerességben bárki példát vehetett tőle. Miután pedig a néprajzot sokan csupán kuriózumok gyűjteményének tekintették (amely attitűd sajnos, ma sem ismeretlen), szótárunkból következetesen kiirtotta az „érdekes” és „érdekeség” szavakat, fejünkbe kalapálván, hogy semmi sem lehet „érdekes”, ellenben sok minden „tanulságos”.

Tálasai István (1910–1984) néprajzkutató. Laskón született.

Középiskolai tanulmányait Kunszentmiklóson végezte, majd a Budapesti Tudományegyetem Eötvös-kollégiumába nyert felvételt, ahol 1933-ban magyar–német szakos tanári oklevelet szerzett. Egyetemi évei alatt turkológiával és etnográfiával is foglalkozott, majd néprajzból doktorált Györffy István professzornál. 1935 és 1939 között a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor Református Gimnáziumban tanított. 1942-ben a budapesti Teleki Pál Tudományos Intézet munkatársává nevezték ki. 1949-ben az ELTE Néprajzi Intézetének tanára, 1951-től 1980-ig a tárgyi néprajzi tanszék tanszékvezető egyetemi tanára, 1967-től haláláig az MTA Néprajzi Bizottság elnöke volt. Részt vett több tudományos folyóirat szerkesztésében. Kutatásait, amelyek felölelik az egész anyagi kultúra területét, interdiszciplinaritás jellemzi. Különösen a nép állattartási és földművelési hagyományainak kutatásában alkotott jelentőset.

Forrás: www.emlekpont.hu/hodmezovasarhely/vasarhelyiek

Tálas István a történeti távlatokban és horizontális összefüggésekben, a néprajz egészében gondolkozó professzor alakját testesítette meg, annak ellenére, hogy közvetlen kutatási területe a pásztorkodásra, állattartásra és földművelésre szorítkozott. Mindennél többre becsülte a pozitív anyagismeretet, s gyanítom, a konkrét anyagot nélkülöző szóbúvészkedést titkon gyűlölhette, – ennek ellenére nem ragadt bele a száraz pozitívizmusba. Sőt, néha kifejezetten örömet lelte, ha valamilyen „apróságban” nagyobb összefüggéseket mutatott fel. Ez a hajlandósága aztán olykor üdítő fordulatokban mutatkozott meg.

Céloztam rá, hogy óráin görcsösen jegyzeteltünk. Ám szinte minden előadásán legalább egyszer elhangzott a felszólítása: „Álljunk meg, most nem kell jegyezni!”. (Grafomán hajlamú évfolyamtársam, Hofer Tamás ilyenkor a táskája fedezékében kettős hévvel körmölt, mígnem Tálas István egyszer lekapta.) Szívesen megálltunk, lóbálni a csuklónkat, de fülünket is hegyezni, mert ilyenkor rendszerint valami csemegére számíthattunk. Nos, földművelés órán a kultúrnövények sorában eljutottunk a kapásokig, s már a dohány meghonosodásánál és művelési módjainál tartottunk. Tálas István mindig történelmi távlatokkal vezette be tárgyát, s az adott agrártema kapcsán ugyancsak rendszeresen kitért a nyelvészeti és folklorisztikai tanulságokra, így hát a dohányzás szokása is terítékre került mint művelődéstörténeti jelenség, kezdve a XVI-XVII. századi zord hatósági tilalmakkal. Ekkor hangzott el váratlan felszólítása, hogy elég lesz csak figyelniük. „Nagyon tanulságos” – dörmögte –, „hogyan XVI-XVII. századi okleveles emlékeinkben a dohányzás szokása még úgy szerepel, hogy »dohányital«, »dohányivás«. Nem kívánok itt ... ööö... bizonyos pajzán területeket érinteni, de bizonyos ... ööö..., nem éppen épületes testi mozzanattal kapcsolatban a falusi fiatalok ma is szokták egymásnak mondani, hogy: »Idd meg!«. Úgy látszik” – csattant a konklúzió –, „a XVI-XVII. században a lég- és gázneműek beszívására még ... ööö... az ital, ivás kifejezés általánosan használatos volt.” Városi származású kolléganőink dülledt szemmel reagáltak, nem tudván mire vélni a tájékoztatást, mi többiek pedig vígan pukkadoztunk. De ekkor, vagy legalábbis valami hasonló eset kapcsán lett műtörténész kollégánk, a már akkor nagyreményű Németh Lajos Tálas István szinte fenntartás nélküli híve, helyesen konstatálván: ahhoz kivételes adottság kell, hogy valaki az élet legapróbb mozzanataiból kiindulva művelődéstörténeti értékű általánosításhoz jusson el.

Professzorunk rendkívüli vértelenséggel foglalta el helyét a katedrán. Történeti felkészültségét alapos nyelvészeti jártassággal egészítette ki, kivált a germanisztikában és turkológiában, pedagógiai felkészültsége, attitűdje ugyancsak tagadhatatlan volt – anno, hódmezővásárhelyi tanár korában épp Németh László pedagógiai elképzeléseinek valóra váltását segítette –, a szellemi kultúra iránti fogékonyságát, tudását ugyancsak sok folklorista megirigyelhette volna. Az anyagi kultúráról szóló előadásain elejtett megjegyzéseiből többet okultunk, mint nem egy folklórelőadáson. Nem

feledhetem el, hogy a szaktanárok közül egyedül ő tért ki a tánc ügyeire, kivált, mikor felsőéves korunkban már etnikai csoportjaink körképét adta. A kunszentmiklósi „törökösből” kiindulva elkanyarodott az európai moreszka táncokig, amikor pedig elidőzött az „oláh leány táncánál”, később bőven kamatozó impulzusokat adott kutatói programunkhoz, hiszen a típus feltárásában Pesovár Ferenc igen szép eredményeket ért el a hatvanas években.

Mindnyájunk bánatára Tálas István csupán egy dologtól tartózkodott: A *Kiskunság állattartása* című könyve után hosszú ideig szinte semmit nem írt. Valószínűleg ekkor még semmit se tartott lezártnak. Mi akkor azt éreztük, hogy nagyrészt feloldódott a hallgatók szellemi gyámolításában. És kétségtelen, a maga sajátosan tartózkodó stílusában szívén viselte sorsunkat, amit a tantermen kívül, a futó utcai vagy folyosói találkozókon is észlelhettünk. (Persze nála egy futó találkozás legalább negyedóra volt.) Nem volt hajlandó senkit elveszett embernek tekinteni, s nem mondott le a folkloristák ösztönzéséről sem. S mivel maga is kissé körülmenyesen fűzte a szavakat – éppen, mert egzaktásra törekedett a kifejezésben! –, megértéssel figyelte és segítette a hallgatók kifejezési kínjait. Egy ízben, amikor ott tanyáztunk földművelés-szemináriumán, Andrásfalvy Bertalan beszámolójára került sor a trágyázás hasznáról, a különböző műveletekről. A téma természetes volt, annyiban mégis rázós, hogy itt aztán nem könnyű megkerülni bizonyos tárgyyszerű kifejezéseket. Szegény Bercit is ez nyomasztotta: nem akart illetlenkedni a kolléganők előtt. Izzadt, ötölt-hatolt, görcsösen kutatót a színönímák után.

Végül keservesen kibökte: „ganéj”. Néhányan böffentünk, ám Tálas István abban a pillanatban villant a szemüvege: „De ugye, ezt eufémikus szándékkal mondta?” „Igen, igen” – ragadta meg Berci hálásan a mentőkötelet. Általános elégedettség lett úrrá: többen úgy véltük, hogy már megint sikerült tudósokhoz méltón, emelkedetten malackodnunk. Azt hiszem azonban, az esetből mégiscsak kiviláglik Tálas István segítőkész, humanista hajlandósága.

Még a vizsgaalkalmakat is megragadta, hogy valamit pumpáljon belénk. Egy vizsga nála felért egy kisebb katarzissal... A közönséges kollokvium is háromnegyed óra hosszát tartott, a legkisebb tudásmorzsát is előkotorta és becsülettel értékelte, majd, miután megadta a kellő kalkulust, összefoglalta a vizsgakérdésre adandó helyes választ. Nem osztályozott szigorúan, de ezzel a módszerével szüntelen ráébresztett bennünket tudásunk hiányosságaira.

Ha egyszer létrejönne a magyar etnográfia panteonja, neki a legkülönbek közt lesz ott a helye, épp önzetlen fáradozásáért, amellyel tudását adta sokaknak, és azért az ernyedtelenségért is, amellyel a későbbi évtizedekben, tudományszervezőként a néprajz felvirágoztatásáért munkálkodott.

In: *Maacz.* (szerkesztette: Fügedi János – Szélpál-Bajtai Éva.) *L'Harmattan Kiadó – MTA BTK Zenetudományi Intézet, Budapest, 2015. 84-87. oldal*

Törvénytől sújtva

Gróf Batthyány Gyula ajándékalbuma a márianosztrai börtönörnek

Batthyány Gyulát 1953. március 13-án tartóztatták le Polgárdiban, a Batthyány utca 1-es szám alatt álló házban, amelyet egykor ajándékba adott inasa gyermekének. A negyvenes évek vége óta ebben az egyszerű, korábban mosókonyhaként működő épületben élt ő is, hiszen mindenét, így budai lakását és vidéki kastélyát is elvette tőle a kommunista hatalom. [Molnos Péter: Aranykorok romjain. Tanulmányok a modern magyar festészet és műgyűjtés történetéből a Kieselbach Galéria alapításának huszadik évfordulóján. Kieselbach Galéria, Budapest, 2015.]

Elfogásának körülményeiről Pallavicini-Andrássy Borbála 1990-ben kiadott naplójából alkothatunk képet. Gróf Andrássy Tivadar lánya, Batthyány unokatestvére 1956 nyarán találkozott az idős, meggyötört festővel, aki alig pár nappal korábban szabadult a börtönből: „Azt mondja, rettenetes volt, amin keresztülment. Polgárdiból este 9 után vitték be Pestre autón, vasra verve, két szótlan ávós között. A Ferenc József híd után balra fordultak a rakparton, s egyelőtte ismeretlen, keskeny, magas, ártatlan kinézé bérház előtt álltak meg. Levittek sok-sok lépcsőn egy betoncellába. Kezdődtek a kihallgatások. Ütötték-verték, míg el nem ájult. – Ezt csak ember bírja ki – mondta Gyula –, ököre belepusztult volna.”

Az Államvédelmi Hatóság 1952. december 24-én indított vizsgálata eredetileg Tó-

szeghy Tamás ellen indult, akit azzal gyanúsítottak, hogy mint Jean Christian Paillet katonai attasé ügynöke kémtevékenységet folytatott Franciaország számára. A levéltári iratok tanúsága szerint báró Hatvany Lili fia, Tószeghy Tamás a kínzások között folytatott kihallgatások során tizenhét olyan személyt nevezett meg, akik „kémadatokat közöltek” vele. Közük volt Batthyány Gyula is, akit brutális bántalmazások után, koholt vádak alapján nyolc év börtönbüntetésre ítélték, amelyből a politikai enyhülésre és hajlott korára való tekintettel végül „csupán” harminckilenc hónapot kellett letöltenie a márianosztrai fogházban.

Börtönéveiről alig tudunk valamit. Az elmúlt esztendőkből elvéve felbukkantak Márianosztrán készült rajzai, amelyek azt mutatják, hogy stílusán és témavilágán

nem hagyott látható nyomot a börtönélet traumája. A közelmúltig csupán sejthettük, hogy volt valaki a hírhedt fogházban, aki – empatikusan közelítve az idős festőhöz – megengedte neki a rajzolást és festést, sőt valószínűleg rendszeresen ellátta őt az alkotáshoz szükséges eszközökkel: rajzlapokkal, festékekkel, ecsettel és ceruzával. Szerencsére a Kieselbach Galériában 2015 tavaszán rendezett Batthyány-kiállítás idején, több mint hat évtizedes lappangás után felbukkant egy összefűzött lapokból álló vázlatfüzet, amelyben hat rajz és tizenkét színes akvarell maradt fenn. Az 1954-ben készült, történelmi tárgyú alkotások önmagukban is jelentős értéket képviselnek, de a képek unikális történetük által válnak igazi kuriózumokká. A füzet első lapján szereplő önarckép ajánlása szerint ugyanis a képeket Batthyány Gyula egykori börtönörnek, az akkor harminchat éves Németh Istvánnak adta ajándékba „igaz szeretettel” – olvashatjuk a festő sorait a kompozíció jobb felső sarkában.

E kivételes művészi erekleve két nagyon távolról érkező ember barátságának állít emléket, miközben eszünkbe juttatja a Batthyány Gyulával együtt raboskodó újságíró, Varannai Aurél *Toll és bilincs* című, lebilincselő memoárkötetében megjelent szavait: „A börtönt mindenki úgy viselte, amilyen karaktere volt. [...] Amikor elvették a sálakat, Batthyány Gyula gróf, a festő, a törölközőjét tekerte a nyaka köré, olyan kényesen, mintha a legfinomabb selyemsál volna. És egy szál füvet tartogatott széltevében a fogai között – igazi dandy maradt. [...] Az örök nem azt nézték, ki mi volt az életben vagy mit követett el, hanem hogy milyen magatartást tanúsít ott bent. [...] A vagányokat szerették, hiszen egy nyelven beszéltek, az urakat tisztelték, mert ez benne volt a vérükben, s csak a legkomiszabbak töltötték ki »bosszújukat« az úri osztályon. Így például az arisztokratáknak egyáltalán nem volt rossz soruk, de azt is hozzátehetem, hogy a legtöbben fölényes eleganciával viselték sorukat. [...] Batthyány Gyula, Csáky Miklós, akikkel egy cellában voltam, szerényen és derekasan viselték sorsukat, sose panaszkodtak, mindenkit vigasztaltak. Mint »osztály«, ők voltak a börtöntársadalomban is az arisztokraták, a legjobbak.”

Batthyány Gyula

(Ikervár, 1887. május 10. – Budapest, 1959. január)

Festő tanulmányait Vaszary János magántanítványaként kezdte, majd 1905-ben a budapesti Képzőművészeti Főiskolára iratkozott be. 1907-től Münchenben, Angelo Janknál, majd a párizsi Julian Akadémián, Aman-Jean vezetésével kezdte meg. A francia fővárosban ismerkedett meg Leon Baksttal, az Orosz Balett díszlet- és jelmeztervezőjével, aki nagy hatást gyakorolt művészetére. Feltehetően még 1914 előtt hosszabb időt töltött Firenzében. Első gyűjteményes kiállítását 1914 tavaszán az Ernst Múzeumban rendezte, ahol a húszas és harmincas évek folyamán számos alkalommal mutatta be alkotásait. 1914. november 20-án feleségül vette Károlyi Zsuzsanna grófnőt, akitől 1916. február 8-án megszületett egyetlen gyermeke, Bálint. 1915-ben ezüstérmert nyert a San Franciscó-i Panama Pacific kiállításon. Az első világháborúban huszárhadnagyként szolgált. Művésztelep-alapítási szándékkal 1921-ben bicskei birtokára hívta Jeges Ernőt, Deli Antalt és Pándy Lajost, a budapesti Képzőművészeti Főiskola hallgatóit, Réti István növendékeit. A húszas évek folyamán gyakran utazott külföldre, de ideje nagy részét Budapesten, a Délibáb utca 16. alatt álló villában, vagy a bicskei Batthyány-kastélyban töltötte, melyet 1928-ban a család eladott a magyar államnak. Felesége 1930-as halála után a budai vár oldalában álló, Hunyadi János utca 23/A számú ház második emeleti lakásába költözött, s itt rendezte be műtermét is. 1933-ban közel két hónapig tartó utazást tett a Földközi-tenger mentén, a következő esztendőben pedig Madeirát és a Kanári-szigeteket érintve Spanyolországot és Portugáliát járta be. Utazásai során gyűjtött élményeit festményeken rögzítette. 1931 elején Berlinben, 1934 nyarán Londonban, 1935-ben New Yorkban mutatta be alkotásait. A harmincas évek második felében a magyar arisztokrata hölgyek és színésznők kedvelt portréfestője lett, évente harminc-negyven arcképet festett. Illusztrálta Tormay Cecil, Herczeg Ferenc, Bodrogh Pál, Ijjas Antal és Szili Leontin könyveit, díszlet- és jelmezterveket készített Herczeg Ferenc *Bizánc* című színdarabjához, Eszterhás István egyik művéhez, valamint Jean Giraudoux *Amphitryon* című drámájához, a berlini Lessing Theater számára. 1937-ben festőiskolát vezetett Egerben és Pécsen az International School of Art-ból érkező amerikai hölgyek számára. Három önálló grafikai albuma jelent meg: az 1933-as *Régi magyar élet*, az 1942-ben kiadott *Képek a magyar múltból* és a szintén ebben az évben megjelent *Képek a legnagyobb magyar életéből*. A negyvenes évek folyamán készített viselettörténeti képeskönyvét már nem tudta befejezni. 1945 után birtokait és lakását elvették, egykori inasa fogadta be Polgárdiban álló cselédházába. 1953-ban, koncepciók eljárást követően, kémkedés vádjával nyolc év börtönrre ítélték, melyből három esztendőt kellett letöltenie a márianosztrai börtönben. 1959. január elején halt meg Budapesten. A Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra.

Batthyány Gyula akvarelljei

Batthyány Gyula akvarelljei

Batthyány Gyula akvarelljei

Batthyány Gyula akvarelljei

A korondi Páll család

Magyar Örökség Díj – az erdélyi székely népi fazekasság elismerése

Tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Az Erdélyországba utazók mindig módját ejtik, hogy eljussanak Korondra, ahol a fazekasság korai létét egy 1613-ból származó írásos emlék bizonyítja. Azt is mondhatnánk, hogy a helyi fazekasság történetét a hanyatlások és talpra állások végtelen sora jellemzi. Mivel eggyel többször tudtak talpra állni, mint ahányszor hanyatlottak, végül is az egykori hatvannyolc erdélyi fazekasközpont közül mára egyedül maradtak életben, s a megszüntektől átvett formák annyira egyéniesültek, hogy azokat ma joggal nevezhetjük korondi népi iparművészeti kerámiának.

Így lett Korond az a helység, ahol ma is több száz mester készíti a messze földön híressé vált népművészeti kerámiát, ahol a művészi rangra emelt kézművesség gyakorlata és szeretete apáról fiúra szállt, nemzedékek során tökéletesedett, nyert hírnevet magának és lett a Székelyföld élő népművészetének talán leggazdagabb tárháza.

A falu alapjában mindig ragaszkodott valamiféle közös értékhez, közös szokáshoz, amiért dolgozva versengett. Mert a korondiak olyannyira többet akartak mindig a meglévőnél, hogy aztán időtlen idők óta így lettek mindig valamiben, valamiért, valahogy híresek, sőt világhírűek.

Ebben a környezetben élt és alkotott a szabad székely fazekas Páll család. Az ősök közül id. Páll Lajos volt a nagy kísérletező, a korondi fazekasok legjobbjá, aki Bandi Dezső tanár úr hatására végleg eljegyezte magát a népi kerámiával. Neki állít emléket a festőművész és költő fiú, Páll Lajos:

*Az agyag forgott,
futott volna,
de aztán formává lankadt,
s apám mint egy isten nézte,
mire telik esze, vére.*

Az egyterű lakásban született tizenennyolc gyerekek fele érte meg a felnőtt kort, s közülük öt számára az agyagművesség bizonyult a fő foglalkozásnak, akik aztán aktívan részt vettek a családi termelésben, s tanulták meg életre szólóan a népi vonalhoz való szakmai hűséget. Ezzel kiváltak a helyi gyakorlatból és elindultak a szakmai elismerés göröngyös útján.

A lányok közül Katalint valóságos tehetségként emlegették, de életútja viszonylag korán és tragikusan zárult.

A Páll család hírnevét Antal, Magda és Ágoston teljesítették ki, megőrizték, tovább vitték és használhatóvá tették számunkra az ősi mesterség ritka értékeit. Így épülhetett be a hagyomány a minden napokba és lehet a rohanó világunkban is szívét melengető, megtartó szerepe.

Páll Antal viszonylag fiatalon számos elismerésben részesült. Korai halálát követően felesége, Rozália és Antal fiuk színvonalas munkákkal tovább öregbítik a kivívott hírnevet, együtt alkotnak, az édesapától örökölt formavilágot korongolják és újra teremtik mintavilágát. Ágoston szerint Antihoz hasonló fazekas nem mindennap születik.

A kiváló, virágzó tehetséggel megáldott Páll Magdi szinte nélkülözhetetlen volt a család tevékenységében. Egész életében Bandi Dezső tanítványának tartja magát. Férjhezmenetele után saját családi termelőegységben virágos – vagyis díszít –, mindmáig igen magas színvonalon.

A kortárs korondi fazekasok közül az egyik legnépszerűbb egyéniség Páll Ágoston, a család legkisebb fiúszüzlöttje. Ő is követte a szakmában a népi vonalat, magánéletében pedig a családi modellt, hiszen feleségével hét gyermeket neveltek fel. Őten közülük jól értik a mesterséget, három fiú számára pedig ez jelenti a megélhetést.

Munkásságáért mindhárom testvér több magas állami kitüntetésben részesült. Közülük [*a képen látható*] Páll Ágoston esetében harminchat különböző oklevél, díj, kitüntetés jelzi munkájának elismerését és ő lett az első erdélyi UNESCO Szellemi Örökség díjas fazekasmester, mivel egyszerre védője a szellemi örökségnek, de egyben alkotója és továbbadója, illetve kitűnő megjelenítője is.

Páll Ágoston vallja: „Az apánktól örökölt tulajdonságunk révén valamit szerettünk volna elérni, hogy napjaink ne csak elteljenek, hanem emlékezetesek maradjanak.” Ebben nemcsak a korongozás fortélyainak az elsajátítása segítette. Eleve tudta, hitte és vallotta, hogy a szorgalom, a kitartás, a magas fokú ismeretek mellett a munka szeretete az, ami valóban értéket tud teremteni.

Folyamatosan, lassan, kezdetben félénk bizonytalansággal fedezte fel művészi adottságait, a szép iránti érzékét, amely ott szunyókált valahol az ősöktől örökölt énje mélyén. Munkáiból kiérződik a népi fazekasság tisztelete, a szülőföld szeretete, az önkifejezés vágya és lehetősége.

Farkas Irén, néprajzi szakértő szerint Páll Ágostonnál a kitörés vágya is jelentkezik, de az időszakos sikertelenség, a helyben maradás, örvendéses módon nem válik lehúzó, gáncsoló erővé. Szerencsés alkata inkább versenyre ösztönzi, előbbre viszi. Alkotói fejlődésének útját kísérletezés, kitartás jellemzi. Így válik a megélhetésért dolgozó fazekasból a hagyományokat felismerő és önmagába építő tudatos alkotóvá, a szellemi örökség letéteményesévé, aki egyre tudatosabban alkot, tesz azért, hogy több legyen annál, mint amire helyzete determinálta.

A korondi Páll család élete a küldetéses tudattal megáldott emberek küzdelmes élete. Nem volt könnyű cipelni a népi fazekasság súlyát, vállalni a Páll család hírnevét és vinni az úton a büszke terhet, a korondi hagyományt.

Emberi és szakmai életútjuk egyben az erdélyi székely népi fazekasság sajátos útját mutatja fel. A Páll család rangos elismerése a korondi fazekasság kitüntetését is jelenti, mert a kettő együtt tekinthető magyar örökségnek!

Szatmári Ferenc,

a Romániai Magyar Népművészek Szövetségének elnöke
(Elhangzott 2016. december 17-én Budapesten, az MTA dísztermében)

Élet a néptánc után

Novák Ferenc „Tata” a táncosok kibővített életjáradékáról

A kormány törvénymódosító javaslata táncos életjáradékká alakítaná át a balettművész-életjáradékot. Ennek kapcsán Novák Ferenc „Tatával”, a nemzet művészeivel, Kossuth-díjas koreográfus-rendezővel néptáncos sorsokról, a holland modellről és az eltűnőben lévő szakmai szolidaritásról beszélgettünk.

– A 2012 óta a táncművészek számára huszonöt, színpadon eltöltött év után járó teljes összegű nyugdíjat csupán a Magyar Nemzeti Balett, a Györi Balett, a Pécsi Balett és a Szegedi Kortárs Balett művészeinek biztosította a kormányzat. Most azonban az Országgyűlés elé kerül az a törvénymódosító javaslat, amely szerint a kordedvezményes életjáradék a Magyar Állami Népi Együttes, a Magyar Nemzeti Táncgyűttes, a Duna Művészgyűttes és a Budapesti Operettszínház művészei, vagyis – többek között – a néptáncosok számára is jár majd. Hogyan sikerült ezt elérni?

– 2012-ben eltörölték a kordedvezményes nyugdíjat, így a táncosok elestek az addigi lehetőségtől, hogy majd két évtizednyi, színpadon eltöltött idő után teljes összegű nyugdíjat kapjanak – négy balettegyüttes kivételével. A néptáncosok kimaradtak, éppen azok, akiknek testük-lelkük ropog, hogy a nemzeti programot teljesítsék. Tiszteletbeli elnöke vagyok a Magyar Táncművészek Szövetségének – tanácskozási jogom van, szavazati nincs –, amelynek társelnökei Mihályi Gábor, a Magyar Állami Népi Együttes művészeti vezetője és Kiss János, a Györi Balett vezetője. Ők ketten elképesztő energiát fordítottak arra, hogy meggyőzzék a politikát, emeljék újra be a táncművészeket a kedvezményezett körébe. Egyébként ők dolgozták ki a táncosok életpályamodelljét is, amiért egyelőre csak vállveregetést kaptak. Ilyen előzmények után döntöttünk úgy Foltin Jolánnal (Kossuth-díjas koreográfus, a nemzet művésze), hogy megpróbálunk magánúton eljutni a kormányzathoz. Kaptunk egy meghívást Balog Zoltán minisztertől, akivel egy hosszabbra nyúlt, nagyon korrekt beszélgetést folytattunk, így kiderült, a miniszter úr nem tudta például, hogy a néptáncosokat érintő életjáradék csupán néhány milliós nagyságrendű összeget jelentene. Később beszélgettem erről a témáról Áder Jánossal is. Mikor nyolcvanöt éves lettem, a köztársasági elnök úr gondolt egy nagyot, és meghívta a nyolcvanéves Csukás Istvánt, engem és a kilencvenéves Kallós Zoltánt egy vacsorára, ami remek hangulatban telt. A beszélgetés alatt szóba került, milyen problémák is vannak a táncosok életjáradéka körül. Főleg Herczegh Anitát, a köztársasági elnök feleségét érintették meg a táncosok sorsáról szóló történetek.

– *Mint például?*

– Hogy az a néptáncos, aki több mint két évtizedet eltöltött ebben a gyönyörű, de mégiscsak fizikai és lelki taposómalomként jellemezhető szakmában, vezető szólista volt, a fél világ tapsolt neki, az ma egy kórházban takarít. És olyan is van, akiből alkoholista lett. Miközben az is csoda, ha valaki sérülés nélkül képes huszonöt évet eltölteni a színpadon – ez tíz néptáncosból kettőnek, legfeljebb háromnak sikerül. Nem tudom, miért, de ez az arány kisebb a néptáncosok, mint a balettművészek körében. Az elnök úr ezt megértette, kiderült, ő is milliárdos nagyságrendű összeggel számolt a néptáncosokat érintő életjáradékkal kapcsolatban, ezért kérte, hogy a helyzet tisztázása érdekében a Magyar Táncművészek Szövetsége készítsen egy statisztikát.

– *Hány néptáncost érint a korai életjáradék?*

– 2024-ig dolgozták ki ezt a statisztikát: évente a három együttesből csak négy-öt táncos kérheti a kordedvezményes nyugdíjat. Ezt eljuttattuk a köztársasági elnök úrnak, aki elküldte a megfelelő helyekre a dokumentumot, így jutottunk el odáig, hogy Balog Zoltán, Lázár János miniszterek, valamint Dunai Mónika fideszes

országgyűlési képviselő benyújtotta azt a törvénymódosítási javaslatot, amely szerint a balettművészeti életjáradék táncművészeti alakulna. A három néptáncgyűttes mellé bekerültek az Operettszínház művészei is, akik elképesztően sokat dolgoznak; egy félszáz fős társulatról van szó. Ám az mindvégig érezhető volt, jelenleg nincs realitása annak, hogy az életjáradékot kiterjesszék a táncszakra egésze. Hogy miért, arra nem tudok válaszolni. Ebbe a döntésbe én belenyugodtam, ezt felvállalom bárki előtt.

– *A Magyar Koreográfusok Társasága (MKT) azonban úgy véli, a törvénymódosítás kirekesztő, hiszen csupán a néptáncgyűttesteket érinti.*

– A Magyar Táncművészek Szövetsége negyven együttest képvisel a tagságával együtt. Az MKT egyszer már elhalt, majd a közelmúltban újraélesztették: összehívtak egy közgyűlést 2014 nyarán, ahol heten vagy nyolcan megválasztották Juronics Tamást, a Szegedi Kortárs Balett művészeti vezetőjét elnöknek, aki egyébként nagyon tehetséges koreográfus. Ám ahogy megjelent a híre, hogy négy együttes tagjai is megkapják a kordedvezményes nyugdíjat, az MKT nem méltatta a döntést, hanem megtámadta a Táncművészek Szövetségének vezetőségét. Ezt szörnyű dolognak tartom.

– *Azzal érvelnek, hogy nincs benne mindenki, aki jogosult lenne rá.*

– A kortárs együttesek számlára fizetik a táncosokat. Státusban csak a színházi táncosok vannak, így Eger, Miskolc, Kecskemét és Sopron színházi társulatainak táncosai, emellett a Bozsik Yvette Társulat és a Földi Béla vezette Budapest Táncszínház tagjai. Ők a teljes járulékot fizetik: egy táncos, aki akár közalkalmazotti, akár színházi státusban van, a körülbelül kétszáz ezer forintos fizetéséből százötvenezret visz haza, a többi elmegy a járulékokra. Ők jogosultak az állami nyugdíjra. A számlások nem tartoznak ebbe a körbe. Itt végződik az egyik ügy, és kezdődik a másik, ami miatt én rendkívül el vagyok keseredve.

– *Mire gondol?*

– Az MKT-val abban teljesen egyetértek, hogy a színházi társulatok tagjai, akik jogosultak lennének rá, kapják meg a nyugdíjat. Ez újabb küzdelem kérdése. De mégiscsak előremutató dolognak kellene tartani azt, amit eddig elértünk. Ők azzal érvelnek, hogy a táncosok kilencven százaléka kimaradt az életjáradékból. Ha az a

AKUSZTIKUS, AUTENTIKUS Zeneakadémia – Solti terem

2017. március 8.

BOGNÁR SZILVIA: SZÍVEM KAPUJÁBA

Közreműködik: Bognár Szilvia (ének); Hegedűs Máté (hegedű); Papp Endre (brácsa); Bognár András (nagybőgő); Bede Péter (szaxofon, furulya, kaval); Balogh Kálmán (cimbalom); Kónya István (lant)

2017. március 28.

A DŰVŐ ZENEKAR ÉS KUBINYI JÚLIA:

HÁTRA VAN MÉG A JAVA

Közreműködik: Kubinyi Júlia (ének); Dűvő zenekar: Hrúz Dénes, Hrúz Szabolcs (hegedű); Mohácsy Albert (nagybőgő); Nagy Zsolt (brácsa); Ürmös Sándor (cimbalom)

www.zeneakademia.hu

négy együttes megkapja az életjáradékot, akiket a törvényt módosítás érint, akkor a nyugdíjra jogosult balettművészekkel együtt körülbelül háromszázötven táncosról van szó. Ha ez a hazai táncművészet tíz százaléka lenne – ahogyan a Koreográfusok Társasága írja –, akkor e logikával három és fél ezer táncos lenne jogosult hazánkban nyugdíjra. Ez pedig egyszerűen nem igaz. Én egyre inkább úgy látom, hogy eltűnőben van a szakmai szolidaritás, harc indult, ami csak ürügyként használja fel a nyugdíjkérdést. Nagyon úgy tűnik, a Koreográfusok Társasága hatalmat akar, ez pedig nem használ a magyar táncművészeti életnek.

– *A táncosok életjáradékának rendezésére, vagy a táncos életpálya-moddellre létezik működőképes nemzetközi példa?*

– Dolgoztam Hollandiában hat évig. Nem repertoár-, hanem általános színházi rendszerben, ami annyit jelent, hogy elkészítettünk egy darabot, az megért nyolcvan-száz előadást, majd levették a műsorról. Volt olyan darabom, aminek a próbafolyamata alatt derült ki, hogy kellene még a szereplőgárdába két zenész és négy táncos. Státuson felül felvehettük számlás fizetéssel a művészeket, de ez csak úgy volt lehetséges, ha az illető igazolta, van nyugdíjbiztosítása. Vagyis a holland állam rákényszeríti a művészeit, hogy gondoskodjanak magukról. Nálunk ezt senki sem teszi meg.

– *A holland modellt kellene a magyar viszonyokra átültetni?*

– Igen. Hollandiában, ha egy táncos tizenöt év színpadi karrier után úgy dönt, befejezi, majd átképezi magát, segít az állam. Ehhez az kell, hogy beiratkozzon – például – főiskolára vagy egyetemre, és igazolja, hogy oda jár: a képzési idő alatt a fizetése hetvenöt százalékát kapja, harmincöt éves korára pedig értékes tagja a holland társadalomnak.

– *Hogyan látja, a táncszakmán belül mi az oka a szembenállásnak? A műfajok között van ellentét vagy inkább az egyes szereplők ambíciói között?*

– Én úgy gondolom, ami most folyik, az pozícióharc. Vannak, akik az egész táncművészet felett át akarják venni az irányítást: pénzelosztás, művészeti díjak, külföldi kiküldetések és állami felkérések. De talán az is benne van, hogy a táncművészet műfajai között nincs átjárás. Sajnos, néptánc-koreográfust az életben nem látok alternatív együttes előadásán, és ez fordítva is igaz. Én igyekszem mindenhová elmenni. Ez a másik szívfájdalmam, hogy a művészek egy része alulképzett, és fogalmuk sincs, mi zajlik a színházi életben: ha elmegyek egy színházi premierre, a legritkább esetben találkozom táncos kollégával. Arról pedig ne is beszéljünk, hogy hosszú évek óta nincs értő tánckritika. Ha valaki ennek a kornak a táncművészetét akarja majd kutatni, komolyan bajban lesz. Van egy-két önjelölt grafomán figura, aki azt hiszi, ért a néptáncművészethez, ám éppen a legértékesebb darabokról nem írnak egy sort sem. Az is tendencia, hogy a fesztiválokon a művészi szempontból elhanyagolható műveket díjaznak. Ha egy népszokást egy az egyben felteszünk a színpadra, az még csak reprodukció. Szeretem az amatőr néptáncegyütteseket, nagyszerűek, szükség van rájuk, hiszen ők az adatbank, a szótár, de a táncszínház ennél több. Emlékszem, a hetvenes években, amikor még javában tombolt a népi-urbanus vita, költő barátaimmal sokat beszélgettünk erről. Egy este, iszogatás közben egyikük a fejemhez vágta, hogy „Minek rendezel Elektrát? Miért nem a tiszta forrással, a paraszti kultúrával foglalkozol?”. Mondtam neki, „Tessék, emelj le a polcra egy kötetet, válassz ki belőle egy balladát, jelentesd meg és írd alá a neved! Mert te is ezt követeled tőlem, hogy imitáljam az adatközlőt”. Hiszen egy néptánc-koreográfusnak is kell, hogy legyenek gondolatai a világról, csak azt a néptánc nyelvén mondja el. Nem a pozícióharcról, hanem szakmai fejlődésről kellene szólniuk a vitáknak.

Szentei Anna

(Megjelent a Magyar Demokrata 2016. december 7-i számában)

NEMZETI TÁNC SZÍNHÁZ

BETHLEN TÉRI SZÍNHÁZ

2017. március 1. 10:30 – Horda2 – NTSZ-KET-Káva

2017. március 9. 19:00 – vér_nász – C.iC – Gulyás Anna

2017. március 28., 29. 10:30

Igaz történet alapján – NTSZ-KET-Káva-BTSZ

MŰPA - FESZTIVÁL SZÍNHÁZ

2017. március 1. 19:00 – Abszurdia – Szegedi Kortárs Balett

2017. március 3. 19:00

Drakula utolsó tánca – Magyar Nemzeti Táncgyüttes

2017. március 5. 10:30; 15:00 – Pinokkió – Bozsik Yvette Társulat

2017. március 6. 19:00 – Oidipusz – Bozsik Yvette Társulat

2017. március 9. 19:00

Szárnyalás – Kecskemét City Balett és az Esszencia zenekar

2017. március 13. 19:00 – Carmina Burana – Szegedi Kortárs Balett

2017. március 14. 19:00

Cseppkőn – Hogy vagy Herakleitosz?
Artus – Goda Gábor Társulata

2017. március 22. 19:00

Apám ablakából az ég
Magyar Állami Népi Együttes – Hagyományok Háza

2017. március 23. 10:30; 15:00 – Pinokkió – Bozsik Yvette Társulat

2017. március 28. 19:00 – Abszurdia – Szegedi Kortárs Balett

MARCI KÖZÖSSÉGI TÉR

2017. március 2. 10:00 – Horda2 – NTSZ-KET-Káva

MOM KULTURÁLIS KÖZPONT – KUPOLA

2017. március 11. 19:00

self_Tango – Nagy Csilla / Cipolla Collectiva

2017. március 12. 19:00 – Faun - Nimfa - Danaida

Pannon Várszínház – Veszprémi Táncműhely

MOM KULTURÁLIS KÖZPONT - SZÍNHÁZTEREM

2017. március 13. 19:00

Táncoló filmkockák – Táncoló ikonok 1. rész – Lakatos János

2017. március 19. 19:00 – Menyegző – Feledi János – Feledi Project

2017. március 23. 19:00 – Lolita – Kulcsár Noémi Tellabor

2017. március 30. 19:00 – Pisztráng – Fitos Dezső Társulat

2017. március 31. 19:00 – 2_ELLE_Y / MINT(H)A – Coincidence

NEMZETI SZÍNHÁZ - GOBBI HILDA SZÍNPAD

2017. március 16. 19:00

Fukushima mon Amour – Endo Tadashi (J)

VÁRKERT BAZÁR

2017. március 27. 19:00 – Én, Sally, táncolunk – Pirók Zsófia

2017. március 28. 10:30 – Tititá – Foltin Jolán – Novák Péter

2017. március 29. 10:30; 15:00

Szerencsekrajcár – Háromszék Táncgyüttes

2017. március 30. 19:00

A jövő csillagai – Magyar Táncművészeti Főiskola

www.nemzetitanctanzinhaz.hu

Utam végén visszaneztek

Nemzeti kisebbségben született emberek gyermeke vagyok. Édesapám bukovinai székely volt, édesanyám bácskai magyar. A bukovinai székelyek 1941-ben hagyták el a szülőföldjüket, a Kárpátokon túli, öt gyönyörű és gyönyörű nevű falujukat, Istensegítset, Fogadjistent, Hadikfalvát, Andrásfalvát és Józseffalvát. Abban a reményben indultak el az 1764-es madéfalvi veszedelemkor Székelyföldről elűzött ősök leszármazottai, hogy százhetvenhét esztendei idegenben élés, vergődés után végre hazatérnek a hazájukba. Akkor éppen a szerbektől visszafoglalt Bácskában jelölték ki számukra a „hazát” a felsőbbbségek. A közel ezer kilométerre fekvő bácskai falvakba szívükben ezernyi félelemmel, de mégis boldog reménnyel, fellobogózott, felvirágozott vonatokon érkeztek. Az egyik ilyen vonat vitte édesapámat és népes családját is egészen Bajmokig. 1941. június 17-én érkeztek meg. A piactéren a bajmokiak dúsan terített asztalokkal várták a „hazatérőket”. A vendégfogadó magyar ruhás lányok között ott volt édesanyám is, ekkor találkoztak először a szüleim. Úgy emlegették mindig, hogy gyönyörű júniusi nap volt. Novemberben volt az esküvőjük.

1943. március 12-én születtem. Születésemnek nagyon örültek a szüleim. Keresztszülőknek édesanyám nagybátyját és a feleségét hívták meg. Keresztanyám a Rozália nevet viselte, így lettem én is Rozália.

Kis családnak, miként a bukovinai székelyek valamennyien, szép reményekkel indult neki a boldog jövőt ígérő bácskai életnek, de 1944 októberében a Vörös Hadserg támogatásával visszatértek Bácskába a szerbek. A bukovinai székelyeknek mindenkiket hátrahagyva, földönfutókként kellett elmenekülniük. Mi is Magyarországra menekültünk. Sok hányódás után, 1945 tavaszán egy kis völgyeségi zsákfaluban, Felsőánán telepítettek le bennünket.

Felsőánán szerető, megengedő szüleim, népes apai rokonságom körében nagy szeretetben, szabadságban teltek korai gyermekéveim. Úgy éltem, mint egy kismadár. Énekeltem, táncoltam, naphosszat játszottam. Oda mehettem, ahová a kedvem tartotta. Vasárnap délutánonként a hátrában, szőlősökben, erdőkben, réteken, a halastónál barangoltam társaimmal. Tudtam, hol érik az első cseresznye, hol nő a sóska, merre nyílik az ibolya, a gyöngyvirág. Ismertem a falu minden lakóját, mindenkinek előre köszöntem, meg-megszólítottam őket, ők is megkérdezték, hogy vagyok, hová megyek. Messziről felismertem, hogy kinek a lovai trappolnak az úton, nevükön szólítottam az utcánk valamennyi kutyáját. Az enyém volt a világ!

Ha közvetve érintettek is mindazok a fájdalmas történések, amelyekkel a felnőttek szembesültek időről-időre, a faluban maradt svábság és a „rég Magyarországon” izzó gyűlöletével, az ötvenes években a beszolgáltatással, a kulákküldözéssel, a téészesítéssel, a végrehajtásokkal – gyermeki tudatlanságom egy ideig megóvott ezek tragikus megélésétől. Éltem hát boldogan, gondtalanul, hatalmas érdeklődéssel figyeltem a körülöttem zajló életet, és türelmetlenül vártam, hogy végre nagy legyek.

Egy időben – tehenünk nem lévén – idős rokonunkhoz, Kati nénihez jártam tejért. Többnyire még fejés előtt érkeztem és minden este végignéztam a ceremóniát. Kati néni a széles vályúba nagy öl szénát tett, aztán megmosta a tehen tőgyét, majd a duzzadó csecsekből sajtárba csurgatta a vastag tejsugarakat. Miután a sajtár megtelt, megtöltötte az én kannámat is és indulhattam haza.

Egyik este hogy, hogy nem, véletlenül felrúgtam a már megtöltött tejskannát. A szép fehér tej szétfolyt a szalmával behintett téglalaborkolaton. Kati néni hangosan szitkozódni kezdett, befutott a házba, sőt hozott, szertartásosan rászórta a tejtócsára, izgatott fúj-

tatással furcsa szavakat mormolt. A rémültől meg se mertem moccani, tágra nyílt szemekkel, dermedten bámultam a trágylével elvegyülő fehérséget. Az öregasszony lassan lehiggadt, újra megtöltötte a kannámat s dohogva, oktatgatott:

– Te butacska, te! Erőst megejesztettél. Ha a földre leömlik a tej, éjjel eljő a küldött béka s felszítja, a tehen nem ad többet, s oda lesz a drága tej. Azé' kellett megsózzam! Imádkoztam Szent Antalhoz es, hogy segíjen meg. Ő mindig megsegél, csak kell kérjed.

Azután, hogy nagy felindultságát csillapítsa és hogy engem is eligazítson a „tisztatálanylak” kérdésében, mesélni kezdett.

– Hallod-e, leánkám? Odahaza Bukovinában erőst jártak a tisztatálanylak, vótak lüdercek, amelyikek a szerelmeseket meg-

késértették. Alyanyok vótak, mint egy fényes kötőrúd, mentek az égen. Osztán béereszkedtek a kürtön, de a kócslikon es bé tudtak menni. Ott osztán legény vagy leján képbe szerelmeskedtek avval, aki belé vette az eszit valakibe. Boszorkányok es vótak, úgy es mondták nekik, hogy szépasszonyok. Egyet én es üsmertem, úgy hitták, hogy Zózimásné, a hadiki kovácsnak vót a felesége. Ők es ott laktak a falunkban, Hadikfalván, nem messze tölünk. Mindenki tudta, hogy szépasszon, egészen essze vót növe a szeme szöre. Nyergelgette éjszakánként a legényeket, há. Na, osztán reafizetett, mert egy éjen megfógták s megpatkolták.

Összerándult a gyomrom ijedtemben. Az én szemöldököm is össze volt növe. Nannyó a fülem hallatára is, többször mondta édesanyámnak: – Maris, te! Ügyeljete a leánkára, mer' egyszer elragadják a szépasszonyok, osztán ő es szépasszon lesz!

Na, ez hiányzott nekem! Máris a tenyeremben éreztem a patkószegek szúrását. A felvilágosítás úgy elhúzódott, hogy a nap már régen leszentült, ahogy akkoriban mondtuk. A csillagos ég teljes pompájában ragyogott, amikor Kati néni kapuján kiléptem. Jó másfél kilométernyire laktunk, a falu másik felén. Először nagy bátran lépegettem, de aztán egyre jobban kezdtem félni. A képzeletem egyre vadabbul működött, látni véltem az égen úszó lüderceket. A járdán elem lapcsogó, düledt szemű varangyokról már viláért se hittem volna el, hogy közönséges békák. Az evangélikus templom mellett, a susogó jegenyék lombjai közt feljajduló madarak, a toronyban kuvikkoló baglyok szinte kirekesztették az eszemet. Az út utolsó szakaszát futva tettem meg. Már nem törődtem azzal, hogy kilötyögtetem a tejet, csak rohantam kétségbeesetten. Ziláltan, elfehéredve estem be az ajtón.

Édesanyám szidott, hogy már megint elcsavarogtam. Vendég volt nálunk, hát magyarázkodásra nem volt módom, de így a páholás is elmaradt. Hamar lefeküdtem, sokáig nem bírtam elaludni. A szüleim szobájából jóízű kacagások hangjai szűrődtek be hozzám. Egyszer csak arra figyeltem fel, hogy édesapám és a gyermekkori barátja, Forrai Gáspár bácsi Bukovinát emlegetik. Már megint Bukovina!

Akkor hallottam először, amit azután oly sokszor hallotam még, hogy hogy is volt, amikor édesapám tizenhárom éves korában, a hadikfalvi vasútállomáson elköött egy mozdonyt. Majd emlékezetes halászatokat idéztek fel, varsa-fosztogatásokat, fürdőzéseket a Szucsávában, aminek olyan tiszta volt a vize, hogy a fenekén látni lehetett a halakat. Azután újra meg újra: Bukovina, Bukovina! Boszszankodva hallgattam őket. Mi a fene lehet az a Bukovina?

Akkoriban mindennapos vendég voltam a nagyszüleim házában. Olyan volt számomra az otthonuk, mint egy nagy, meleg fészek. Három nagynéném, két nagybátyám, a nagyszüleim mindig szeretettel fogadtak. Az elmúlt, közel hét évtized távlatából is élénken él bennem egy kép. Nagyapó kicsi székecskén ült a fűtő előtt, s a tüzet biztatgatta, szaporán rakta a terebuza- csutikát a máléfőző üst alá. Az üstben vígan sünyögött a víz. Nannyó buzgón pofozta kétfelől a gyakorszitát, a málélisztet szitálta. Encikével, édesapám legkisebb testvérével, abba hagytuk a játékot és áhitatosan figyeltük a munkálkodást.

Az üstben zubogni kezdett a víz, nannyóka finom mozdulatokkal hintegetni kezdte bele a terebuzalisztet. A dara megállt a víz tején, majd hangos pöfögések közepette egyre több forró buborék törte át a vastag dararéteget, egyre hangosabban rotyogott a fazék. Nannyó óvatosan az üst közepébe szúrta a málékeverőt, kieresztette a gőzt, majd sebesen keverni kezdte a hangosan fortyogó masszát. Nagyapó leakasztotta a szegről és az asztal közepére helyezte a nagy, kerek málélapítót, nannyó ekkor villámgyors mozdulattal lekapta a tűzről az üstöt és egy lendülettel kiborította az aransárga, gőzölgő málé. A forró massa szétterült a fehérre síkált deszkalapon, édes kukorica-illat töltötte be az egész konyhát. A szánkban összefutott a nyál, megbüvölten bámultuk, hogy nagyapó egy vékony kendercérnával annyi egyenlő részre vágta a puliszkat, ahányan voltunk. Nannyó kiállt a gangra s „bérikajtotta” az istállóban, az udvaron itt-ott dolgozó nagyokat. Amikor ők is letelepedtek az asztal köré, imádkoztunk. Keresztet vetettünk, elhadartuk, hogy „Édes Jézus, légy vendégünk, áldd meg, amit adtál nekünk!”. Mindenki maga elé vonta az eléje tett málédarabot. Kisebb gombócokat formáltunk belőle, s az asztal közepén álló, „purimártással” teli serpenyőbe mártogattuk. E nevezetes mártás nem volt egyéb, mint vöröshagymából készült, ízletes szosz.

Évés közben nem sok szó esett. A gyerekeknek nem illett, nem volt szokás évés közben beszélni. Olykor, ha két süldő nagybátyám, András és Vilmos valamin összekaptak, torzsalkodtak, nagyapó szigorúan rájuk nézett. Megkérdezte tőlük:

– Van-e mit egyetek? – a kanalat fenyegetően felemelte.

Aki ebből se értett, az könnyen kapott egyet a homloka közepére a kanál visszájával. Ez a szabály a „kicsikékre”, Encikére és rám, unokára nem vonatkozott. Mi ketten vígan kacarászhattunk, roszszalkodhattunk, ügyet se vetettek ránk. Nannyó és nagyapó közben csendesen diskurált, többnyire Bukovinát emlegették, ahol minden szebb és jobb volt, mint itt. Egyszer csak nagyapó megszólalt:

– Véro, egy kicsit kemén ez a málé.

Nannyó felcsattant:

– Kemén a nyavalyát! Kendnek semmi se tetszik.

Hozzám fordult s azt mondta panaszosan:

– Ládd-e, anyámé, nagyapókád eszen meg szájjal!

Egy ideig csendben ettünk, majd nagyapó békítően megkérdezte:

– Jut-e eszedbe, Véro, hogy odahaza, Bukovinában, melyen édes terebuzák vótak? A szinyik es sárigabb vót, mint ezeknek – símított apó az előbbi sértés érdességén.

– Bizan, igen! – hagyta rá nannyó békülékenyen. – Eppe' eszembe vót tennap, hogy a Porondon melyen szép nagy káposzták termettek. Nagyobbak, mint a leánkának a feje.

Kicsi, agyondolgozott kezével megsimította a hajamat. Encikével összerúgtunk az asztal alatt, a szemünk összevillant.

– Bukovina, Bukovina! – dünyögöttük kajánul.

Nagyapó folytatta:

– Emlékszel-e, Véro, hogy Bukovinában mekkara pityókák termettek, s a hagymák es akkarára nőttek, mint a kujakom? – felemelte összezárt, nagy, csontos öklét s felmutatta.

– Igen, biza! S Bukovinába' a faszulykák es mekkarára megnőttek! – toldotta meg nannyó.

Encikével már szinte megpukkadtunk a visszafojtott nevetéstől.

– Bukovina, Bukovina! – ismételtük suttogva, s az asztal alatt összerugdostuk egymás lábát.

Az étel elfogyott, keresztet vetettünk, elfújtuk, hogy: „Aki ételt, italt adott, annak neve legyen áldott, ámen!”. A nagyok mentek a dolguk után, nagyapó egy rossz bekecset kezdett foltozni. Mi, kicsik visszatértünk a játékunkhoz. Nannyó sóhajtott egyet, s kezdte letakarítani az asztalt. Nagyszüleim, ügyet se vetve ránk, folytatták az ebédnél megkezdett beszélgetésüket. Néztek valahová messze, vágyakozva, merengve, ahová a mi tekintetünk nem ért el, szavakat mondtak, amelyeket nem értettünk.

Valamit azért öt évesen is kiszűrtem titokzatos beszélgetésükből: azt, hogy mi nem mindig éltünk itt, ahol most élünk. Volt másik hazánk is, amit úgy hívtak, hogy Bukovina, ahol minden nagyon szép és jó volt, és ahonnan valamiért el kellett jönnünk. Gyakran kezdték úgy is a mondataikat, hogy: „Mikor Bácskába' vótunk...”, de engem csak az a titokzatos, varázslatos szó izgatott, hogy: „Bukovina”. Egyszer csak elemi erővel kezdtem vágyakozni Bukovinába. Figyelnem kezdtem erre a szóra. Valahányszor valaki kiejtette a száján, fellobogott bennem a vágy, hogy elmenjek oda. Képzeltben újra és újra Bukovinában jártam. Bukovina földje sima, mint az asztal, a közepén kristályvízű folyó folydogál, amit úgy hívnak, hogy Szucsáva, és le lehet látni a fenekére. A vízben aranyos hátú halak játszadoznak, a parton, zöldellő réteken szép kővér tehének, gyönyörű, fehér gyapjas bárányok legelnek. S a Porondon, a vízparti főnyenyen valószerűtlenül hatalmasra nőnek a pityókák, s a káposzták, s a faszulykák, s még a vereshagymák es.

Valakitől azt hallottam, hogy Felsőnánától „erőst messze van” Bukovina. Autóbuszt, autót, vonatot a mi kicsi zsákfalunkban akkor én még nem láttam. Szóba jöhető jármű csak a lovas kocsi lehetett, ami nekünk is volt, a rokonaimnak is volt, mindenkinek volt. Még jobb lenne egy hintó! Néha-néha elrobogott a házunk előtt a falu jegyzője, szép zöld hintóját két fekete csődör röpítette. Úgy gondoltam, hogy inkább azzal utazom, de még elkérem Solymosi Pista keresztapám sárga lovait, meg Kóka Feri bátyámék Cilikéjét, és a mi Deresünket is befogom. Úgy hallottam mesemondó Gáspár bácsitól, aki mindent tudott, hogy leggyorsabban hatlovas hintóval lehet utazni. Így terveztem, gondolkodtam az utazásom mikéntjéről, nézegettem a falunk poros utcáin trappoló ígáslovakat. Álmodozva ezerszer is elgondoltam bevonulásomat Bukovinába. Természetesen gyönyörű királykisasszonynak képzeltem magamat. Türelmetlenül vártam, hogy már végre egy kicsit megnőjek, és akkor indulok!

Két évtized múlva annak is eljött az ideje. No, nem pont úgy, ahogy gyermeki ábrándozásaimban elképzeltem. De addig még sok víz lefolyt a Dunán.

(Folytatása következik)

SIMÓ MÁRTON - SZÉKI SOÓS JÁNOS

„LÁTOM ÉLETEMET, NEM IGEN GYÖNYÖRŰ...” - III.

(Szék megközelítése - másodszor)

Az erős magyarságtudatuk mindig segítette a székieket. Ha tehették, mindig alakították, magukhoz idomították a környezetüket. A betelepetteket saját képükre formálták, szívesen asszimilálódott itt a cigány és a román is. Talán a vallás maradt más, de olykor még azt sem. „A csau időben, a '70-es, '80-as években mentünk Magyarba. Csak kétfévente engedtek... Mentünk az asszannal. Felültünk Kolozsvárt a vonatra. Ott nem beszílt senki magyarul, csak a szíki, mer' az nem tudatt románul, úgy ahogy kell. Az magyarul beszílt, ha török, ha szakad, mer' nem tudatt másképp. Ahogy megindult a vonat, egyre több magyar szó hallatszott. Megbátorodtak az emberek. Amikor értünk bé Várodra, ott már nagyon kevés beszílt románul. Égy vagy kettő. Ez így vót, a saját magam tapasztalata szerint beszílek. Osztán, amikor átoltmentünk, már senki. Hogy' létezhet az ilyensmi? Úgyhogy, s én is most is azt mondam, hogyha megfordulna a kocka, ez olyan lenne pontosan, mint ezelőtt, amikor sok Ionból lett János... Ha mennél Kolozsvárra, már fele magyarul beszílné... Az 50-es, a 60-as, de még a 70-es időkben is szinte mindenki magyarul beszílt Kolozsváron... Sokan. Azelőtt nem volt meg az a rengeteg blokk. Azak miatt töltötték meg románol a várost. Csütörtekenkint és vosánapankint, amikor kivonultak a tősgyökeres lakosak, a belvárosiak, a hóstátiak, az ott szógáló györgyfalviak, vistaiak, szíkiek, olyankor csak magyar szót hallattál.” (TI)

A kettős állampolgárság megadása jól esett nekik, kárpótlásnak érezték. Különbén úgy veszik, hogy ami jár, az jár! „Én úgy látom, hogy ez egy jó dolog. Mégiscsak magyarok vagyunk.” (TI) „Egyformák vagyunk. Egyformán

el kell ismerni, hogy magyarok vagyunk. Egyáltalán nem fontos, hogy melyik országban élünk, hanem az, hogy minek tartjuk magunkat.” (SA) „Mük innét már el nem menyünk. Talán a fiatalak, ha odaát egy kicsit jobbra fordulna a helyzet megint nekiindulnak. Nem kitelepedésre gondolkodnak, hanem arra, hogy könnyebb lesz a munkavállalás, érvényesülni tudnak majd, s hivatalosan vállalkozhatnak, ha akarnak.” (TI) „Talán néhányon el is mennének, de nem hiszem, hogy túl sokan. Ez az állampolgárság egy olyan dolog, amit végig kell csinálni, meg kell szerezni, ha már adják. Ha elmész külföldre, a román papírat egy kicsit úgy nízik. A magyar állampolgárságnak mintha egy kicsivel nagyobb becsülete lenne Németországban, Franciaországban vagy – mondjuk – Angliában.” (SZÁ) „Milyen dolog az, hogy románok vagyunk örökké, mikor mük tulajdanképpen magyarok vagyunk.” (TI) „Én is dógoztam Pesten. Örökké román vótam. Hiábo mondtam nekik, hogy kiféle vagyok, Szíket is hiábo emlegettem, azoknak a szemibe csakugyan románok látszódtam.” (SZÁ)

Ha visszaemlékszünk a magyar igazolványra, akkor kiderül a beszélgetések során, hogy jó volt az is, de igencsak kevés volt. A székiek természetesen tartják a választójog megadását is. „Szigorúan! Ne legyünk másodrendűek! Ha az nincsen, akkor ez is csak egy másodrendű valami, ami münket megkülönböztet, csak egy pappír, olyan, mint a magyar igazolvány, ami ezelőtt vót, az is több vót a semminé, jó lehetett, csakhogy az ember sokszor szígyellte elévenni.” (TI) „És akkor dönthetsz olyan dolgokról, amelyek nem tartoznak rád? Nem dönthetsz. Nyilvánva-

ló, hogy nem dönthetsz. Az önkormányzati választásokhoz semmi közünk, de ahhoz, hogy kik ülnek a magyar parlamentben, ahhoz, igenis, ahhoz legyen csak hozzászólásunk.” (SA)

A község 2002-ben ünnepelte fennállásának 1000. évfordulóját. Abból az alkalomból, s azóta többször is, leültették maguk között egymás mellé a falu díszpolgárait és a legismertebb vezetőket. És nem történt semmi különös. Kevesek mondhatják el, hogy sikerült egy asztalhoz ültetniük Markó Bélát, Orbán Viktort, Tőkés Lászlót... Dániel Mártonnak ez sikerült. Béke poraira!

A székiek részére kínálkozó lehetőségek azonban csak Széken mutatkoznak meg. Nincsen az az összemzeti terv – legyen brüsszeli, bukaresti vagy budapesti a kezdeményezés –, amely képessé tenné őket a kiemelkedésre, csak a saját elszántság, amely bizonyítottan jó arra is, hogy *saját hajuknál fogva emeljék ki magukat a mezőségi sárból* – erre volt már példa a múltban is. Nem elvetnivaló az a község, amelynek olyan népdalkincse van, hogy abból egy nemzet képes táplálkozni.¹ És egyáltalán nem szégyelnivaló az a tény, hogy Szék népi krónikásainak könyvei, életrajzi visszaemlékezései tízezres példányszámokban fogytak el annak idején a könyvesboltokból.² Többen megerősítettek ebben a hitben, hiszen ez hatalmas erőt és magabiztosságot ad a székieknek. Ahhoz, hogy jobban láthassuk a pillanatnyilag zajló folyamatokat, vissza kell térnünk a polgármesterrel folytatott beszélgetéshez.

„Széken jelen pillanatban kb. 2600-an laknak. Ennek 97%-a magyarajkú, van néhány cigány család, ők reformátusok és teljesen magyar tudatúak, és körülbelül 100 személy román. Az egyházakkal kapcsolatosan: hét felekezet működik, a legnagyobb létszámú a református, közülük elég sokan tértek át adventistának, lélekszám szerint utánuk következnek a katolikusok, a szabadkeresztények, a pünkösdisták, az ortodoxok és a görögkatolikusok. A népességváltozásról annyit, hogy általában 40 és 70 között van az elhalálozások száma, évente 10-15 házasságot kötnek a helybeliek és 15-20 közötti a születések száma. Állandóan fogyunk. Ráadásul a lakosság átlagéletkora elég magas. Közigazgatási besorolás szerint harmadrangú község a miénk, mivel háromezer alatt van a lakosok száma, de mégis nagynak számítünk a térségben, hiszen a szomszédos magyar és román települések, a vegyes lakosságú falvak mind kisebbek Széknél. Nagy előnyünk és szerencsénk, hogy község és falu vagyunk egyben, közigazgatásilag más település nem tartozik hozzánk. A községi tanácsosi testület 11 tagból áll. Az alpolgármesternek a közigazgatási törvény alapján szavazati joga van. 10 fős alkalmazotti személyzet látja el a község adminisztrációját, de a törvény szerint ide 21 ember kellene. Elég nehézkesen dolgozunk, mert az üres állásokat a takarékoság miatt zárolták. Időnként fellélegezhetünk, mert szerződéses alapon 3-4 személyt azért szok-

tunk foglalkoztatni, bár a kiadható fizetések elég alacsonyak a közigazgatásban... Óvoda és általános iskola működik, 210 beíratott gyermek jár iskolába, 45-50 pedig az óvodai csoportokba. Sikerült bevezetni a földgázt, 40 km-es vezetékét építettünk, most van folyamatban az új vízhálózat kiépítése, amelyhez elő tudtuk már teremteni 90%-ban az anyagiakat. A személyszállítás kérdését is rendeztük. Van saját kotrógépünk, traktorunk, utánfutónk, amelyekkel meg tudjuk oldani a helyi úthálózat kisebb javításait. A pályázatokról annyit, hogy elég sokat dolgoztunk velük, de nem nyertünk jelentős összegeket, szóval azok az elképzelések, amelyek nagyon sürgősek és évek óta foglalkoztatnak, most sem fognak megvalósulni. Úgy látszik, hiába volt kormányon az RMDSZ, nem tudtuk sikerre vinni egy új iskolaközpont létrehozásának a tervét. Nem nyert a templom és a művelődési ház felújítására beadott pályázat sem. Saját erőből leaszfaltoztunk 3,5 km utcát. Hatalmas problémánk a megyei út. Ez nem a mi hatáskörünk, nem javíttatjuk, nem is lenne pénzünk rá, ide komoly összegek kellenének. Úgy hírlik most a megyénél, hogy mintegy 700 km hosszúságú megyei utat terveznek megújítani az idén. Lobbizunk, kilincselünk. Szükség van itt bizonyos szakmákra, amelyek segíthetik a község gazdasági felemelkedését. Első és mindenekelőtti szükséglet a többnyelvűség. Amióta megszűnt a kötelező katonai szolgálat, a fiatal embereknek olykor még a román nyelvvél is gondjaik vannak. Először a román minél tökéletesebb elsajátítására kellene figyelni, utána következnenének azok a frekventált nyelvek, amelyek nélkül a vendéglátás sem oldható meg: németül, angolul és franciául kell olyan szinten megtanulni, hogy a nyelvismeret ne korlátozódjék az étlap felolvasására. Van fantázia a falu altalajában található sókészlet hasznosítására. Nem magát a kőzetet, hanem a viszonylag könnyen elérhető sós vizet lehetne fürdőzésre használni, illetve sóbarlangok létesítésével a tordaihoz vagy a parajdihoz hasonló, légúti betegségek kezelésére alkalmas kezelőközpontot is ki lehet építeni. Ilyen téren érdemes elgondolkodni, hiszen némi szaktudással és tőkével megvalósítható az ötlet, komoly energiákat kötné le és növelhetné a község hírnevét.

A nevével is sokat sejtető Sóvirág panzió ma már képes arra, hogy egy családot eltartson, sőt időnként – főleg a nyári időszakban – még másoknak is be kell segíteniük, hiszen 34 személyt lehet a szobákban fogadni, a különböző termék pedig komolyabb rendezvények megtartására is alkalmasak. Egy működő vállalkozást látunk, amely – egyelőre – csak töredéke a teljes kapacitásnak. A községben van még vendéglátásra hasznosítható hely, és a nyári időszakban a falusi vendéglátás keretében is működik az alkalmi vendégfogadás, de ez még nem jelent komoly bevételt a családoknak.

Kétségtelen, hogy a turizmus mellett a másik vonzerő, amely indokolja az ideutazást, az a sajátos népi kultúra.

Amikor Kodály Zoltán meglátta a széki varrottásokat, azt mondta Lajtha Lászlónak, hogy ahol ilyen kézimunkák vannak, ott igencsak értékes népdalkincsnek kell lennie. És ez be is bizonyosodott. A tárgyi és a szellemi kincsek egyaránt fontosak, hiánytalanul, mind megtartani valók. A széki népviseletbe öltözött asszony ma Budapesten egy közismert márkának számít. Ezt a tökéletes dizájnnal rendelkező öltözetet látva, mindjárt felötlik az emberben, mindaz, amire ezek az asszonyok képesek: a pontosság, a megbízhatóság, a szorgalom. »Nem véletlenül járkálnak Pesten a széki asszonyok évekig kilós kulcsosomókkal. Tudnak ők azért valamit!« [...] Ha ennyire hozzájuk tartozik a viselet, akkor ez azt jelenti, hogy nem lehet tőle megválni. Márkezelés nélkül a széki asszony igen sokat veszíthet eredeti értékéből! »Biztos, hogy emiatt is jobban megnézik őket, s tudják már sokfelé, hogy kicsodák, hogy székiek.« »Az anyatársam is, hogy járt. Az régebb volt. Ment egyszer munkába. Találkozott Orbán Viktorral, aki akkor nem volt elnök, 2002 után lehetett, csak képviselő volt, amikor Medgyessyék nyerték meg a választásokat. Jött ki Orbán a fiával a fodrászatból, s megszólította. Odament, azt mondta: – Széki néni! A székiek szoktak köszönni egymásnak! Úgyhogy most nekem is köszönnöm kell, mert én is széki vagyok! Osztán az anyatárs is megbátrodott, reajött, hogy kicsoda, s tudott mondani neki ezt-azt, aztot is, hogy nem üsmerte meg egyből, mert nem vót kalap a fején, eszébe jutott, hogy nem sokkal az előtt avatták díszpolgárrá egy Birtalan-napon, s akkor minden férfi szeretett volna vele meginni egy pohár pálinkát, s a feleségit is addig-addig táncoltatták, hogy már erősen szídelgett a sok forgatástól.« (TI)

Bármilyen bonyolultak az élethelyzeteik, mindig jut idejük arra, hogy foglalkozzanak a különböző ruhadarabok előállításával. És az sem ritka, hogy a széki szőtteseket és varrottásokat eladásra kínálják a legkülönbözőbb helyeken. Nem biztos, hogy a korondi vagy a körsőfői butikoson vagy a budai várban, meg a Országos Széchényi Könyvtár északi bejáratánál látható széki holmi az mind-mind eredeti lenne és „saját szülőhelyéről” származna, de valamilyen szinten működik most is a népi háziipar. A férfiak ruházata ugyancsak pazar, s bár nem hordják majdnem olyan általánosan, mint a nők, **a népviselet fontos kelléke a székiségnek** – vannak bizonyos élethelyzetek, amelyeket nem lehet népviseletbe öltözött férfiak nélkül elképzelni. Ilyen volt, és ma is ilyen lehetne a sorozás.

A néhai pásztor és furulyás, Kocsis „Bori” János, 1997-ben így emlékezett bevonulásáról: „Szógáltom Nagy Gyurinál a Hóstátban, ez akkor nagy hely vót, nagy pínzzel. Három évig vótam nálo, dupla fizetésem vót a többi székihez képest. Kelltt rukkaljak, a második háború [...] víge felé jártunk. Égy hónappal hamarébb felmondtam, mer hínak bé katanánok. Gazdám figyelmeztetett, hogy a sok

pínzt ne herdáljom el, mer hígul, vegyek réá gabanát, az háborús időkben mindig tartja az árát. A hús mázso búza és hús mázso szemes málé már ott vót apáméknál a gabánásban, amikor elkezdttük a mulatást. Mük, rukkaló legények, összepótolttunk és kivettük Ballók Pista báty szíles tornácát. Ott minden öste összeügyültünk, ettünk, ittunk s húzta nekünk Zsuki Márton. Azt a hónapát úgy tötöttük le, ott Ballóknál. Eljött október ötödike, kelltt rukkaljunk. Fúhattuk, hogy *Isten veled kis falum örökre...* Mit gondósz, milyen eszmével mentünk, nem tudtuk, hogy mennyünk vagy ne mennyünk? Nyugadjék apám, azt mondta, hogy ne mennyünk sehova, mer münket a háborúba visznek, s Amerika münket örökké meg szokatt verni! Hogy ne mennyünk csak a Csókakútig, mert ott van közél a Berrek, s elrejtőzhetünk benne, már úgy sem tarthat sokáig a háború. Mégis azt az igazat vettük fel magunkba, hogy elmenyünk, a hazáért, pedig Tordán túl már nagy volt a vereség.”.

Kocsis „Bori” János rukkalása után harminchat esztendővel, 1980 októberében, a mi fejünk fölött már nem süvitenek a puszkagolyók, az ágyúlövedékek becsapódásától sem kell tartanunk, göndör hajunkat sem fújja szízfélé a szél, mert szeretőink bokrétás kerekkalapot tesznek rá. Csak közben az eltelt idő idegen kezeket növesztett, és azokkal például még a hagyományos katonanótáink szövegébe is *belenyúlt*, olyképpen, hogy azóta már nem a Fiumei kikötőben áll a hadihajó, hanem a Konstancaiban. *Frissített* nótánkat hallgatva, a dési Katonai Sorozóközpont tisztikara arra a következtetésre jutott, hogy akár a haza büszkeségei is lehetnének, hiszen bátran, dalolva vonulunk a román hadseregbe, mégpedig, ha jól értik, egyenesen a Tengerészeti Hadiflotta kötelékébe vágyódunk, annak ellenére, hogy otthon még az ivóvíznek is szűkében vagyunk... A következő dallamváltásnál könnyet is hullattak a széki pálinka folyamatos nyakalásától tüzesedő kövér orcájukra, mert azt kezdtük el, hogy: *Rakják le a Bukarestbe kiinduló síneket, síneket, / Hogy vihessék a Regátba ki az egybélieket ...*, természetesen mi az ellenkezőjére gondoltunk, hogy szedjük fel és, hogy ne vigyék ki a Regátba a székieket!

A széki katonának nagyot kelltt fingania a nullásliszttbe, hogy jól megágyazott szolgálati helyéről kimozdítsák és büntetésből valamelyik hírhedt szénbányába eresszék le, mert az építőiparban dolgozó apák már idejében összeismerkedtek az elérzékenyedett dési tiszt elvtársakkal. Főnökeik gyakran küldték őket műszak utáni mellékes munkákra. Titkos megrendelők között bőven akadt magasrangú katonatiszt is, általában garázst vagy pincét kelltt nekik építeni. Ilyen alkalmakkor terítékre kerülhetett a rövidesen rukkoló legények sorsa, akiknek ígértük-höz híven, helyet is szorítottak a dési Rózsahegy kaszárnyáinak valamelyikében. A fiaikért aggódó apákat, némi készpénz ellenében, még egy új tisztcsizma megrendel-

sére szóló bont is rátukmálták, mondván, ők amúgy sem tudnak egy évben két párat elviselni. Nagy megelégedésükre, ebből egy virágzó feketeüzet fejlődött ki, ugyanis divatba jött Széken a tiszticsizma, jól passzolt a fekete-posztóból készült *priccses* nadrághoz, s könnyebben esett benne a járás. Kis idő elteltével minden férfi ilyet akart, fel is ment az ára, drágább lett, mint az eredeti Vinczellér-féle keményszárú.

Háromnapos kocsmai és táncházi multság után álltunk a dési sorozóbizottság elé. Szépen fel voltunk öltözve, egyformán mind a három utca – Felszeg, Csipkeszeg, Forrószeg – legényei. Bokrétásan, posztóharisnyában, a szeretőnk által hímezett piros nyakravalóval, igazi keményszárú (de nem tisztí!) csizmában feszítettünk. Szemlénket rövidre fogták az elvtársak, hogy annál többet időzhessenek társaságunkban, az általunk már előre lefoglalt Szamos étteremben, ahol a Kárpátokról is énekeltünk, hadd képzelődjenek tovább, higgyék azt, hogy nem csak a tengerész, de a hegyivadászat is ínynkre való, annak ellenére, hogy dombos, lankás vidék a miénk... Szürkület előtt már hazaérkezett velünk az autóbusz. A falu elején, a Kapustetőn szépen felsorakoztunk, onnan gyalog, ének- és muzsikaszóval masíroztunk a központi kocsmába, ahol már csak a mi asztalaink voltak üresek, a többi a falu férfi- és legényemberei foglalták el. Aki aznap csizmát tudott húzni, az ott volt velünk, a reguták kontójára ihatott! A helyi milicista nagy bánatára, néhány korhely kapitány és őrnagy nem tudott megválni tőlünk, befészkelődtek autóbuszunkba, és hazáig kísérték minket. A kocsmában magukhoz kérték a szeparéban iszogató, a helytartó szerepét játszó altisztet, és közölték vele, hogy őket zavarja egy olyan egyenruhás társasága, akinek bádoglemezzel borított vállapján hallani lehet az eső kopogását, majd vérmes szemükkel egymásra kacsintva, a nyilvánosan megalázott milicistát kiharancsolták a posztra! Ezt látván, Boldizsár Sándor kocsmárosból is elszállt a félelem, rezgő hangján egy erős nótába kezdett, miközben a kocsmá falára akasztott CÂNTATUL INTERZIS! – ÉNEKELNI SZIGORÚAN TILOS! táblát letépte és a bádogpult mögé hajtotta.

Éjféltől után a három utca táncházaiban folytatódott a multság. A hajnalig tartó multságban többször kértük az édesanyánkat, ha meghalunk a messze idegenbe, hozasson a Székvárosi gyászos temetőbe, de előtte még feltettük

Jegyzetek

1. Tény, hogy a Muzsikás együttes tagjai megkérdezték az egyik széki primást, hogy milyen nevet adjanak a bandájuknak, magától értetődőnek tartotta, hogy muzsikások, mert így hívják a faluban a cigányt, aki természetesen más nem lehet, csakis zenész...
2. Györi Klára: *Kiszáradt az én örömem zöld fája*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1975; Kocsis Rózsi: *Megszépült szegénység*. Kriterion Könyvkiadó, București, 1988; Csorba János: *Bár emlékezete maradjon meg... Helikon Kiadó, Budapest, 2006*
3. jegyző
4. *K & B Film. Színes, DV, 56'. 2006.*

a Ferenc Jóska rezes csákóját és szidtuk a román királyt, hogy semmit sem vétettünk neki, mégis huszárnak sorozott, sárga csikót adott, verje meg az Isten, hogy megszorított...

„Én tizenkét évig mentem a legényekkel sorozatra, bé Szamosújvárra vagy Désre. Minden tavasszal. Bémentünk legelőbb a rendőrhoz a titkárnéval,³ s mondtam, hogy jöväünk. Lezártuk a főutcát, s vonultunk. Nem volt ott semmi baj, pedig a magyar nótákat akkor is mind elénekeltük béfelé. A főtéren végig ki vótak nyitva az ablakok. Ki vótak könyökelve ezek az öreg naccságák. Majdnem minden ablakban ott vótak. Mük meg büszkék vótunk erre.” (SZA)

„A románokban volt egy olyan meggyőződés is, főleg a vezetőkben, hogy hagyták, vagy legalábbis nem tiltották a nótázást, mert ez azt is jelenthette, hogy milyen büszkék a magyarok arra, hogy román katonának mennek.” (SA) „Ez három napig folyt, akkora ünnep volt a falunak, hogy csak.” (TI) „Pálinka vót, sör, kinek mi kellett. Meg vót tértve az asztal.” (SZA)

Ez nem tévedés! Megszűnt ugyan a sorkatonai szolgálat Romániában, Gulyás János számolt be a kapcsolódó szokásokról *Az utolsó sorozás Széken*⁴ című filmjében, a hagyományos regutabálokot azonban ma is évről-évre rendszeresen megtartják. Az más dolog, hogy nem kell a katoná, de a sorozáshoz és a nagykorúsításhoz kapcsolódó hagyományokhoz a mostani 18 évesek is ragaszkodnak, mert még elevenen él a köztudatban, hogy nem igazi legény az, aki nincsen sor alatt. Minden korosztálynak bizonyos jogai és kötelességei vannak abban az esztendőben – amely a berukkolásig –, pontosabban a következő évjárat sorozásáig hátra van. Nem egyéb ez, mint a nagykorúsítás rítusának gyakorlása, amelyből a több évszázados rend szerint élő közösség a polgári és katonai szabályok változása ellenére sem hajlandó kivetközni.

A népviselet használatának másik színtere a templom, a vásár- és ünnepnap iistentisztelet, amikor a férfiak és az asszonyok, a leányok és a legények, öregek és fiatalok lepik el az utcákat. Ahogyan minden korosztálynak megvan a sajátos jegyeket hordozó viselete, úgy van saját helye is a templom piacán, ahová illik pár perccel a harangszó előtt megérkezni. Egyfajta korzózás, parádés felvonulás ez, amely minden vasárnapon megismétlődik a dél-előtti és a délutáni iistentiszteletek előtt, hiszen a többség református, de szerényebb kivitelben a katolikus szentmise előtt is megfigyelhető ez a vonulás. A korszerűsödésnek vannak néha negatívumai is, hiszen többen megjegyezték, hogy „a fiatalok mostonában mind autóval járnak, felkavarják a port, lespriccolják a véneket, úgyhogy kétszer is meggondolja az ember, hogy odamenjen-e, felvegye-e a inneplő gúnyát mert, ha sárfótos lesz az ing, azt többet nem lehet olyan szípre kimosni...” (Soós Jánosné Vinczellér Zsuzsa közlése alapján.)

(folytatása következik)

Vízkereszt Kaloferben

Re(?)-konstruált bolgár hagyomány

Vízkereszt a karácsonyi ünnepek záróakkordja, ekkor veszi kezdetét a farsangi időszak. A katolikus egyház egyik legfontosabb és legősibb ünnepe, amely Jézus Krisztus megjelenésének olyan eseményeit kapcsolja egybe, mint a napkeleti királyok látogatása, Jézus megkeresztelkedése a Jordánban, és első csodája, amikor a vizet borrá változtatta a kánai menyegzőn. A keleti ortodox egyházban az ünnep elsődleges témája Jézus keresztsége, a nyugati katolikusoknál a háromkirályok látogatása lett. Közös vonás, hogy e napon mindegyik egyházban vizet szentelnek azzal a meg gondolással, hogy amikor Jézus a vízbe lépett, a víz megszentelődött. Innen ered a magyar vízkereszt elnevezés is. Nem meglepő, hogy ehhez a naphoz keleten és nyugaton is számos hiedelem, vízzel, mosdással, fűrésztéssel kapcsolatos szokás fűződik.

A 2013-ban Budapesten tartott Víz Világtalálkozó alkalmából a Magyar Tudományos Akadémia interdiszciplináris konferenciáján Bartha Elektől „A víz a szakrális folklórban” címmel hallottam érdekes előadást, amelyben a macedóniai Lavcsani falu vízkereszt-napi rítusáról készült videorészletet is levetített Bólya Anna Mária táncutató gyűjtéséből. Ezen egy idős dudást láthattunk a forrás mellett, aki a lánctáncot járó férfiaknak fújja a talpalávalót. A férfiak zöld ágakkal feldíszített kis, vödörszerű vizesedénnyel a kezükben járnak a táncot úgy, hogy a forrás kifolyónyílása előtti betonvályúkon keresztülhaladva ruhástól beleülnek a vízbe egy rövid időre, majd táncolva haladnak tovább a körrel, míg minden férfi meg nem merítkezett. Ez a jelenet annyira kíváncsivá tett, hogy megkerestem a gyűjtőt, aki további anyagokat is mutatott, és felvilágosított, hogy a szokás az ortodox keresztényeknél ma is nagyon elterjedt. Egy évvel később, moszkvai tanulmányutam alkalmával utánanéztem, mi a helyzet a vízkereszt szokásokkal az orosz hagyományban, és kiderült, hogy ott évszázadok óta ismert, a Julia-naptár szerint tizenhárom nappal vízkereszt után, január 19-

én történő szabadtéri vízszentelés egyházi liturgiájához kapcsolódó tömeges fürdőzés a jeges vízben. Hasonló adatokat találtam az ukrán, majd a bolgár vízkereszttel kapcsolatban is.

2016-ban, miután a magyar és a bolgár tudományos akadémiák közötti kétoldalú egyezmény keretében zöld utat kapott egy hároméves közös projekt, lehetővé vált, hogy férjemmel és néprajzos kollégámmal, Szabó Zoltánnal élőben is részesei lehessünk a vízszentelés szertartásának Bulgária közepén, a legendás népzenei fesztiváljáról híres Koprivstica közelében, a Balkán hegységben található Kalofer településen – amely egyébként Hriszto Botev, a „bolgár Petőfi” szülőhelye.

*

Vízkereszt hagyományai a bolgároknál

A bolgároknál az egyházi ünnepeket a Gergely-naptár szerint tartják meg, így vízkereszt napját is, amit Jézus Jordánban való keresztelése nyomán Jordán-napnak (*Jordanovden*) neveznek. Jézus keresztelésekor a hagyomány szerint megnyilatkozott a Szentháromság: az Atya szózata hallatszott az égből, a Fiú a Jordánban tes-

tileg volt jelen, a Szentlélek pedig galamb képében szállt alá a megnyílt egekbe. Innen ered az ünnep görög neve: *Theofánia*, vagyis Isten megjelenése. Vízkereszt napját a fény és a megvilágosodás napjának is tartják. Az ortodox pap a víz megkeresztelése után a keresztet vízbe (folyóba, patakba, tóba, tengerbe, vagy akár egy úszómedencébe) dobja, a férfiak utána ugranak, egymással versengve igyekeznek elérni és kihozni azt. Korán reggel, napfelkelte előtt a lányok és az asszonyok elmennek friss „keresztelt” vízért. A pataknál vagy a kút mellett lemosák a házi ikont, az ekevasat, és az arcukat is, hogy egészségesek legyenek.

Szabeva Aszja a magyarországi bolgárkertészek jeles napi szokásai között szintén megemlékezik a vízkereszt szokásokról. „Az ünnepnapon a pap végigjárta a kerteket és szenteltvízzel megáldotta azokat (Pécs). Ez-

zel párhuzamosan fennmaradt az a hit, hogy ha Jordán-nap megfagy a csokor, amelyikkel a pap az áldást osztja, akkor jó lesz a termés abban az évben. A Jordán-napi vízzel megáldották a kert, a házat és az embereket is. Pécssett megőrizték a jégtörés szokását is. A Balokány-tó jeges vizébe ugrottak be a fiatalok, hogy kivegyék az oda bedobott keresztet. A szenteltvizet egészen György-napig őrizték, ezzel áldották meg a palántanevelőket, és ha valaki megbetegedett, ebből a vízből adtak neki inni, hogy meggyógyuljon (Halásztelek, Szigetszentmiklós, Pécs).”

Valószínűleg a bolgár vízszentelési szokásoknak az első magyarországi mozgóképes dokumentuma az az 1931-es néma filmhíradó-részlet, amelyen a tabáni, görögkeleti bolgár egyházközség Duna-parti vízszentelése látható. A körmeneti felvonulás több száz résztvevője jelenlétében három, úszóruhába öltözött bátor fiatalember ugrik a jeges Dunába, hogy visszahozza a bedobott keresztet. Úgy tűnik, a filmhíradók szerkesztői nagyon érdekesnek találták a szokást, mert 1932-ben, 1934-ben és 1937-ben is tudósítottak róla a moziban.

Fontos megjegyeznünk, hogy a bolgároknál tulajdonképpen háromnapos ünnepről van szó, hiszen a Jordán-napot követi január 7-én az Iván-nap, Keresztelő Szent János ünnepe, amikor is folytatódnak a víz egészséghezó erejébe vetett hittel kapcsolatos szokások és szertartások. Megfürdenek az ifjú házások, akik azon a télen Iván-napig kötöttek házasságot, megfürdenek a névnaposok, valamint az eljegyzett lányok és legények. Január 8-án ezt követi a „Bába-nap” (Babinden), a bábák, vagyis a szülésnél segítő asszonyok, valamint a szülésen átesett fiatal asszonyok ünnepe. Még napfelkelte előtt az anyák egy- és hároméves kor közötti gyermekeikkel elmennek a kútra friss vízért. A vízbe egy szál bazsalikomot vagy gólyaorr-t tesznek, majd egy darab szappannal és egy új törülközővel elindulnak a bába házához, hogy „megöntözzék” őt a kert egyik gyümölcsfája alatt vagy a ház előtt. Minden nő odaadja a bábának a

szappant, majd vizet önt a bába kezére, hogy megmoshassa, és megajándékozza a törülközővel, amit hozott. A bába egy piros és fehér fonállal díszített gólyaorr-csokrot ad minden asszonynak. Ezután kölcsönösen megajándékozzák egymást, majd dél körül elemózsia-
val felpakolva a bába házában gyűlnek össze. Megkezdődik a vidám ünnepség dalokkal, táncokkal és – gyakran pajzán – jelenetekkel, kicsit hasonlóan a magyar asszonyfarsanghoz. Itt azonban hamarosan a férfiak is megérkeznek, hogy vidám menetben, kocsin vagy szánon elvigyék a bábát a folyóhoz vagy a kúthoz. Ott aztán kifordítják a bábát a kocsiból és megfürdetik. Este a falu főterén közös hóróval ér véget az ünnep.

*

Vízkereszt Kaloferben

A vízbe dobott kereszt kihozása Bulgária és Macedónia szerite amolyan férfias virtus, sportteljesítmény, ennek megfelelően fürdőnadrágos, félmeztelen vagy pólót viselő fiatal férfiakat láthatunk fejest ugrani vagy begázolni a vízbe. Van azonban néhány hely – ilyen az említett Lavcsani, és az általunk meglátogatott Kalofer –, ahol a víz keresztelését követően a férfiak hórót járnak a vízben. A bolgár néprajzos kollégák szerint a kaloferi jeges vízben való táncolás nem eredeti népszokás, hanem teljesen új, turisztikai attrakció jellegű rendezvény, ami a szenzációra mindig éhes médiát is idevonzza. De lásuk sorjában, hogyan is zajlottak az események!

*

„Szervusz, vizecske!” – csoportos mágia vízkereszt éjszakáján

A szállásunk egy magánház legfelső szintjén volt, ahol a pici szobák előtti közös térben vidám csapat fogadott. Kiderült, hogy idegenvezetők, akik most saját kedvükre kirándultak ide. Meglepően tájékozottak voltak a vízzel kapcsolatos hiedelmekkel és szokásokkal kapcsolatban. Egyikük rögtönzött kiselőadást tartott a víz általános szimbolikájáról – a születés, megsemmisülés és újjászületés közege, összeköti az élőket a holtakkal, az embereket a természet-

felettivel, Istennel –, és a Jordán-, az Iván- és a Bába-nap szokásairól. Még jobban meglepődünk és megörültünk, amikor Lora Ilieva, aki tízéves fiát is magával hozta, bejelentette, hogy már ma este elkezdődik a rítusok sorozata. Ugyanis a hit szerint ezen az éjszakán éjfélkor megnyílik az ég, és minden víz megszentelődik. Hogy nekünk is legyen saját szentelt vizünk, egy nyitott – lehetőleg nem műanyag – edénybe vizet töltünk, majd kimegyünk a szabad ég alá, ott elvégezzük a megfelelő szertartást, aztán a vizet kint hagyjuk, reggel megmossuk benne az arcunkat, iszunk belőle, hogy teljesüljön, amit kívánunk és hogy egészségesek legyünk.

Így aztán tizenegy óra tájban, a szakadó hóesésben mindannyian az utcára vonultunk, ahol kézen fogva kört alkottunk a közepre letett vizes edények körül. Lora bevezető szövegét követően egyenként, a saját nyelvünkön bemutatkoztunk a víznek és elmondtuk a kívánságunkat: „Szervusz, vizecske, én ez és ez vagyok, és azt szeretném ...” – itt a kívánság következett. Minden megszólalást egy közös ámennel zártunk. Ezután Lora újból elmondta, mi következik, majd az óramutató járásával ellentétes irányban, háromszor mentünk némán körbe még mindig kézen fogva a palackok és poharak körül. Ez a szertartás érdekes keveréke a régi népi hagyományoknak és a mai „ezoterikus” tanoknak. A magyar hagyomány is ismeri a „szótalan” víz varázserejét, amit napfelkelte előtt szótlanként kell hazavinni, s abban megmosdani, biztosítva ezzel az egészséget, jó szerencsét. A késő esti „körben járás” rítus már az interneten terjed, de azt jól érzékelhettük, hogy ennek is van ereje, hatása.

*

Kaloferi régi-új Jordán-napi hagyományok

A kaloferiek szerint ez a hagyomány már legalább kétszáz éves és eredetileg a régi, Julianus-naptár szerint január 6-ára eső karácsonyhoz kapcsolódott. Állítólag Kalifer vojvoda vezette be a szokást, hogy a férfiak kora reggel a folyóhoz vonulnak. A naptár megváltozásával január 6-a Urunk megjelenésének időpontja lett, de az énekes vonulás maradt ezen a napon. A szokást a kommunista időszak alatt betiltották, de a rendszerváltozás után felelevenítették. A folyóhoz vonulókat évtizedek óta a hagyományos bolgár „zenekar”, a duda és tapan (nagydob) együttese kíséri.

A néprajzkutatók szkeptikusak a szokás régiségét illetően, azonban, ha konstruált is ez a hagyomány, nagyon jól illeszkedik a vízkereszt – Jordán-nap – Urunk megjelenése tematikájához és szim-

bolikájához, sőt új tartalmakkal is kiegészült, így egyáltalán nem tarthatjuk véletlennek, hogy ilyen erősen beépült a jelenkori ünnepi rítusok közé.

A „régí-új” hagyomány szerint a nagy eseményre már előző nap megkezdődik a felkészülés. A férfiak megtisztítják a Tundza folyó sekély medrét, majd a Cserkovszki-hídnál vastag faágakkal és kövekkel torlaszolják el a folyót, hogy a víz másnapra kellő mélységű legyen. Január hatodikán már kora hajnalban összegyűlnek a táncban részt vevő legidősebb ember házánál és együtt vonulnak a helyszínre, ahová a környező falvakból is érkeznek a csapatok. Az utóbbi években már turisztikai attrakcióvá vált az esemény, akárcsak a mohácsi busójárás. Ilyenkor a városka valamennyi szálláshelye megtelik – nemcsak nézőkkel, hanem olyanokkal is, akik magában a táncban szeretnének részt venni. A rekord eddig tizenöt ezer látogató volt.

*

Férfiak menete és körtánca a jeges vízben – ahogyan mi átéltük

A szállásadónk fia reggel hatkor telefonált, hogy a Tundza folyócska hídján körül mindkét part máris megtelt emberekkel, pedig a vízi vonulás csak fél nyolckor kezdődik. Gyorsan felkerekedtünk hát, s a kemény hidegben (–14°C), még sötétben, sietve indultunk a falu túlsó szélén levő folyószakaszhoz. Útközben egyre több népviseletbe öltözött férfit láttunk, akik a vízszentelésre igyekeztek. Néhányan már kellően „alapoztak” a helyi finom vörösborral a nagy megpróbáltatásra. Ahogy előző este megtudtuk, az idén húsz francia fiatal, valamint holland és olasz vendégek is érkeztek, hogy a bolgárokkal együtt részt vegyenek a rítusban. A polgármester csak azzal a kikötéssel járult hozzá a külföldiek részvételéhez, ha azok is bolgár népviseletet öltenek, és előzőleg megtanulják a *Vaszilka szerelmes lett* (Замобула е Василка) kezdetű dalt, amit ilyenkor énekelni szokás. „Fontos számunkra, hogy ezt az évszázados hagyományt tiszteletben tartsuk, ezért vigyázunk arra, hogy ne ismétlődessen meg a két évvel ezelőtti eset, amikor részeg szélsőjobboldali elemek zavarták meg nem odaillő táncukkal és ordítással az ünnepünket” – nyilatkozta Rumen Sztojanov polgármester.

Ahogyan közeledtünk, úgy „forrósdott” a hangulat is, egyre nagyobb és hangosabb, nemzeti színű zászlókkal felszerelkezett csapatokkal találkoztunk.

A helyszín festői. A Tundza folyó kis gyaloghídja, a magas partoldal tetején a Szent Mihály arkangyal templom, a másik oldalon apró lakóházak sora. Az izgatottan várakozó tömeg a parton zsi bongott, mindenki próbált jó helyet találni. Zoli a templom felőli oldalon, a part egyik kis beszögellésén talált megfelelő pozíciót, míg én, rábeszélőkészségemet bevetve, csodával határos módon feljutottam a szemben lévő oldalon álló „VIP” teherautó-pótkocsira. Dudások, dobosok kíséretével kisebb-nagyobb csoportok vonultak minden irányból a folyó mellett fölfelé, a hídtól úgy ötven méterre levő alacsony partszakaszhoz, ahonnan majd elindul a menet. Fél nyolc körül megkezdődött az „akció”. A szertartást végző két pap felmászott a pótkocsira a szükséges liturgikus kellékekkel együtt. A hídnál kicsit kiszélesedő folyóba előörsként bemászott a dobos, és dobverőjével törte a jeget. Közben, puskadurrogás hangjaira megindult az éneklő férfiak menete, dudásokkal és dobosokkal, a híd felé. Legelől egy zászlótartó törte a zászlórúddal a vékony je-

get. A férfiak a szokásos, már említett dalt énekelve közeledtek. A hídnál kiszélesedő folyószakaszhoz érve mindannyian a pótkocsin álló papra függesztették tekintetüket, aki a szertartást követően bedobta a keresztet a vízbe. A legtöbb helyen ilyenkor nagy tülekedés, versengés kezdődik a keresztért, itt azonban a hozzá legközelebb álló kapja fel és a hagyomány szerint a csapat legfiatalabb tagjának nyújtja oda, aki idén az édesapja nyakában ülő, a rítusban először résztvevő, tízéves Dragomir Szlavcsev volt. A negyedik osztályos fiúcska öntudatosan jelentette ki a televízió riporterének, aki maga is népviseletben állt a jeges vízben, hogy reméli, ettől egész évben egészséges és boldog lesz. (Egyébként 2011-ben az akkor tízéves bátyja volt a szerencsés, akinek a keresztet odanyújtották.) A kereszt átnyújtását követően kezdődött a tánc, ki meddig bírta, de közben újabb és újabb csapatok érkeztek énekelve, hogy csatlakozzanak. A hangulat leírhatatlan, a közös férfitáncnak lenyűgöző ereje van, az ember szinte maga is szívesen csatlakozna. Újdonsült ismerősünk, Lora szerint azért fontos ez a szokás, és ők azért is jöttek, mert itt katartikus formában élhetik át bolgárságukat, érezhetik meg a gyökereik és az összetartozás erejét. Másrészt pedig a férfiaság, a keménység és az erő olyan közösségi megnyilvánulása ez, amely felér egy avatási rítussal – ezért szeretné, ha egyszer majd a fia is csatlakozna a vonulókhöz.

Bár az orvosok szerint maximum 20-25 percig lehet komolyabb egészségkárosodás nélkül a vízben tartózkodni, jó néhányan – köztük az elsők között vízbe gázoló idős dobos – végig ott maradtak, egészen az utolsó csapat megérkezéséig. (Később egy férfit fagyási sérülésekkel, egy nőt lábtöréssel vitt el a mentő.) A tánc végeztével mindenfelé meleg helyre siető vagy ott, a közelben, az utcán ruhát váltó férfiakat lehetett látni. A központba vezető úton összetalálkoztunk frenetikus hangulatban levő idegenvezető ismerőseinkkel, akik plovdivi néptáncos-népzeneész barátaikkal együtt iszogattak egy hatalmas üvegpalackból, miközben néhányan éppen száraz ruhába bújtak a kocsi mellett. Azonnal előkerült a dob és a duda, ez utóbbit Zoltán kezébe nyomták, s rövidesen már valamennyien vidám körtáncot jártak a havas utcán. Arina Hrisztova ezalatt két régi pisztollyal hadonászott, az egyik, Toldi Miklós termetű fiatalember minden autót megállított, hogy utasaikat is meginvitálja a rögtönzött multságba, majd egy óvatlan pillanatban dudástól könnyedén a magasba emelte a kilencven kiló fölötti súlyú Zolit – bennem meghűlt a vér –, aki így is tovább játszott a hangszeren. Hasonló mókás jelenetek zajlottak szerte a környéken, majd rövidesen az összes vendéglő megtelt a hőstettüket vidáman ünneplőkkel.

Vajon mi az oka, hogy ez a szokás ilyen népszerű lett? Georg Krajev néprajzkutató szerint maga a férfitánc ősi szokás, amely nagyon mélyen gyökeredzik a bolgár kultúrában. Az ünnep pedig nemcsak keresztény tartalmakat hordoz, hanem annál sokkal régebbieket is. Ilyentájt ér véget a sötétség uralma, amelynek veszélyes természetfeletti erőit, démonait riasztja el a napszimbólumként is értelmezhető, a nap járásával mindig megegyező irányban járt körtánc és a hangoskodás (lövöldözés, duda-dob, ének). A vízbe merülés is szimbolikus halált és újjászületést fejez ki mind a pogány, mind a keresztény képzetkörben. Krajev szerint a bolgárok azért fordulnak egyre inkább a nemzeti hagyományaik felé, mert belefáradtak már a mindenholonnan rájuk zúduló globális kultúra befogadásába. Nem véletlen, hogy az évek során egyre több a nemzeti színű zászló a tán-

colók kezében. Az extrém élmény évről évre nagyobb visszhangot kap a bolgár és – az utóbbi időben – a külföldi médiában is. Nem véletlen, hogy a kaloferiek nyomán más településeken is elkezdtek hasonló módon táncot járni a vízszentelés és a kereszt bedobása után. Például a közeli Kazanlykban és Zverino faluban is táncoltak idén a jeges vízben. Utóbbiak feltett szándéka, hogy Kalofert lepipálva Guinness-rekordot állítsanak fel a vízkeresztkor jeges vízben táncoló férfiak számát illetően. Azonban elkövettek egy baklövést is, amikor a keresztet nem a pap, hanem Hriszto Botev születésének 169. évfordulója alkalmából egy Botev-korabeli függetlenségi harcosnak öltözött falusi ember dobta a férfiak közé, amit az egyház mélyen elítélt és hivatalos vizsgálatot indított az ügyben.

Úgy gondoljuk, hogy ez az átkonstruált vízkereszt hagyomány mindenképpen megérne egy részletesebb néprajzi kutatást, amelynek során számos izgalmas kérdés merülhet fel: például a szakrális és profán elemek dichtonómiája és ennek átalakulása; az ünnepi rítus fesztivalizációja, átpolitizálódása, az új nemzeti mozgalmak hatása a rítusra és a média szerepe a kaloferi minta terjedésében. Fel-tétlenül vizsgálandó lenne, hogyan viszonyulnak az egyes szereplők-érdekeltek (helybéli civilek, az önkormányzat, a résztvevők, a szervezők, a turizmusban érdekelt szállásadók és vendéglátók, a bel- és külföldi látogatók, vendégek, illetve a társadalom- és néprajzkutatók) ehhez a jelenkori rítushoz; a résztvevők milyen indítatásból csatlakoznak stb. Vajon hogyan alakultak a Jordán-nap szokásai a szocializmus előtti időktől kezdve máig a konkrét adatok tükrében? Mindenesetre, a média talán az idén foglalkozott legintenzívebben e jeles nappal: a televíziók, az online hírügynökségek és a sajtóorgániumok is kiemelten foglalkoztak a Bulgária szerte megrendezett Jordán-napi rítusokkal, és a közösségi médiában is számos videofelvétel jelent meg. Beszámolónk végén ezek közül ajánlunk néhány olyat, amit érdemes megnézni.

Lavcsani, 2013:

www.youtube.com/watch?v=UiZAYqi3oOg

Kalofer, 2017:

www.youtube.com/watch?v=Yf-rqtOJoIY

A Zaljubila e Vaszilka kezdetű dal:

www.youtube.com/watch?v=QjH_bW1IQKo

És végül az 1934-es filmhíradórészlet:

www.filmhíradokonline.hu/watch.php?id=903

Juhász Katalin

2017 - SZENT LÁSZLÓ EMLÉKÉV

I. László király trónra lépésének 940., szentté avatásának 825. évfordulója

„Idvezlégy kegyelmes Szent László király,
Magyarországnak édes oltalma,
szent kerályok közt drágalátus gyöngy,
csillagok között fényességes csillag!”

(Ének szent László királyról, XV. század)

I. (Szent) László királyunk Lengyelországban született. „Születésének éve a körülményeket egybevetve 1046-ra tehető” – áll a „Szentek élete” kötetben. Nagypapját, Vazult István király vakította meg, apja, a későbbi I. Béla király (1060-1063) Lengyelországba menekült.

Négy zűrzavaros, viszályoktól terhes évtized után mégis I. László lett István király műveinek folytatója. „Úgy ragyogott föl, mint kőd közepette a hajnali csillag, mely elűzi a homályt, és miképpen a telihold világol a maga napjaiban, vagy amiképpen a nap ragyog, fény lett népének közepette” – írja róla a geszta-író.

1077-től 1095-ig uralkodott. Uralkodásának tizenhét esztendeje alatt nyugalmat teremtett a trónviszályoktól és külső ellenségek támadásaitól feldúlt országban. Az ország lakóinak meglazult erkölcsait a magyar jog legszigorúbb törvényeinek meghozásával állította helyre. Különösen a lopás bűnébe esettekét sújtotta kegyetlen büntetésekkel. Újjászervezte az ország közigazgatását, megerősítette az egyház intézményeit.

Szigorúsága ellenére legendák, falfestmények, mondák sokasága őrzi emlékét, amelyekben ő a gyengék védelmezője, a „lovagkirály”, Istennek tetsző férfiú, kinek imái meghallgattatnak.

1083-ban a Vazul-nemzetség sérelmein felülemelkedve kezdeményezte István király, Imre herceg és az olasz származású Gellért püspök szentté avatását, majd ereklyéiket „fölemeltette az egyházi nagyok, valamint hatalmas néptömeg jelenlétében”. Ezzel a magyar népnek a saját nemzetéből is adott szent példaképeket.

László idejében különösen a Kárpátokon túl élő kunok jelentettek állandó külső veszélyt. Többször betörték az országba, raboltak, fosztogattak, feldúlták a keleti területeket, rengeteg rabot és zsákmányt hurcoltak magukkal. László 1085-ben és 1091-ben is sikeres hadjáratban győzte le őket.

Lászlót 1192-ben, III. Béla uralkodása idején III. Celesztin pápa avatta szentté.

A szent király népszerűségét jelzi, hogy, ismereteink szerint a Kárpát-medencében tizenkilenc település viseli a nevét. A róla szóló mondák napjainkban is elevenen élnek, különösen a székelyek és a csángók lakta vidékeken. Ezúttal a gyimesi csángók népköltészetéből válogattunk.

*

POGÁNYHAVAS

Amikor Szent Lászlót üldözték a pogányok, ő ott jött ki Gyimesben, a Széphavas hátánál. Nagyon szép hegyek vannak arra, azért nevezik Széphavasnak. A király úgy látta, hogy az a hely jó lenne arra, hogy ő ott szembe szálljon az ellenséggel. Azt mondta a katonáinak:

– Szórjátok a pénzt!
– Uram, hogy vessük el a pénzt? – kérdezték a katonák.
– Szórjátok a pénzt! – parancsolta László.

Akkor a katonák kezdték a nyeregkápákból elővenni a pénzes zacskókat. Nem dobták el egyben a pénzt,

hanem ügyesen elhintették. Akkor már a pogányok es odaértek, meglátták a sok aranyat, erőt csudálkoztak:

– Ne, mennyi pénz van itt!

Hát ugye, az aranyér' nekik es fájt a szívük, gyorsan leszöködtek a lovokról s két kézzel kapdosták. Akkor Szent László hirtelen visszafordult, s aki el nem tudott menekülni, azt mind lekasabolta. Azért hívják azt a helyet ma es Pogányhavasnak, mert itt győzte le Szent László a pogányokat.

*

SZENT LÁSZLÓ UGRATÁSA

A Pogányhavason erőt nagy csatája vót a pogánysággal Szent László királynak.

Csiből már Szent István üzte a pogányokat, de itt, erre felé még erőt sokáig fenntartották magikot. Szent László hírt kapott s jött, hogy megtérítse az itteni pogány népeket. Egymagában jött. A Somlyó hegyiről a lovával a Széphavasra szöktetett, s onnan eregült tovább, hogy beszéljen velik. A pogányok es hírt kaptak, látták, hogy egyedül van, erőt bíztak, hogy most majd végeznek vele.

Szent László, amikor látta, hogy itt már nincs mentség, ezek komisz népek, visszaugratott a lovával Somlyóra. Ezután hamarosan nagy sereggel tért vissza. Ott, a Pogányhavason foglaltak állást a pogányok, no de Szent László ellenében mit tehettek? Futásra vették a dolgot. Osztan később ők es csak megtértek, keresztények lettek.

*

SZENT LÁSZLÓ A BAGOLYKÖN

Mikor a kő még lágy vót, akkor járt Szent László ezen a tájon, s itt verekedett a pogányokkal. Akkor Jávárdiba es vót. A Bagolykő tetején most es látszik a nyoma. Úgy mondták az öregek, hogy az ellenség imá itt vár-

ta, amikor ideért. Ő az ellenséget kerülte, felment a Bagolykőre, körülnevezte, hogy elől nincs-e ellenség. Ahogy leült a kőre, a két lábát letette, még a sarka helyei es meglátszódnak. Látszik a fenekének a helye es. Ahol a lovával átment a sziklán, a patkónak a nyomai es látszódnak.

Szent Lászlót erőst kerítették a pogányok, mivel a kő lágú vót, nem erőst tudott haladni, met a lova lába beléragadott a kőbe. Mít tudjon csinálni?

Felkapcsolta a kezeit, sazt mondotta:

– Uram, teremtöm, a követ teremtsd kővé, s a földet földdé!

S akkor a Jóisten a követ kővé teremtette s a földet földdé. Na, többet sohasem élt a kő, megkeményedett. A nyomok mamáig es látszódnak.

*

SZENT LÁSZLÓ VIRÁGOS KERTJE

Szent László virágoskertje a Bárány havasába' vót. Alsó-Hagymás kövibe még most es megvan a lakhelye. Látszik a virágoskertje még most es. A szegfüvek, azok a gyönyörű szép virágok nyílnak azótától. A magjik minden esztendőben visszahullik, s nyílnak meg. Ott látszódnak még a helyei, ahol élt, ahol volt a tanyája. Rendesen van egy olyan, mint egy oltár, egy körszerűség, ott volt Szent László tanyája. Látszik még a lovának is a helye.

*

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől
telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042
E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

SZENT LÁSZLÓ KIRÁLY S A HÚSHAGYAT

Szent László király, miután a pogányokat kiűzte az országból, el kellett menjen vagy harminc esztendőre messze külföldökhöz, háborúba. Amikor elindult otthonról, a felesége már áldott állapotban volt, de se ő, se Szent László király nem tudott róla, hogy gyermeket vár.

Mielőtt Szent László király elindult volna a háborúba, a jegygyűrűjét kettétörte, felit otthon hagyta, felit magához vette. A jegykendőjét es kettéhasította, a felit a feleségének adta, felit magával vitte.

Teltek, múltak az esztendők, Szent Lászlóról nem jött semmi hír, a felesége se tudta, hogy él-e, hal-e. Szent László se tudott semmit a családjáról. Azt sem tudta, hogy miután ő elment a háborúba, a feleségének született két szép ikergyermek.

A királyné a gyermekeit szépen felnevelte, kiiskoláztatta, mind a kettő papnak tanult.

Abban az időben úgy volt vége a farsangnak, hogy mindig vasárnapra esett a húshagyat.

Mikor Szent László király hazaindult a háborúból, nagy vágásban sietett haza a lovával, de látta, hogy húshagyó vasárnapra semmiképpen nem tud hazaérni. Akkor megkérte az anyaszentegyházat, hogy tegyék a húshagyatot keddre, hogy ő es hazaérhessen, s egyet mulathasson a feleségével. Az anyaszentegyház belé es egyezett.

Na, hazaért Szent László az életjibe, bénezett az ablakon, hát, a felesége ül az asztalnál két úr között s nagy vígan vacsoráztak. A király bé akart lőni az ablakon nagy felindulásában, de előbb megkérdezte a lovát, ami féltáltos volt, hogy bőljön-e. A lova kezdte kapálni a földet, hogy: Ne! A fejit es rázta, hogy: Ne! Akkor Szent László leengedte a puskáját, bement a szomszédba s érdeklődni kezdett:

– Itt, a kendtek szomszédjában ki lakott régen?

A szomszédok nem ismerték meg, mert olyan régen elment, nagy szakálla volt, a ruhája es elszennyült, mert a háborúban nem tudott tisztálkodni. Azt mondták a szomszédok:

– Itt, ebben a szomszédban egy nagyon ügyes ember lakott. Szent László királynak hívták, de már régen elhalt szegény. Harminc esztendeje, hogy elment a háborúba, azóta felőle soha semmi hír nem érkezett.

– S most kik vannak a házban?

– A felesége s a feleségének a két iker gyermeke jött ma haza, az asszony velük vacsorázik. Mikor a király elment hazulról, ez a két fiú még nem született meg, az apjik nem es tudta meg soha, hogy fiai vannak.

Akkor Szent László visszament az életjibe, megkérte a házvezetőnét, hogy engedje be a házba. Tőle es megkérdezte, hogy ki lakik itt?

– Itt Szent László király lakott, de ő már rég elveszett a háborúban. A felesége s a fiai vannak a szobában, ők vacsoráznak az asztalnál.

Valami olyan étel volt vacsorára, hogy kenyeret aprítottak a tányérba, úgy tették reá a levest. Szent László megkérdezte a házvezetőnét asszonytól, hogy segíthet-e neki egy kicsit. A házvezetőnő szembenézett vele, ügyes, jóra való embernek látta, megengedte, hogy segítsen.

Szent László elvette a tányért, belepottyantotta a fél gyűrűjét, kenyeret aprított rá es rátöltötte a levest. A házvezetőnő bevitte a tányért s letette az asszony elé. A királyné kikanalazta a levest s látta, hogy a tányér fenekében van egy fél gyűrű.

– Ki van itt? Ki segített neked? – kérdezte a házvezetőnőtől.

– Egy igen ügyes ember.

– Küldd bé, hadd lássam, milyen ügyes ember!

Szent László bement, de a felesége nem ismerte meg.

– Miféle fél gyűrű ez? Honnan van?

Akkor Szent László király csak annyit mondott:

– Vedd elő a társát!

Az asszony elővette a maga fél gyűrűjét, összepasszírták, hát talált. Akkor László király elővette a fél jegykendőjét.

– Vedd csak elő a tiedet es! – mondta a királynének.

A királyné elővette az ő fél jegykendőjét, összepasszírták, hát az es talált. Így ismerkedtek meg újra harminc esztendő után. Akkor az asszony bemutatta az urának a fiait es. Szent László hálát adott a mindenhátó Istennek, hogy nem lőtt be az ablakon, s hogy a két szép pap fia életben maradt.

Attól az időtől fogva végződik bé a farsang keddi napon. Azért van húshagyó kedd.

Kóka Rozália

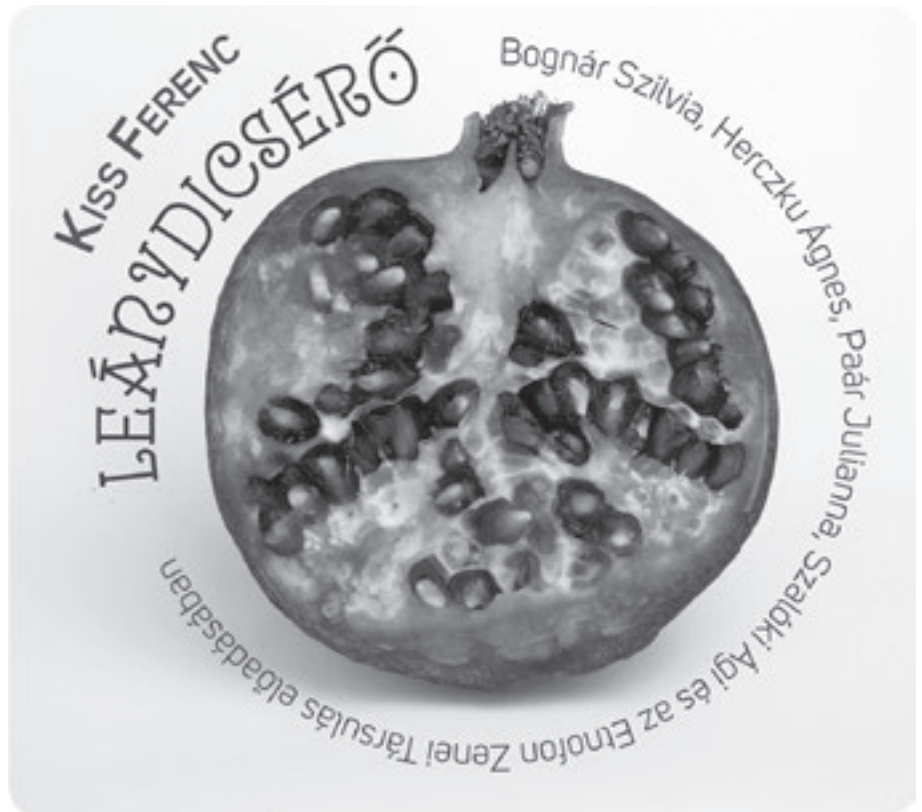
(Magyar Zoltán mondagyűjtései nyomán)

Kiss Ferenc: LEÁNYDICSÉRŐ

Bognár Szilvia, Herczku Ágnes, Paár Julianna, Szalóki Ági és az Etnofon Zenei Társulás

Etnofon Records, ER-CD 111, 2016

*A neves énekesnőkkel már több nagy sikerű
produkciónban dolgoztam együtt. Novák Fe-
renc „Tata” rendező-koreográfus ötlete volt né-
hány éve, hogy írjak egy új dalciklust rájuk, s
ő egy kis tánccal megbolondítva, szívesen meg-
rendezi a koncertet. Így született meg 2015-
ben a Leánydicsérő, amit a Budapesti Tavaszi
Fesztiválon be is mutattunk. Másfél év alatt
sokat csiszolódott az anyag, és mindannyian
úgy gondoltuk, hogy érdemes a produkciót stú-
dióban is rögzítenünk. A folklóríhletésű dalo-
kat jobbra Kiss Anna gyönyörű verseire kom-
ponáltam. Az énekesnők hol szemérmesen, hol
dévaj módon kitárulkozva, hol játékosan, hol
drámaian zengik-fújják az őszinte, tiszta szö-
vegeket, attól függően, hogy egy-egy hétközna-
pi, ünnepi vagy sorsfordító esemény mit hív elő
a nőből. Másként rezdül a gyermeki, az asz-
szonyi, az anyai lélek, más a szerelmes és a si-
rató nő, a „bandázó” lányok és megint csak
más a magány tónusa. A egyórás előadás során
a lányok mesteri átváltozásainak lehet tanú-
ja a hallgató. Sokat megtudhat róluk, de azért
marad titok és rejtelem is bőven körülöttük. A
fiúk számára mindenképp. Kövessék őket sze-
retettel! (Kiss Ferenc)*

Kricskovics Antal

1929–2017

Nyolcvanhét éves korában meghalt Kricskovics Antal Erkel Ferenc-díjas táncművész, koreográfus, kiváló művész.

Kricskovics Antal 1929. február 19-én született Garán. A Testnevelési Főiskolán 1954-ben diplomázott, 1953–54-ben a SZOT együttesben táncolt, majd két évig a zágrábi Lado hivatásos együttesrel lépett fel és koreografált.

A Fáklya Nemzetiségi Táncegyüttest 1959-ben alapította, s ő volt koreográfusa,

művészeti vezetője haláláig. Ugyanezt a két posztot töltötte be 1976 és 1990 között a Budapest Táncegyüttesnél is.

Számos maradandó koreográfiát alkotott a Magyar Állami Népi Együttes, a Honvéd Tánccsínház, a Pécsi Balett és a Közép-Európa Tánccsínház számára is.

Csaknem százötven koreográfiájának témáit görög drámákból és a Bibliából merítette, de archaikus népszokásokat, nemzetiségi folklórszámokat, népi gyermekjátékokat is megjelenített darabjaiban. Gyűjtőmunkát folytatott élete során a volt Jugoszlávia területén, majd később Magyarország délszlávok lakta részein, de számos szlovák, német és román gyűjtése is volt.

Munkásságát 1975-ben Erkel Ferenc-díjjal ismerték el, 1989-ben érdemes művész, 2002-ben kiváló művész címet, 2004-ben Kisebbségekért-díjat kapott. 2005-ben vehette át a Magyar Táncművészek Szövetségének életműdíját és a Magyar Köztársasági Érdemrend Tisztikereszt kitüntetését is a nemzetiségi néptánc kincseinek megőrzéséért, továbbviteléért.

(MTI, 2017. január 18.)

folkMAGazin

LELŐHELYEK

TÁNCHÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG
1011 Budapest,
Szilágyi Dezső tér 6. I. em.
Tel.: (1)-214-3521
Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 21.
Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA
1061 Budapest, Andrássy út 45.
Tel.: (1)-322-1645

KALÁKA ZENEBOLT
Bp., V. ker., Deák Ferenc tér 4.
Tel.: (1)-267-5331

A FOLK
1074 Budapest, Dohány u. 84.
Tel.: (1)-351-3341

MESTERPORTA
1011 Budapest, Corvin tér 7.
Tel.: (70)-244-8432

A erdélyi örmények kulináris hagyományai

III. A húsvéti ünnepkör

Sorozatunk előző két részében a sorozatos üldöztetések nyomán több hullámban magyar földre érkezett örmények viszontagságokkal teli történelmével, karácsonyi szokásaival és jó néhány jellegzetes étellel ismerkedtünk meg. Kultúrtörténeti-gasztronómiai kalandozásunk folytatásaképpen ezúttal további források és örmény származású személyek segítségével emlékeket, ízeket idézünk fel és elsősorban a húsvéti ünnepkörhöz kapcsolódó ételeket ismertetünk.

Egyik kalauzom az örmény gyökerekkel rendelkező Vákár Tibor régész, a nagy múltú Gyergyószentmiklósi örmény Vákár család sarja. Gyergyószentmiklós főterén még ma is áll a család egykori rezidenciája, az ún. Vákár-ház, amely nemcsak otthonként, hanem közéleti, kulturális, művészeti színtérként, a helyi örménység egyfajta központjaként is szolgált. Itt működött a nagypapa, Vákár P. Artúr nyomdája, ahol *Csikvármegye* néven a város első ellenzéki újságját nyomtatták. Politikai szerepvállalása miatt az első világháborút követően a nagypapát kitiltották Erdélyből, így került Budapestre, ahol Hankó Elemérrel a menekültügyi kormányhivatal alapító vezetőhelyetteseként szervezte az erdélyi menekültek ügyintézését. Később diplomataként is érdemeket szerzett. Fiáról, Vákár Tibor építészről kevesen tudják, hogy – dacolva a kommunista hatalommal – országszerte történelmi műemlékeink sorát mentette meg a lerombolástól, valamint, hogy a szentendrei Skanzen első parasztházainak felmérését is ő végezte. Életművét *Az elpattant láncszem* című kötet méltatja. Ifjabb Vákár Tibor már Budapesten született és gyermekkorában még megtapasztalhatta a „Trianon” miatt a magyar fővárosba szakadt – Erdélyben korábban jelentős politikai-gazdasági pozíciókat betöltött – idősebb örmények akkor még élő közösségi hagyományait.

– A hetvenes évekig, amíg az örmény egyházközség működött, rendszeresen összejártunk a Semmelweis utcában, egy polgári lakásban berendezett kápolnába. Később az Orlay utcában épült egy örmény kápolna. Gyerekként mindig óriási élményt jelentett, amikor a mise után az oltár előtt elhúzták a függönyt, és megkezdődött az *agapé*. Válogathattunk a sokféle örmény sütemény között. Még emlékszem, ahogyan az idős asszonyok kendővel letakarva hozták a finomságokkal megrakott tányérokat. Nagymamám és az ő nyomán édesanyám is örmény konyhát vitt. Sok ételről, mint például a zakuszkáról, a baklaváról, vagy a pozsonyi kifliről nem is tudják, hogy igazából örmény eredetűek.

A Vákár-ház Gyergyószentmiklóson

– Milyen süteményekre emlékszik gyermekkorából?
– Az örmény süteményekre és édességekre jellemző, hogy nagyon tömények, édesek, sok készül közülük mézzel, dióval, mazsolával, mákkal. Emlékszem például a mákos-diós bélesre, a pozsonyi kiflire, a gyümölcskenyérre, a csöröge jellegű fánkra, a tökből, dinnyehéjből sziruppal készült rachátra.

– Az örmény asszonyok bizonyára kiváló szakácsnők voltak. Isse-kutz Sarolta is írja az erdélyi örmény kultúrát és gasztronómiát bemutató könyvében („Erdélyi örmény konyha fűszerezve”. Budapest, 2008.), hogy „az örmény nő családjának szilárd alapja [...], férjének méltó segítője, [...] arany kezeiből soha nem hull ki a munka. Az örmény anya lányát az élet számára neveli. Megszoktatja háziasságra, járattja iskolába, de megtanítja sütni, főzni, varrni is. Az örmény házában vendégszeretetet, rendet, tisztaságot találsz. Példaadó családi életet folytatnak, gyermekeiknek gondos nevelést adnak, békeszeretők, mértékletesek, takarékosak, vendégszeretők és áldoznak a közjóért.”

– Ezt magam is tanúsíthatom, mert a mi rokonságunkban és ismeretségi körünkben így van. Nagymamám nagy konyhát vittek, nem csoda, hiszen tizenegyen voltak testvérek, és öt fiúgyermekük volt. A – többnyire tehető – örményeknél sok székely lány szolgált, akik megtanulták az örmény ételek elkészítését, s ezeket később, férjhez menésük után a saját családjukban is feltalálták. Az örmények szintén átvették a székely ételeket. Egyébként azért is olyan gazdag az örmény konyha, mert az alatt a nyolc évszázad alatt, amióta ez a nép elvesztette őshazáját, a hosszas hányattatás, vándorlás során nagyon sokféle hatás érte. Ugyanakkor az a majd' hatezer éves kultúra, amit az örménység magának vallhat, úgy tudott gazdagodni a görög, asszír, perzsa, majd európai elemekkel, hogy közben még a teljes nyelvi asszimiláció ellenére is, legalább étkezési szokásaiban, összetartozás-érzésében, identitásában máig meg tudta őrizni a saját gyökereit. Még ma is ezer szállal kötődünk a hagyományainkhoz, a vallásunkhoz, és nincs olyan ünnep, ahol ne kerülnének az asztalra megszokott hagyományos ételeink.

*

Kevesen tudják, hogy Novák Ferenc „Tata” szintén örmény származású. Nagyenyeden, a régi Alsó-Fehér megyében, örmény-magyar családba született. Nagyszülei Szamosújváron éltek, ott járt iskolába, s ott érték azok a „néprajzi” élmények is, amelyek későbbi pályáján nyertek jelentőséget. Tata nemcsak kiváló koreográfus, de remek szakács is. Arról kérdeztem, szokott-e örmény ételeket is készíteni.

– Természetesen szoktam, például *khurutos* leveseket [lásd sorozatunk első részét]. Gyakran készíték *dabdasz paszulyt*, ami rendkívül egyszerű étel, de a vendégeim körében mindig nagy sikere van. Ez tulajdonképpen egy babsaláta.

– Emellett pedig böjtös étel, nagypénteken sok örmény családnál ez volt a menü.

*

DABDASZ PASZULY NOVÁK TATA SZERINT

Szép nagy szemű babot este beáztatok, másnap sós vízben, két babérlevéllel megfőzöm és leszűröm. (Ha nincs elég idő, vörösbab konzervet is használhatunk.) Fél kilónyi főtt babhoz (ez két doboz konzervbabnak felel meg) egy jó nagy fej hagymát félbevágva és nagyon vékony szálakra gyalulva (vagy szeletelve) olívaolajban megpirítok. Ez kényes művelet, vigyázni kell, hogy éppen csak pirulni kezdjen a hagyma, de ne égjen meg. Ezt az egészet hozzákeverem a babhoz, sózom, borsozom és valamilyen finom ecettel – én balzsamecetet használok – ízesítem. Pár óra alatt összeérnek az ízek és máris tálalható.

*

Ismerősei „Tántiká”-nak becézték a *Baby szakácskönyve* szerzőjét, *Novák Máriát* (1881–1975), a magyarörmény családi tradíciók és kulináris hagyományok egyik legnevezetesebb őrzőjét. Az 1937-ben megjelent első kiadás anyagát egy kézírásban közkézen forgó füzet képezte, amelyet unokahúgának, *Balogh Rozáliának* (Baby) írt nászajándék gyanánt, de miután ronggyá olvasták a kölcsönkérők, kibővítve nyomtatásban is kiadta, és a nagy sikerre való tekintettel rövidesen két újabb kiadása is megjelent 1183 ételrecepttel. A tipikusan erdélyi szakácskönyv a székelly konyhát oly sokszínűvé tevő és gazdagító örmény, orosz, francia, török, szerb és román ételek receptjeit is tartalmazza. Ezek közül természetesen most egy örmény receptet ajánlunk olvasóink figyelmébe.

*

OLAJOS TÖLTÖTKÁPOSZTA – ÖRMÉNY BÖJTÖS ÉTEL BABY SZAKÁCSKÖNYVÉBŐL

Három-négy szép darab szárított vargányagombát (hirip) „puhára megfőzünk és jó apróra vágjuk. 3 kanál jó friss lenmagolajba beleadunk ½ fej apróra vágott hagymát és együtt felforraljuk (ha csak az olajat melegítjük, úgy az megéghet és elromlik az íze), beleadjuk a gombát, két deci langyos vízben többször átmosott sárgakását [köles], sót, borsot, és együtt addig forrósítjuk, míg a víz elpárolgott belőle, ami a mosás után benne volt. Most veszünk szép, tölteléknek való leveleket a savanyított káposztáról, beleteszünk két kávéskanál kását és jó lazán összegöngyöljük a szokott módon. Lábosba kevés finomra vágott káposztalevelet teszünk, a töltelékkel reáhelyezzük, beterítjük vagdalt káposztával, reáöntünk 2 kanál olajat, feltöltjük vízzel és jól lefedve puhára főzzük. Hidegen tálaljuk és lenmagolajjal jól megöntözzük.”

*

Az eredetileg fényképész végzettségű *Berszán-Árus Csilla* hosszú évekig háziasszony és az 1993-ban alapított gyergyószentmiklósi filmes alkotóműhely, a Rubin Stúdió munkatársa volt. A stúdió a Gyergyói-medence eseményeiről napi rendszerességgel készített anyagokat nemcsak a hazai, hanem a magyarországi közszolgálati televíziók számára is. Az utóbbi években gasztronómiai íróként tevékenykedik, és rendszeresen közöl saját készítésű fotókkal illusztrált étvágygerjesztő ételleírásokat a gyergyószentmiklósi *Kisújság*, a kézdivásárhelyi *Székelly Konyha* hasábjain, a *Székelly Kalendárium*ban, sőt 2015-ben önálló szakácskönyve is megjelent, *Szakácskönyv* címmel.

– Gyergyószentmiklósi lévén van-e valamilyen örmény vonatkozás az életében?

– Barokk stílusú, műemlék házban élek, amelyet az örmény Kövér kereskedőcsalád épített úgy kétszáz esztendeje. A házban több nevezetes személy is élt, például Ákoncz-Kövér István, aki otthonából egyenesen a velencei mechtarista rend érsék-főapáti székéig jutott, vagy Orel Dezső, Gyergyószentmiklós rendezett tanácsú város első polgármestere. Noha folytattam különféle nyomozásokat – például a padláson talált örmény nyelvű levelekkel kapcsolatban –, az egykori lakóknak leginkább az ételeiken keresztül állítok emléket. Az ételeket magam főzöm, fotózom és saját tapasztalataimat megosztva írok róluk.

*

TOLMA – AHOGY BERSZÁN-ÁRUS CSILLA KÉSZÍTI

„Európában talán a legismertebb örmény fogás a tolma, ami alapvetően egy darálthúsos, rizses töltött étel, mifelénk leginkább »töltikeként« ismert. Általában valamilyen »növényi burkolatba« kerül a hús, leggyakrabban szőlőlevélbe, de szokták káposztába, vinetába [padlizsán], hagymába vagy éppen birsalmába is helyezni a töltelék. A tolmát abban a savanykás lében tálalják, amiben a töltikék megfőttek, s amiből időközben öntet készítenek, pici liszt segítségével. Mind ezt továbbgondolva, a töltött paprika receptjét »tolmasítottam«, így lett belőle töltött, sült paprika, sütés közben nyakon öntve egy kis hűsítő zelleres paradicsommártással, sütés után pedig még hűsítőbb tejföllel.” (Részlet a *Székelly Kalendárium*ban megjelent örmény konyháról szóló összeállításból)

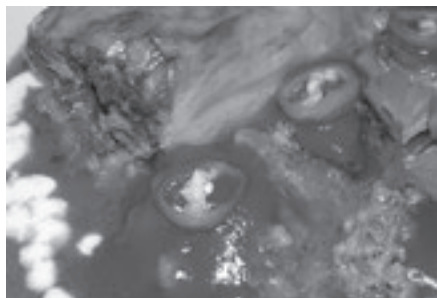
*

Az 1997-ben alakult *Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület* a mintegy tizenöt-húsz ezer főre tehető erdélyi örmény gyökerekkel

rendelkező közösséget, az úgynevezett „magyarörményeket” fogja össze. Ők az a történelmi örménység, akik – bár mára elvesztették örmény nyelvüket, magyar anyanyelvűek lettek –, de büszkéek örmény gyökereikre. Céljuk az identitás megőrzése a kulturális hagyományok ápolása, az örmény szertartású római katolikus vallásuk megőrzése révén. Az egyesület és a különböző szintű örmény nemzetiségi önkormányzatok egyik legaktívabb szervező egyénisége *Issekutz Sarolta*, aki – többek között – a már bemutatott, kultúrtörténeti érdekességekkel bőven fűszerezett szakácskönyv szerzője is. Így, hűsvét táján érdemes felidézni az egyesület

let egy korábbi kiadványából (*Erdélyi Örmény Gyökerek* füzetek IV. évf. 38. 2000. április) a Keszy-Harmat Péterné és Issekutz Sarolta által az erdélyi örmények ételeiből húsvétra ajánlott menüt. Eszerint nagypéntekre böjti napokra például jó választás lehet a *Tata* által ismertetett *dabdasz paszuly*, vagy az *olajos káposzta* *Baby* szakácskönyvéből. A húsvéti ünnepi ebéd olyan különleges fogásokból állhat, mint az *angadzsabur* leves, *jámez* (kecske- vagy bányásült) és édességként *dalauzi*. Mivel a leves és az édesség receptjét már korábban közöltük, álljon itt a *jámez* elkészítési módja *Issekutz Sarolta*, és egy 1930-as évekbeli változata *Novák Mária* szerint.

*

Berszán-Árus Csilla újragondolt tolmája

Örményországban a gathát gyakran az ünnepet jelképező díszítéssel látják el

JÁMEZ – ÖRMÉNY HÚSVÉTI FŐÉTEL

„Fiatal kecske vagy szopós bárány bordás részét kicsontoljuk. Enyhén besózzuk és borsozzuk. Félretesszük. 4-5 fej hagymát (jó nagyokat) apróra vágva, zsírban üvegesre megpirítunk. Külön rizst zsíron megpirítunk és félig megfőzzük. Három rész hagyma és 1 rész rizs legyen. Külön apróra vágott kecskehúst (bárányt) is puhára párolunk. Ezeket összevegyítjük egy edényben, hozzáadva borsot, sót, petrezselymet és piros paprikát.

A bordamentes kecskehúst (bárányhúst), amit már előre elkészítettünk, ezzel a töltelékkel töltjük meg. Szépen összevarrjuk. Olyan lesz, mint egy vastagabb szalámi. Tepsibe helyezzük. Vízet és zsírt teszünk alája és forró sütőben kb. 1 órát sütjük, gyakran meg-megöntözgetve a tepsi alján levő szafttal. Szép pirosra sütjük. Nagyon finom örmény ünnepi étel. Csak melegen fogyasztható! Körítés nélkül esszük, mivel a benne levő rizs pótolja a körítést.”

*

„JAMES” – VÁLTOZAT BABY SZAKÁCSKÖNYVÉBŐL

„1 kg juhflekkent egy darabban, megtisztítva, mosva kiterítünk a deszkára és megtöltjük a következő töltelékkel: ½ kg juhcombot finomra ledarálunk (bőnye és zsír nélkül), hozzáadunk 3 fej vörös, és két cikk fokhagymát jó apróra vágva, 10 dk apró kockákra vágott szalonnát. Megsózzuk, borsoljuk, jól összevegyítjük. Szalámi-alakra formálva a kiterített flekkenre tesszük.” Innen az elkészítés módja az előzővel megegyezik, viszont – mivel e töltelék rizst nem tartalmaz – Novák Mária burgonyapürét és „valami salátafélét” javasol körítésnek.

*

„A húsvét édessége hagyományosan a *gatha*, erdélyi örményeknél *kátá* [gyakori írásmódja e neveknek még a *gata*, *gatah*, *cirill betűkkel* *кята*; örmény írásjelekkel *գաթա* (JK)]. A *gatha* sokféle, alakja, tésztája vidékenként változó, sőt, a nehezebb, gyúrtabb, kerek falusi *gatha* mellett megtaláljuk a leveles tésztából készített, darabolt jereváni *gathát*. A hagyományos *gatha* kerek, a néprajzi kutatások napszimbólumot, égszimbólumot vélnek felfedezni benne, neve is gyakran „*tari*” (év) – írja Krajcsir Piroska történész az örmény húsvéti szokásokat bemutató írásában. E süteményt nemcsak húsvétkor, hanem már a farsang idején is szívesen fogyasztották az erdélyi örmények. Receptjét Novák Máriától idézzük.

*

KÁTA (ÖRMÉNY TÉSZA) – BABY SZAKÁCSKÖNYVÉBŐL

„4 deci méz, 2 deci vaj, 4 tojássárga, kevés megtört szegfűszeg, 1 jó kékhegyi hamuzsír, ½ deka élesztő. Vajat, mézet langyosra megmelegítve tálba teszünk, beledjük a fűszereket, eldörzsölt élesztőt, tojást, és liszttel olyan keményre gyúrjuk, mint a laskatésztát. Kitepasszunk deszkára, kerek vagy hosszúkás alakra formáljuk, háromujjnyi vastagra, kék formában 1 ½ napig kelni hagyjuk, azután erős tűznél kisütjük.

*

1892-ben, a nagy sikerre való tekintettel már második, bővített kiadásban jelent meg az erdélyi Zilahy Ágnes *Valódi magyar szakácskönyve* a *Magyar Nők Lapja* kiadóhivatala gondozásában. A gazdag földbirtokos családból származó katonatiszt-feleség szerző, kitűnő háziasszony, akit egyik szívesen látott vendégük, gróf Teleky Sándor, a vitéz honvédezredes bátorított arra, hogy kézzel írott szakácskönyvét nyomtatásban is megjelentesse. „Rendkívül változatos élettapasztalat után irtam le e szakács-könyvet, kizárólag a saját emlékezetemből összeszedve. Szenvedélyes főzőné létemre gyönyörűséggel és rögtön megkésztettem a nekem tetsző ételeket. Így gyűlt

fel évek során át az én szakácsnői tudásom.” – írja bevezetőjében a szerző, majd így folytatja: „Egészen magyar vagyok, izlésre, szokásokra s minthogy Erdélyben születtem, főzési modorom tulajdonképpen erdélyies.” A szakácskönyvbe így kerülhetett be néhány örmény étel receptje is, amelyek között a *gatha/káta* egyik változata is szerepel „Bába-kalács” néven. „Ennél az erdélyi örmény kalácsnál alig van jobb ozsonna sütemény” – jegyzi meg a szerző, már csak ezért sem hagyható ki ebből az összeállításból.

*

BÁBA-KALÁCS (HÍRES, JÓ ÖRMÉNY TÉSZA) – ZILAHY ÁGNES SZAKÁCSKÖNYVÉBŐL

„Tegyünk egy mély tálba fél liter igen finom lisztet és egy fél liternyi forró tejet lassanként öntsünk a lisztbe; közben fakanállal folyóast kavargassuk; továbbá ugyancsak lassanként öntsünk a forrázott lisztbe jó fél liternyi tojást, a melynek legalább fele tiszta tojássárgája legyen. Hat deka finom élesztőt olvassunk fel egy kevés langyos tejben és azt is öntsük a tojásos forrázott lisztbe. E tészta vegyületebe igen kevés sót, egy negyed kilónyi cukorport és negyed liter friss olvasztott vajat is keverjük. Mindezeket kavargatjuk el jól, habzásig, a mi jó fél órába kerül. Akkor tegyük langyos meleg helyre. A tál fenekére forró helyre semmi esetre se kerüljön, mert akkor elég a tészta alja és vége lenne a bába-kalácsnak, nem sikerülne. Ha a tálban egészen színig kelt a tészta, vegyük el a meleg helyről és újra keverjük bele annyi finom lisztet, hogy jó puha, kanállal könnyen keverhető tészta legyen belőle. Keverjük ismét egy negyedórát és mikor legjobban hólyagzik, kenjük ki két cikkes rézformát vajjal, hintsük be a formákat zsemlyemorzsóval és félig-félig öntsük e hig kalács tésztával, azután tegyük kissé meleg helyre. Mikor a forma telekelt, süssük meg forró sütőben a lehető legegyszerűbb tűznél, hogy sem hirtelen, sem lassan ne süljön, mert ha gyorsan sül, a belsője sületlen marad; ha pedig lassan sül, összeesik és »szalonnás« lesz. Amikor meg van sült, borítsuk ki deszkára. Hagyjuk kissé kihűlni, s csak aztán vágjuk fel egyenlő szeletekbe.”

*

Kulináris kalandjainkból nem maradhat ki a híres szamosújvári mézes pogácsa, Kós Károly szerint a vásárok legnevezetesebb csemegéje. Ezzel zárjuk az örmény konyháról szóló sorozatunkat. Receptjét Kövi Pál *Erdélyi lakoma* (Kriterion, 1980.) című könyvéből idézzük, amely az ajánlósöveg szerint „lírai esszéik gyűjteménye szakácskönyvnek álcázva”, ahol „minden egyes recept fölér egy költeménnyel”. Kövi Pál valószínűleg nemcsak New York, de az egész világ egyik legegészségesebb, legszínvonalasabb és legötletesebben vezetett éttermének, a The Four Seasonsnak volt a társtulajdonosa. Neve, egyénisége, szakértelme legendás a gasztronómia világában. A *chátlámat* magam is elkészítettem, nagyon egyszerű és finom sütemény, sokáig eláll.

*

SZAMOSÚJVÁRI MÉZESPOGÁCSA (CHÁTILÁMA) – KÖVI PÁL SZERINT

Hozzávalók: 20 dkg méz, 20 dkg porcukor, 45 dkg liszt, 2 tojás, kiskanál szódadikarbóna, kiskanál fahéj, csipetnyi sáfrány, mogoró vagy mandula. A mézet és a cukrot felforraltjuk, és leforrázzuk vele a lisztet. Kihűlés után hozzáadjuk a tojást, a fahéjat, a sáfrányt, a szódadikarbonát, és jól eldolgozzuk. Kinyújtjuk, és nagy pogácsa-szaggatóval kivágjuk; minden pogácsa közepébe mogorót vagy mandulát teszünk. Lisztetett, kikent tepsiben fél órát pihentetjük, 15-20 percig erős tűznél sütjük.

Juhász Katalin

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 The 23rd National Solo Folk Dance Competition was held on January 10th, 2017 in Békescsaba, Hungary. The jury gave 21 kinds of awards to outstanding dancers – including the coveted “golden pearl” and “golden spurs” awards for excellence as a folk solo dancer. Bacsó Lilla was named best all-around women’s dancer and Németh Antal as best all-round men’s dancer. See list in Hungarian for names of all winners.

Page 4 Collecting folk song and music in Transylvania in the 1970s in a Trabant. This account tells of first going to Kallós Zoltán in Kolozsvár (Cluj-Napoca) for guidance and advice on where to go and who to look for. Also touching on the political atmosphere of the time, we read about meeting traditional musicians and dancers in the villages and regions Kallós sent them to: Gyimes, Moldavia, Vajdakamarás/ Vaida-Cărnăuș, Szék/Sic, where the narrator saw “traditional dance and costume in its natural environment for the first time – and realized that dance had its own strict order and system – even though [he’d] been ‘dancing’ in Szeged University’s Folk Dance Group for 2-3 years....” By Simoncsics János.

Page 7 New Publication: Jávorszky Béla Szilárd: **SEBŐ 70 (includes CD)**. Kossuth Kiadó, Budapest 2017. ISBN: 9789630987103. “Sebő 70” is a book celebrating Sebő Ferenc and his life’s work as a musician, instigator, key figure and moving force of the dance house movement, folk music researcher and university professor. Sebő stated at the beginning of the 1970s that... “we would like to learn the peasant folk culture that gave a framework and form of expression for village folks – so we can create a city folk music, that could become the basis for a city community and form of expression for young people...”.

Page 9 The First Festival of Western European Hungarian Folk Dance Groups was held November 25-27, 2016 in Stuttgart, Germany. Seven Hungarian dance groups from Germany, Switzerland and France attended and performed. Live music was provided by Juhász Band and Kolompos Ensemble. There were performances, jury discussion, sessions for ensemble directors, dance houses. Szűcs Gábor and Urbán Mária directors of the Jászszék Ensemble (Jászberény, Hungary) provided professional support, consultation and feedback for participating groups. Report by Hortobágyi Ivett.

Page 10 Interviews with members of **Barozda Ensemble**: Barozda formed in the 1970s in Transylvania. They were active there until the ensemble members under pressure from the

Romanian authorities left Romania in the late 1980s to relocate in Hungary and Western Europe. Barozda stayed together, playing when they could, both abroad and after 1989 in Transylvania. They gave a 40th anniversary concert in October of 2016 in Kolozsvár/ Cluj-Napoca, Romania. The band was *more than instrumental* in starting the dance house movement in Transylvania in the second half of the 1970s. By Péterbencze Anikó.

Page 14 Bartók, Kodály and 2 Szokolays. This is a music review which starts out from a concert of “contemporary folk music” that was performed at the Academy of Music in Budapest on April 12, 2016 featuring Rost Andrea (voice), Csík János (voice), Szokolay Balázs (piano), Szokolay Dongó Balázs (flute, bagpipe), Havasréti Pál (hurdy-gurdy, hit cello), and the Szent Efrém Men’s Choir (Dir: Bubnó Tamás). Includes commentary on recent work of Szokolay Dongó Balázs (saxophonist, flute and bagpipe player) who comes from folk music, but is experimenting with other formations and concerts pairing Hungarian folk music artists with classical artists and forms. By Kiss Ferenc.

Page 22 Count Batthyány Gyula (1887–1959)’s drawings from Márianosztra Prison. Batthyány was a Hungarian painter and graphic artist. His works are in the collections of the Hungarian National Gallery and other museums around the world. Amongst the chaos of the communist regime following WWII, Batthyány was imprisoned for 3 years, but was permitted to draw and paint while there. Only recently an album of his drawings from that time came to light and was exhibited at the Kieselbach Gallery in Budapest in 2015. By Molnos Péter.

Page 27 In December 2016, the Páll family, active traditional potters of the Transylvanian village of Korond / Corund received the Hungarian Heritage Award. In 2011 Páll Agoston of the same family received the Intangible Cultural Heritage award also in recognition of his work as a traditional Transylvanian potter. Several generations of the Páll family have been well-known both locally and abroad for their beautiful pottery. Printed here is the laudation by Szatmári Ferenc, given at the December 2016 award ceremony.

Page 28 Novák Ferenc Tata discusses Hungary’s pension for professional dancers. Since 2012 only professional *ballet* dancers from 4 professional ensembles receive the Hungarian state pension after 25 years of performing on stage. There is presently action to change the law to include dancers

from 3 professional folk dance ensembles and Budapest’s Operetta Theatre who have performed for 25 years. Novák also mentions the need for dance critics that can write intelligently about folk dance. By Szentéi Anna (first published in: *Magyar Demokrata*, 2016 December 7.)

Page 36 Epiphany in Kalofer, Bulgaria. Today Bulgarians in Kalofer celebrate the Epiphany (aka: 12th day, January 6th). The custom involves bagpipe and tapan (drum) and a line of men dressed in local traditional costume in the early morning. The men are singing. A cross is dropped into the icy water of the Tundzsa River by the local priest. It is retrieved and given to a young boy. Then the men dance the horo in the water. This event is well attended by the local media and population and has a large festival atmosphere. This year Hungarian ethnographer Juhász Katalin attended and reports on the festival.

Page 40 2017 is the year of Saint László (1040–1095) – marking the 940th anniversary of the coronation of Hungary’s King László I. (aka: Ladislaus I, etc.) and the 825th anniversary of his sainthood. By Kóka Rozália.

Sue Foy

folkMAGazin

2017/1, XXIV. évfolyam, 1. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán

Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felélős szerkesztő: Grozdits Károly

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,

Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Juhos Kiss Sándor, Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Levél cím: 1255 Budapest, Pf. 153

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@mail.datanet.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Országos terjesztés: Lapker Zrt.

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók,

1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB
HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészeti Kollégiuma

Hátsó borító: Ekhós szekér Hajdúszoboszló környékén, 1908. (FORTEPAN / Magyar Földrajzi Múzeum / Erdélyi Mór cége)

Békéscsaba 2017 • Farkas Fanni–Kiss Balázs • Szőke Henrietta–Rozsályi Dávid Károly • Fundák-Kaszai Lili • Peter Vajda • fotó: Majnik Zsolt

ORSZÁGOS

FŐTÁMOGATÓ: otpbank

TÁNC HÁZ

TALÁLKOZÓ 2017.

ÉS VÁSÁR

ÁPR.
22-23.

VASÁRNAPI
KONCERT:

**Boban
Marković
Orkestar**

A KONCERT UTÁN:
MINDENKI TÁNCA

ARÉNA

broadway.hu

Nemzeti
Emlékezők
Műhelyszerve

nka

jegy.hu

JEGYEK KAPHATÓK A BROADWAY JEGYIRODÁKBAN. TEL.: 06-1/ 340-40-40, 06-1/ 780-0-780

20171

5999548111840

FOLK MAGAZIN

nka
Nemzeti Kulturális Alap